

Effecten van participatie meten

Onderzoeksrapport

Vaststelling meetinstrument derde generatie participatie

In opdracht van Gemeente Amsterdam stadsdeel West

**DRAFT: please do not cite or
redistribute without permission
from author**

Versie 7 maart 2014

Sander van Haperen

s.p.f.vanhaperen@uva.nl

Inhoudsopgave

1. Dankwoord	4
2. Samenvatting	5
2.1 Doel	5
2.2 Onderzoeksvragen en bevindingen	5
2.3 Aanbevelingen	6
3. Introductie	8
3.1 Aanleiding en achtergrond.....	8
3.2 Methode	9
3.3 Opbouw.....	11
4. Bevindingen: Waar moeten we effecten van participatiebeleid zoeken?	12
4.1 Wat is een effect?	12
4.2 Clustering in thema's	12
4.3 Enkele kanttekeningen.....	13
4.4 Thema Sociale Cohesie	14
4.5 Thema Welzijn	17
4.6 Thema Leefomgeving.....	21
4.7 Thema Verhouding bewoners en bestuur	26
4.8 Thema Kenmerken van initiatieven	32
4.9 Conclusie en aanbevelingen	35
5. Participatie in Amsterdam	37
5.1 Enkele Amsterdamse Voorbeeldprojecten 3 ^e generatie	43
5.2 Analyse Beleidsdocumenten.....	45
5.2.1 Ruimte voor burgers in West	45
5.2.2 Buurtgericht Werken	48
5.2.3 Welzijn Nieuwe Stijl	49
5.2.4 Bestuurlijke, institutionele en maatschappelijke context	49
5.3 Discussie.....	52
6. Appendices.....	54
6.1 Bijlage: Drie generaties participatie.....	54

6.1.1	Maakbaarheid	54
6.1.2	Ontwikkeling van het denken over participatie.....	54
6.1.3	Participatieladder.....	55
6.1.4	Deliberatieve democratie	56
6.1.5	“Democracy Cube”	56
6.1.6	Non-participatie?	58
6.1.7	Drie generaties burgerparticipatie.....	59
6.3	Bijlage: Lijst respondenten.....	60
6.4	Bijlage: Lijst genoemde projecten en voorbeelden	61
6.5	Bijlage: de waslijst inzichten van ervaringsdeskundigen	63
	Proces.....	63
	Uitkomst.....	65
6.6	Bijlage: Methodologische verantwoording.....	68
6.6.1	Unidentified Political Objects.....	68
6.6.2	Pragmatisme	69
6.6.3	Waarneming en interpretatie	70
6.6.4	Outcome mapping	72
6.7	Bibliografie en bronnen	74

1. Dankwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van stadsdeel West. Daarbij zijn **Hetty Welschen** bestuurlijk opdrachtgever, **Quinten Foppe** ambtelijk opdrachtgever en **Gürbüz Yabas** projectleider en opdrachtgever. Ik ben hen zeer erkentelijk voor het vertrouwen en de mogelijkheid dit onderzoek te kunnen uitvoeren. Ik heb mij mogen buigen over een enorm interessante vraag, waarvoor veel dank.

Ook de andere leden van het dagelijks bestuur **Martien Kuitenbrouwer** en **Godfried Lambriex**, **Dirk de Jager en raadsleden** en andere geïnterviewde mensen hebben een onmisbare bijdrage geleverd aan de totstandkoming van dit onderzoek. Veel dank dat jullie onbaatzuchtig hebben deelgenomen, tijd maakten, en geduldig alle vragen aanhoorden. Jullie inzichten vormen de kern van dit onderzoek. Het volledige overzicht respondenten is te vinden in bijlage 3.

Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de volgende personen. Vanuit stadsdeel West hebben zij dit onderzoek mogelijk gemaakt en zij stonden altijd paraat met hulp en wijsheid. De enorme hartelijkheid en ondersteuning in de samenwerking was onuitputtelijk: **Gürbüz Yabas, Jan Ponse, Sadaf Yaseen en Wesley Amzand**.

Dit onderzoek kent een begeleidingscommissie, waarvan de kritische en constructieve bijdragen zeer waardevol zijn geweest. De commissie bestaat uit:

Imrat Verhoeven (Assistant professor of public policy, Universiteit van Amsterdam)

Jan Ponse (onderzoeker, afdeling Onderzoek, Analyse en Control, stadsdeel West)

Jeroen Slot (Hoofd Onderzoek, Dienst Onderzoek en Statistiek, gemeente Amsterdam)

Laure Michon (Onderzoeker, Dienst Onderzoek en Statistiek, gemeente Amsterdam)

Rosalie Smit (Organisatieontwikkelaar, gemeente Amsterdam)

Sadaf Yaseen (Assistant Programmamanagement, stadsdeel West)

Sander Siegman (Afdelingsmanager Strategie, Buurtregie en Participatie, gemeente Amsterdam)

Wesley Amzand (Senior beleidsadviseur Sociaal Strategie en beleidsrealisatie Dienstverlening en Welzijn)

Daarnaast hebben verschillende studenten in verschillende kaders meegedacht en geschreven binnen de opleiding Politicologie aan de UvA. In het bijzonder hebben Gita Maas en Roos Driessen substantiële bijdragen geleverd. Ook waren betrokken: Alyt Damstra, Bob Walree, Boo van der Vlist, Eva van Sloten, Ismael Dibi, Marc van der Helm, Marilia Laseur, Maxime Schreurs, Nikkie Koop, Rian de Wit, Sander van Bruggen, Tariq Sewbaransingh.

Ook worden bedankt voor inspiratie en kritische noten: David Laws en Nanke Verloo.

2. Samenvatting

2.1 Doel

Het ontwikkelen van een instrument om de effecten van derde generatie participatie in Amsterdam stadsdeel West te meten.

2.2 Onderzoeksvragen en bevindingen

Uit de doelstelling volgen drie vragen: 1) wat is derde generatie participatie? 2) Wat zijn effecten van derde generatie participatie? 3) Hoe kunnen die effecten gemeten worden?

Wat is derde generatie participatie?

Deze vraag is beantwoord middels een literatuurstudie en een analyse van relevante beleidsdocumenten in stadsdeel West. In het kort kan gesteld worden dat nadruk op bewonersinitiatief een onderscheidend kenmerk van derde generatie participatie is. Meer dan informeren, inspraak, of betrokkenheid, is het uitgangspunt bij derde generatie participatie dat initiatieven gestimuleerd en gefaciliteerd worden.

Wat zijn effecten van derde generatie participatie?

In dit onderzoek wordt deze vraag beantwoord door betrokkenen en ervaringsdeskundigen. Binnen de specifieke context van stadsdeel West hebben zij ervaring, kennis en kunde opgebouwd. Als we ons afvragen waar we moeten kijken naar effecten van participatie, dan kunnen zij dat ons vanuit verschillende perspectieven tonen. Er is gesproken met ambtenaren, politici, bewoners, en maatschappelijke organisaties. Uit 51 gesprekken en semigestructureerde interviews is een breed overzicht van verwachte effecten aan het licht gebracht. Uit deze waslijst van 175 'verwachte effecten' blijkt de rijkheid en diversiteit van opvattingen over participatie.

Hoe kunnen die effecten gemeten worden?

Om vast te stellen hoe deze effecten gemeten kunnen worden, is ten eerste een thematisering aangebracht waarbij effecten zijn geclusterd. De uitkomst van dit onderzoek is een pakket van 25 indicatoren dat de verwachte effecten van participatie bestrijkt.

Uit de interviews volgen 5 thema's: 1) Sociale cohesie, 2) Welzijn, 3) Leefomgeving, 4) Verhouding bewoner/bestuur, 5) Kenmerken Initiatief. Elk van deze thema's kent 3 of 4 subcategorieën. Dit pakket wordt breed gedragen door de respondenten.

Er is vervolgens vastgesteld wat voor data reeds beschikbaar zijn (of dat eerder waren) binnen Bureau Onderzoek en Statistiek (O+S). 20 van de voorgestelde 25 indicatoren worden of werden al eerder gemeten. Er worden 5 aanvullende indicatoren voorgesteld:

- Oordeel vrijwilligers over erkenning en waardering

- Oordeel over ontwikkelingen in het fysieke domein in de buurt.
- Oordeel van bewoners over betrokkenheid
- Oordeel van ambtenaren over betrokkenheid van bewoners
- Oordeel over activiteiten

Dit is als gegeven interessant: een groot deel van de effecten die door respondenten genoemd zijn heeft de gemeente al in het vizier. De 25 indicatoren samen zouden structureel kunnen worden samengebracht in een rapportage, bijvoorbeeld zoals eerder door O+S is gedaan in de "Scorekaart Burgerschap & Identiteit" (Gemeente Amsterdam, 2013m).

Tezamen geeft dit pakket van indicatoren de mogelijkheid om te meten op effecten die door betrokkenen verwacht worden.

2.3 Aanbevelingen

Er volgen een aantal aanbevelingen uit dit onderzoek.

- 1) Als men de ontwikkeling van derde generatie participatie in Amsterdam werkelijk wil voortzetten, dan is een andere soort kennis nodig dan voorheen. Uitgaan van 'overheidsparticipatie' in bewonersinitiatief vraagt om een kennisbasis op buurtniveau. De beschikbare kennis is nu veelal georiënteerd op niveau van stadsdeel of centrale stad. Om op bewoners te kunnen inspelen zijn lokale perspectieven vereist. Daarvoor zijn dan ook indicatoren nodig op buurtniveau. Dit lijkt gezien de grote veranderingen in het bestuurlijke stelsel die Amsterdam te wachten staan van bestuurscommissies en de 'drie decentralisaties' te meer relevant.
- 2) Ervaringsdeskundigen in het stadsdeel verwachten effecten van derde generatie participatie op de voornoemde 25 indicatoren. Om inzicht te krijgen in deze effecten, zou volgens hen op deze punten gemeten moeten worden.
- 3) Een aantal van de indicatoren zijn eerder door O+S onderzocht, maar zijn niet structureel opgenomen in meetsets. Structureel meten van deze indicatoren zou, gezien de bevindingen in dit onderzoek, wel wenselijk zijn.
- 4) Het stadsdeel zou in samenspraak met bestuursdienst en O+S kunnen vastleggen dit pakket indicatoren (of een variant daarvan) structureel te gaan meten.
- 5) Als we ontwikkeling op deze indicatoren in het stadsdeel willen vaststellen, vereist dat data van verschillende momenten in tijd. De ontwikkeling zou daarom vastgesteld kunnen worden tussen 2011 en 2013. Wanneer dan in 2015 (en later) opnieuw gemeten wordt op dezelfde indicatoren, zou daaruit een ontwikkeling kunnen blijken. Er zou eventueel voor gekozen kunnen worden om vaker dan tweejaarlijks te meten.
- 6) Het stadsdeel zou ertoe kunnen besluiten om doelen te stellen wat betreft dit pakket participatie-indicatoren. Er wordt actief beleid gevoerd om derde generatie participatie te stimuleren. Naar verwachting is het effect van dat beleid een positieve ontwikkeling op deze

indicatoren. Als daaraan gecommiteerd is, kan dit breed gedragen pakket indicatoren ertoe dienen ontwikkeling zichtbaar te maken.

- 7) De cijfers die volgen uit meting zijn geen doel, maar een middel. Wanneer deze indicatoren worden opgenomen in metingen, zouden deze verdere analyse moeten informeren en bijdragen in de aanpak van problematiek. De cijfers zouden een voeding kunnen zijn voor gebieds- en buurtanalyses wat betreft participatie, juist omdat dit de kennis over participatie is die volgens betrokkenen en ervaringsdeskundigen relevant is.

3. Introductie

3.1 Aanleiding en achtergrond

Deelname aan besluitvorming vormt de essentie van een democratische samenleving. Conflict- en samenwerkingssituaties tussen overheden en burgers vormen de momenten waarop onze democratie op indringende wijze vorm krijgt. In het denken over deze interactie is het begrip 'participatie' centraal komen te staan. Ook de laatste jaren is de term steeds prominenter geworden in landelijke en lokale politiek. Opvattingen over participatie van voor- en tegenstanders lopen uiteen: wat het is, wat het moet zijn, wat het doel is, wat het oplevert.

Nieuw in het denken over participatie is de nadruk op initiatief van bewoners, ook wel de 'derde generatie participatie' genoemd. Het initiatief van bewoners staat centraal, de lokale overheid faciliteert en stimuleert. Dat gaat verder dan inspraak of meedenken, omdat de bewoner een grotere mate van invloed en verantwoordelijkheid heeft. Waar voorheen dingen voor burgers werden geregeld door overheden, wordt nu in toenemende mate van burgers verwacht dat ze zelf dingen regelen. Verwante beeldende omschrijvingen zijn bijvoorbeeld 'doe-democratie', 'eigen kracht', 'overheidsparticipatie', 'affectief burgerschap', of 'collectieve zelfredzaamheid'.

Vormen van derde generatie participatie zijn bijvoorbeeld: groepen bewoners die groenbeheer in hun buurt zelf organiseren, initiatief voor en co-creatie bij de herinrichting van pleinen, een ouderennetwerk, een groep moeders die huiswerkbegeleiding organiseert.

Er bestaan hooggespannen verwachtingen van de effecten van derde generatie participatie. Die (al dan niet gewenste) effecten bestrijken bovendien allerlei gebieden, van sociaal tot economisch, van de leefomgeving tot integratie. Achterliggende redeneringen lopen ook uiteen. Sommigen zien dat beleid en aanbod van diensten door participatie fijnmaziger aansluit bij wensen vanuit bewoners. Anderen zien dat overheden niet langer alles kunnen blijven regelen wegens praktische beperkingen. Weer anderen zien in derde generatie participatie een instrument om verbondenheid tussen bewoners te bevorderen.

Daarnaast spelen op moment van schrijven de 'drie decentralisaties', waarbij gemeentes vanaf 2015 verantwoordelijk worden voor nieuwe taken op het gebied van werk, zorg en jeugd. Onderdeel daarvan is onder meer de Participatiewet. Tegelijkertijd gaat dit gepaard met aangekondigde bezuinigingen. Taken die eerder op Rijksniveau waren georganiseerd worden verplaatst naar lokale overheden. Leidende gedachte daarbij is "de beweging om steeds meer taken van het sociaal domein onder te brengen bij één overheid; de eerste overheid, omdat die die het dichtst bij de burger staat. Juist door dichtbij de burger te organiseren zijn er meer mogelijkheden om maatwerk te leveren en bureaucratie te voorkomen" (VNG, 2013:3).

In Amsterdam kennen we een rijke traditie van participatie, die in de loop van onze geschiedenis allerlei vormen aanneemt. Stadsdeel West werkt in de voorhoede van deze traditie. Hier wordt een vooruitstrevend beleidsprogramma gevoerd waarin burgers volop ruimte is geboden om mee te doen, waaronder 'Buurtgericht Werken', 'Welzijn Nieuwe Stijl' en 'Ruimte voor Burgers in West'. Deze programma's zijn een voedingsbodem voor veel initiatieven en projecten van bewoners.

Gemeente Amsterdam wil participatie verder integreren in het nieuwe bestuurlijke stelsel dat vanaf de gemeenteverkiezingen van 2014 wordt ingevoerd (Gemeente Amsterdam, 2013a: 19-20). Om de hoofdlijnen te schetsen van dit nieuwe bestuurlijke stelsel heeft de Raad het College op 28 november 2012 verzocht met stadsdelen, maatschappelijke organisaties en burgers een actuele visie op participatie op te stellen. De stadsdelen zullen in de huidige vorm ophouden te bestaan, en worden omgevormd tot bestuurscommissies. Dit onderzoek is uitgevoerd op de vooravond van die veranderingen, en is nadrukkelijk toegespitst en gericht op het stadsdeel.

Tegen deze achtergrond is de buurt in toenemende mate het toneel voor participatie. In het nieuwe bestuurlijke stelsel neemt de aandacht voor het lokale niveau verder toe. Binnen de stad geven mensen invulling aan hun leven op straat, in de buurt, in wijken, samen met andere bewoners. De potentie van derde-generatie participatie wordt dan ook gezocht in de haarvaten van de samenleving.

Ondanks alle aandacht weten we toch weinig over de effecten van derde generatie participatie. Als men de ontwikkeling van derde generatie participatie in Amsterdam werkelijk wil voortzetten, dan is een andere soort kennis nodig dan voorheen. Uitgaan van 'overheidsparticipatie' in bewonersinitiatief vraagt om een kennisbasis op buurniveau. De beschikbare kennis is nu veelal georganiseerd op niveau van stadsdeel of centrale stad. Om op bewoners te kunnen inspelen zijn lokale perspectieven vereist. Daarvoor zijn dan ook indicatoren nodig op buurniveau. Dit lijkt gezien de grote veranderingen in het bestuurlijke stelsel die Amsterdam te wachten staan in de vorm van de 'drie decentralisaties' te meer relevant.

Het is lastig om de effecten van participatie vast te stellen, om verschillende redenen. Juist de enorme diversiteit aan opvattingen en toepassing op verschillende beleidsterreinen maakt het tot een "veelkoppig monster". Het is ingewikkeld (of onmogelijk) om causale verbanden tussen participatietrajecten en effecten vast te stellen, wegens de complexiteit van de sociale werkelijkheid. Zelfs zouden effecten worden vastgesteld, dan zijn er redenen om sceptisch te zijn over de verwachting dat daarop eenduidig gemeten zou kunnen worden. Hoe wordt met deze bezwaren omgegaan in dit onderzoek?

3.2 Methode

Het doel van dit onderzoek is om een meetinstrument vast te stellen waarmee de effecten van burgerparticipatie in het stadsdeel gemeten kunnen worden. Het gaat daarbij in de eerste plaats om de zogenaamde '3^e generatie participatie', waarbij bewonersinitiatief centraal staat.

Om een meetinstrument te ontwikkelen waarmee burgerparticipatie in stadsdeel West gemeten kan worden, dient onderzocht te worden wat deze participatie inhoudt. In deze studie wordt dit op drie manieren onderzocht: door ervaringsdeskundigen en betrokkenen hierover te interviewen, middels een analyse van beleidsdocumenten, en door de huidige stand van zaken in de wetenschappelijke literatuur weer te geven.

Het voornaamste uitgangspunt van deze studie is dat de betekenis van 'participatie', en ook de effecten daarvan, strikt aan een lokale context verbonden zijn, juist omdat het een sociaal verschijnsel is. Zo is 'participatie' in de Verenigde Staten heel wat anders dan participatie in Nederland, alleen al door bijvoorbeeld cultuurverschillen en traditie. Maar ook tussen de Amsterdamse stadsdelen West en Oost zullen betrokkenen andere opvattingen hebben over participatie. Wanneer we dus op zoek gaan naar effecten van participatiebeleid, zullen we dit moeten doen binnen de specifieke context van stadsdeel West. Hierbij is in beginsel uitgegaan van het stadsdeel-schaalniveau, en is aangenomen dat effecten te meten zijn op stadsdeelniveau. Respondenten zullen echter putten uit persoonlijke ervaring op buurt- of microniveau.

Er is gezocht naar die ervaring door interviews te voeren met verschillende soorten betrokkenen. Er is gezocht naar een brede vertegenwoordiging van perspectieven uit verschillende groepen: bewoners, ambtenaren, raadsleden, en welzijnsorganisaties. De respondenten zijn in drie fasen geselecteerd. Eerst op basis van centrale posities in het veld. Ten tweede middels de '*sneeuwbal-methode*': door respondenten te vragen wie zij voordragen als zijnde ervaringsdeskundig. Tenslotte door actief op zoek te gaan naar critici en betrokkenen met afwijkende opvattingen. Het is daarbij expliciet het doel om deze verschillende betrokkenen te laten meedenken over het meetbaar maken van effecten van participatie. Ook zijn relevante beleidsdocumenten van het stadsdeel als officiële bronnen onderzocht.

Toch is er voor gekozen deze context-gebonden opvatting van participatie te koppelen aan meer universele wetenschappelijke literatuur over dit onderwerp. Hierdoor kunnen opvallende overeenkomsten of verschillen aan het licht worden gebracht.

Deze bronnen vormen samen een overzicht van verwachte effecten van (derde generatie) participatie. Deze uitkomsten worden per thema in een schema weergegeven, om een beeld te geven waaruit burgerparticipatie is opgebouwd en samenhang tussen verwachte effecten. Hier kunnen indicatoren aan worden ontleend. Vervolgens zal gekeken worden of er op deze indicatoren al gemeten wordt door Bureau Onderzoek en Statistiek (O+S). Voor indicatoren waarvan dat niet het geval is zal geadviseerd worden deze op te nemen in toekomstige metingen.

Een gedetailleerde methodologische verantwoording treft u als bijlage.

3.3 Opbouw

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 4 worden de bevindingen uit interviews centraal gesteld: de opvattingen van betrokkenen worden weergegeven en besproken. In hoofdstuk 4 worden enkele voorbeeldprojecten nader bekeken. In hoofdstuk 5 volgt een bespreking van relevante beleidsdocumenten van stadsdeel West. Tot besluit zullen conclusies en aanbevelingen volgen.

Als bijlagen bij dit rapport zijn te vinden: een selectie wetenschappelijke literatuur over (nieuwe vormen van) participatie, een overzicht van respondenten en besproken participatieprojecten, een methodologische verantwoording, een overzicht van verwachte effecten die in interviews genoemd zijn, en een bronnen- en literatuurlijst.

4. Bevindingen: Waar moeten we effecten van participatiebeleid zoeken?

Wat zijn volgens ervaringsdeskundigen effecten die verwacht zouden mogen worden van participatie? In dit hoofdstuk zijn deze inzichten verzameld.

4.1 Wat is een effect?

Hoe kunnen we effecten van participatiebeleid meten? Om deze vraag te beantwoorden, moet eerst vastgesteld worden wat voor effecten dat zouden zijn. Wie kan deze vraag beter beantwoorden dan mensen die zelf als bewoner participeren, of dagelijks (als professional) met participatie bezig zijn? En wat voor effecten verwachten critici? Waar laten deze ervaringsdeskundigen ons naar kijken als we effecten van participatie willen zien? Wat voor potentiële effecten verwachten zij op korte en lange termijn? Wat voor positieve en negatieve effecten zien zij?

Op deze vragen zijn antwoorden gezocht door ervaringsdeskundigen uit vier groepen te interviewen: bewoners, ambtenaren, raadsleden, en (welzijns-) professionals. In 46 interviews zijn 175 verwachte effecten naar voren gebracht. Die zullen in dit hoofdstuk worden weergegeven en besproken.

Zoveel mensen, zoveel ideeën over een fenomeen als 'participatie'. De rijkheid van persoonlijke ervaringen en opvattingen rond participatie doet verwachten dat de lijst verwachte effecten oneindig is. Toch zijn er effecten die opvallend vaak worden genoemd door respondenten. Vanaf zeker moment werd ook duidelijk dat een theoretische verzadiging was bereikt: er werd actief gezocht naar tegengeluiden en nieuwe inzichten, maar er kwamen desondanks weinig nieuwe inzichten naar voren.

Deze inzichten beslaan participatie in diverse vormen: fysiek en welzijn, van inspraak tot co-creatie, negatieve en positieve effecten. In de interviews is geprobeerd de aandacht te richten op vormen van de derde generatie participatie. Belangrijker werd het echter geacht om respondenten niet te sturen of woorden in de mond te leggen.

In de interviews is steeds gevraagd naar voorbeelden van activiteiten of projecten, welke als aanleiding dienden om verwachte effecten te bespreken. Ter volledigheid is onderstaand een lijst opgenomen met alle genoemde voorbeelden. Een aardige bijkomstigheid is dat deze lijst (die zeker niet uitputtend is) een beeld geeft van de diversiteit en rijkheid van participatie in stadsdeel West. Er is in de interviews, waar deze effecten zijn verzameld, steeds geprobeerd om een verwacht effect zo concreet mogelijk te laten formuleren door de respondent.

4.2 Clustering in thema's

Het doel van deze categorisering en clustering is inzicht geven in de verbanden tussen participatie en effecten zoals door ervaringsdeskundigen bepaald. De verwachting bij aanvang van dit onderzoek is dat veel van deze effecten reeds door O+S gemeten worden. Om vast te stellen of dat inderdaad het geval is zal de lijst geclusterde effecten vergeleken worden met de meetsets van O+S. Mogelijk zijn ook effecten geïdentificeerd die nog geen onderdeel uitmaken van de bestaande meetsets. Die zullen dan nader toegespitst worden met het voorstel deze op te nemen.

Genoemde effecten kunnen worden ingedeeld in de volgende vijf brede thema's. Het is belangrijk om aan te geven dat deze thema's onderling verband houden: zo is onderlinge verbondenheid tussen bewoners ook van belang voor de leefomgeving. In dit soort verbanden schuilt een kracht van dit onderzoek: de verbanden zijn niet gebaseerd op theoretische verwachtingen, maar juist gelegd door de respondenten binnen de relevante context. Het is, zo bezien, niet toevallig dat deze thema's steeds opnieuw terugkomen in de interviews.

1. Sociale cohesie
2. Welzijn
3. Leefomgeving
4. Verhouding bewoners en bestuur
5. Kenmerken van initiatieven

Deze thema's zullen nu nader besproken worden. Daarbij wordt steeds een korte weergave van verwachte effecten gegeven die voorkomt uit de interviews, waarna aangegeven is wat reeds door O+S gemeten wordt. Daaruit volgt wat nu nog niet gemeten wordt. Dat is vervolgens voorgelegd aan O+S, met als doel de categorisering te toetsen en om vast te stellen welke nieuwe indicatoren zinvol en praktisch zijn.

4.3 Enkele kanttekeningen

De classificatie in vijf thema's dekt niet de precieze betekenis die respondenten bedoeld hebben. Er zijn in totaal 175 'effecten' in interviews verzameld, die hier zijn geclusterd en teruggebracht tot 25 indicatoren. Zo wordt bijvoorbeeld wel 'tevredenheid over laatste contact met een ambtenaar' getoetst, maar dat is strikt genomen wat anders dan een 'duidelijk aanspreekpunt binnen de gemeente kennen'. Soms ook worden bestaande indicatoren juist specifiek gemeten dan de genoemde verwachte effecten. Zo worden subjectieve en objectieve veiligheid veel fijnmaziger gemeten dan door respondenten is voorgesteld.

Ook is het belangrijk op te merken dat geen causaliteit vastgesteld is, of opgemaakt kan worden uit deze indeling. Dat ervaringsdeskundigen zelf verbanden zien tussen indicatoren (wanneer

gevraagd naar participatie), hoeft bijvoorbeeld niet te betekenen dat meer participatie een hogere huizenprijs tot gevolg heeft. Toch is het niet ondenkbaar dat effecten die niet genoemd zijn door respondenten toch verband kunnen houden met participatie. Er kan bijvoorbeeld gedacht worden aan burgerinitiatieven zoals een energie-coöperatie, welke een positieve impact kunnen hebben op milieueffecten.

In dit onderzoek ligt de verwachting besloten dat ervaringsdeskundigen zelf een nauwkeuriger uitspraak kunnen doen over veronderstelde verbanden dan de onderzoeker of andere theoreticus. De implicatie daarvan is dat 'niet-verwachte' effecten buiten beschouwing blijven. Zonder twijfel kan gesteld worden dat dergelijke onverwachte effecten zullen optreden.

4.4 Thema Sociale Cohesie

Onder sociale cohesie zijn alle soorten effecten verzameld die te maken hebben met verhoudingen tussen bewoners onderling. Men denkt daarbij aan diversiteit, elkaar kennen, en omgang.

Het gebruik van de term sociale cohesie vereist enige verantwoording. Als wetenschappelijk concept is het omstreden. Het wordt enorm vaak toegepast, vaak ook om specifieke fenomenen te duiden. Anderzijds bestaat er geen overeenstemming over een eenduidige definitie. Zo is een nauw verwant concept sociaal *kapitaal*, waarmee vaak hetzelfde bedoeld wordt. Gangbaar is om sociale cohesie te verstaan als 'vertrouwen' in 'netwerken'. In die bredere zin zijn opvattingen van respondenten hier ook als thema verzameld.

Het is relevant te vermelden dat sociale cohesie in interviews vaak genoemd is als doel, maar eigenlijk als middel gezien wordt. Die onderlinge verbondenheid tussen bewoners moet ergens toe leiden, bijvoorbeeld verbetering van de leefomgeving. In deze specifiekere zin is sociale cohesie nauw verwant aan zelfredzaamheid (zie ook § 4.5.3). Of, in de woorden van Reinout Kleinhans en Gideon Bolt:

“de mate waarin sociale samenhang tussen buurtbewoners omgezet kan worden in gedrag en interventies die het leefklimaat in positieve zin beïnvloeden. Dit aspect is in de literatuur gespecificeerd als collectieve zelfredzaamheid (collective efficacy), oftewel sociale samenhang tussen bewoners in combinatie met de bereidheid om zich in te zetten voor het collectieve belang (Sampson e.a., 1997: 918 zoals geciteerd in (Kleinhans & Bolt, 2010: 11).”

4.4.1 Elkaar kennen

Participatie en bewonersinitiatieven zouden volgens de respondenten een effect kunnen hebben op de onderlinge verbondenheid tussen burens, alsook tussen bewoners van buurten, wijken, en stadsdeelbreed. Bestaan en ontstaan netwerken van contacten tussen bewoners? Vrijwel alle respondenten verwachten dat mensen elkaar leren kennen door (derde generatie) participatie. Dat zou effect kunnen

hebben op bijvoorbeeld ‘oog voor elkaar hebben’, ‘elkaar begroeten op straat’, door sommigen samengevat als ‘het dorpse in de grote stad’. Daarbij wordt gedacht aan het bestaan van contact en de intensiteit van de contacten.

In dit verband is ook gesproken over het gebruik van de buurtkamers en multifunctionele accommodaties (MFA’s) gesproken. Die worden gezien als ontmoetingsplekken. Sommigen verwachten dat meer initiatieven zich zullen verzamelen in deze ruimtes en er meer gebruik van gaan maken. Anderen geven aan dat buurthuizen slechts een klein specifiek deel van de bevolking bedienen, en al 40 jaar bedoeld zijn als ontmoetingsplek. Ook zijn sommigen kritisch over huurprijzen van deze ruimtes. Zij zien dit als kosten die initiatieven eerder niet voor rekening hoefden te nemen en die nu een drempel opwerpen voor kleinschalige initiatieven. Ook menen sommigen dat er bewoners zijn die zich bij deze accommodaties niet thuis voelt.

4.4.2 Diversiteit

Bij onderling contact is vaak de grote diversiteit binnen het stadsdeel aan bod gekomen. Participatie zou effect hebben op het contact tussen bevolkingsgroepen: jong en oud, nieuwe en oude buurtbewoners, arm en rijk, naar culturele achtergrond, tussen beroepen, sekse, geloofsovertuiging, en status (‘kwetsbaren en sterken’). Bewonersinitiatieven zouden effect hebben op contacten tussen deze groepen. Anderen denken juist aan veranderingen in bevolkingssamenstelling en nieuwe bewoners (‘yuppen’ of anderszins) in een buurt, waarmee men zich geconfronteerd ziet in participatieprojecten.

“Er moest verbinding komen tussen oude en nieuwe bewoners. Daar heeft het Stadsdeel én daar hebben bewoners zelf wat aan gedaan. Op een feest georganiseerd door Spaarndammerburen stonden oude en nieuwe bewoners gebroederlijk op het podium. Ook merken we sindsdien veel toenadering tussen oude en nieuwe bewonersgroepen. Daar is met weinig geld veel bereikt. (Bregje Bleeker)”

Sommigen menen dat participatie effect zou hebben op lidmaatschap van lokale verenigingen en clubs. Doordat men elkaar leert kennen zouden nieuwe verbanden aangegaan worden, denk bijvoorbeeld aan jongens die elkaar bij een straatvoetbalinitiatief leren kennen en vervolgens lid worden van de voetbalvereniging.

4.4.3 Onderlinge omgang

Effecten die vaak naar voren kwamen betreffen de omgang tussen bewoners. Daarbij denkt men aan wederkerigheid, gelijkwaardigheid, betrokkenheid en prettige omgangsvormen. Durft men elkaar aan te spreken op gedrag? Heeft men vrienden en bekenden in de buurt? Heeft men iets voor elkaar over, worden conflicten onderling opgelost? Voelt men zich onderdeel van de gemeenschap en weet men wat er speelt in de buurt? Door velen wordt verwacht dat bewonersinitiatieven effect hebben op de sfeer en gezelligheid in de buurt, de verbroedering en solidariteit met buurtgenoten. Daarbij is bijvoorbeeld de Spaarndammerbuurt in diverse gesprekken genoemd ter illustratie.

Anderen geven juist aan dat de oude bestaande hechte banden door buurtgericht werken ondermijnd worden. Sommigen gaven aan teleurgesteld te zijn over onderlinge omgang, bijvoorbeeld nadat een bewonersinitiatief is afgewezen door regie- of inspiratiegroep. Doordat het beheer van budgetten (en andere verantwoordelijkheden) verplaatst, verschuift daarmee ook lokale politiek deels naar bewoners onderling. Daarbij moet rekening gehouden worden dat ook conflicten en teleurstellingen kunnen ontstaan. Zo is het verloop in sommige regie- en inspiratiegroepen groot.

4.4.4 *Indicatoren sociale cohesie*

In essentie geven respondenten aan dat (derde generatie) participatie effect heeft op de onderlinge verbondenheid tussen bewoners. Dat zou gemeten kunnen worden op drie punten:

1. Verbondenheid met medebuurtgenoten.
2. Aantal contacten met buurtgenoten met andere achtergronden.
3. Waardering voor die onderlinge contacten met buurtgenoten met andere achtergronden.

O+S meet reeds de volgende gerelateerde indicatoren, welke tweejaarlijks bijgewerkt worden. Deze indicatoren kunnen dienen om ontwikkeling van onderlinge verbondenheid vast te stellen.

- Lidmaatschap van een vereniging
- Sociale cohesie
- Spanningenindex¹
- Verbondenheid met het stadsdeel waar men woont

Overigens zijn ook de volgende punten eerder eenmalig door O+S onderzocht (Gemeente Amsterdam, 2013k). Hiervoor zijn geen nieuwe updates gepland. Hierbij moet worden opgemerkt dat het hier gaat om 'bereidheid tot', niet om 'beleving van'.

- Bereidheid tot aanspreken mensen onaangepast gedrag op straat
- Bereidheid tot Begeleiden en corrigeren van hangjongeren
- Bereidheid tot Handhaven van parkeerproblemen

¹ Minder Amsterdammers veroorzaken of ervaren spanningen met mensen die anders zijn dan zichzelf (Gemeente Amsterdam, 2013m:28)

- De gemiddelde ervaren spanning met mensen die anders zijn.
- Het aantal meldingen van overlast-incidenten bij de loketten Zorg en Overlast van de stadsdelen. Het bedrijf Inforing en de stadsdelen leveren deze gegevens.

-

4.4.5 Tussenconclusie thema Sociale cohesie

Uit gesprekken over het thema sociale cohesie volgen drie indicatoren. Deze worden alle drie door O+S gemeten.

Sociale cohesie

1. Verbondenheid met medebuurtgenoten.
2. Aantal contacten met buurtgenoten met andere achtergronden.
3. Waardering voor die onderlinge contacten met buurtgenoten met andere achtergronden.

4.5 Thema Welzijn

Onder welzijn zijn alle soorten effecten verzameld die te maken hebben met het welzijn van individuele bewoners in het stadsdeel. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om kwetsbaarheid, talentontwikkeling, arbeidsparticipatie, en zorg.

4.5.1 Zorg

Participatie en bewonersinitiatieven zouden volgens de respondenten een effect kunnen hebben op het welzijn van individuele bewoners, bijvoorbeeld doordat er initiatieven ontplooid zouden worden waarmee zorgtaken lokaal tussen bewoners georganiseerd zijn. Hierbij is voornamelijk gesproken over ouderenzorg, maar ook over andere kwetsbare groepen. Een verwacht effect is de zichtbaarheid van kwetsbare groepen, en inzicht in 'de vraag achter de vraag'. Daarmee doelt men op preventie van dieperliggende oorzaken in plaats van symptoombestrijding (stadsdeel West, 2011:10). Participatie zou een effect kunnen hebben op de vraag naar en gebruik van (individuele) hulpverlening.

Anderen geven aan dat een effect juist is dat zorgtaken in kwaliteit afnemen of verdwijnen. Inzet van vrijwilligers (of werk met behoud van inkomen) in verzorgingstehuizen, in plaats van zorgprofessionals, zou een negatieve uitwerking kunnen hebben op de kwaliteit van de zorg. Ook is aangegeven dat participatieprojecten effect zouden kunnen hebben op de afstemming van aanbod en zorgtaken tussen welzijnsorganisaties onderling. Er zou enerzijds meer samenwerking en kennisdeling kunnen ontstaan, of juist meer overlap in kleinschalige initiatieven waar steeds "het wiel opnieuw wordt uitgevonden".

4.5.2 Vrijwillige inzet

Verwachte effecten zijn de waardering, erkenning, status en prestige van vrijwillige inzet. De verwachting is uitgesproken dat participatie een effect heeft op het aantal vrijwilligers (en/of

mantelzorgers) dat zich inzet, alsook de vorm waarin dat gebeurt. Anderzijds is een verwacht effect de mate waarin vrijwilligers zich overvraagd voelen.

“Wanneer je aankomt met een wezenlijke vraag, je moet iets voor ons doen; jij krijgt er voor betaald, het is jouw werk, nu moet je iets voor ons doen. Wij zijn vrijwilligers, we doen ontzettend ons best, maar hier komen we niet uit. Die vraag wordt te weinig gehonoreerd. Ik hoef niet op het podium of een bos bloemen, het gaat mij om de ondersteuning. (Respondent 1)”

“Erkenning vraag ik maar nooit naar, ik doe het omdat ik het zelf wil doen. Ik heb al zoveel gedaan. Er is niemand die achteraf zegt: ‘wat fijn dat jullie dat gedaan hebben’ (Respondent 3)”

“Zo’n vrijwilligersdag is absolute flauwekul. Daar staan 200 vrijwilligers naar het podium te kijken, niemand kent elkaar; behalve het groepje dat altijd al bij elkaar is. Dat moet je toch heel anders doen! (Respondent 1)”

4.5.3 Zelfredzaamheid

Een ander gerelateerd effect dat genoemd is betreft de zelfredzaamheid van bewoners.

“De term zelfredzaamheid verwijst [...] niet alleen naar de mate waarin personen competent en capabel zijn om bepaalde doelen te bereiken, maar vooral ook naar het feit of zij zichzelf (en anderen) competent of capabel achten. (Kleinhans & Bolt, 2010: 11)”

In dit verband is ook emancipatie van diverse bevolkingsgroepen genoemd (cf. § 4.4). Verwacht zou kunnen worden dat bewoners die participeren daarbij competenties, zelfvertrouwen en contacten ontwikkelen, die zij in kunnen zetten in het dagelijkse leven. Weten bewoners waar zij terecht kunnen met problemen? In welke mate zijn bewoners onafhankelijk? En weten (kwetsbare) bewoners zich gesteund, is er vertrouwen in de buurtfaciliteiten om op terug te kunnen vallen, is er een bestaanszekerheid? Maar ook de weerszijde is aangegeven: voelt men zich vrij van overheidsbemoeienis of een “leger bemoeizuchtige hulpverleners”?

Het meest genoemd rond dit thema is sociaal isolement: door maatschappelijke deelname zou isolement afnemen. Ook is armoede genoemd: vaardigheden die men ontwikkelt door te participeren in initiatieven zouden effect hebben op arbeidsperspectief. Ook vragen sommigen zich af of participatiebudgetten bijdragen aan lokale werkgelegenheid of de lokale buurteconomie ten goede komen. In deze lijn spreken zij van een tegenovergesteld effect: zij verwachten een toename van werkloosheid doordat allerlei werk afhankelijk wordt gemaakt van vrijwillige inzet, of arbeid met behoud van uitkering.

“Het Ouderennetwerk was eerst een klein groepje, maar die zijn gaan aanbellen bij andere ouderen en het is heel sterk gegroeid. Die regelen alles zelf, hebben een eigen ruimte bij de woningbouw weten te regelen. Dat gaat maar door met hun rol in de buurt. Ze lezen nu voor bij kinderen op school. Marokkaanse moeders van die kinderen zijn daar aan mee gaan doen. Nu doen ze dat ook op

een plein op zaterdag, en worden ook gesprekken gevoerd over opvoeding. Die mensen komen uit isolement, doen leuke dingen, gaan steeds meer voor de buurt betekenen.”

4.5.4 Onderwijs

Sommige respondenten verwachten effecten betreffende onderwijs, doordat bijvoorbeeld huiswerkbegeleiding zou worden georganiseerd, of effecten op beheersing van het Nederlands. In dit verband is bijvoorbeeld het aanbod op de Mansveltschool herhaaldelijk genoemd. Voor anderen is de vraag naar huiswerkbegeleiding een signaal dat het reguliere onderwijs verbeterd zou kunnen worden.

“We zijn nog steeds een heel kansrijke samenleving. Als ik aan Mohammed vraag of hij Havo of VWO gaat doen zegt hij: ‘nee, mijn hele klas heeft een taalachterstand’. Dan ben ik blij met een initiatief als een huiswerkklas, weekendacademie. Dat gaat de kansen bieden, daarmee kun je in een buurt als deze - dan hoef je niet allerlei teams op het plein te hebben om te zorgen dat allerlei jongens niet afzakken.”

4.5.5 Indicatoren welzijn

In essentie geven respondenten aan dat (derde generatie) participatie effect heeft op het welzijn van bewoners. Dat zou gemeten kunnen worden op vier punten:

1. Er wordt gebruik gemaakt van aangeboden zorg en men is tevreden over die zorg.
2. Bewoners zijn zelfredzaam en economisch zelfstandig.
3. Bewoners zijn positief over het eigen leven en maatschappelijke positie.
4. Vrijwilligers zich erkend en gewaardeerd.

O+S meet reeds de volgende gerelateerde doelstellingen en indicatoren, welke tweejaarlijks bijgewerkt worden. De doelstellingen worden gemeten op ieder weer een aantal indicatoren. Deze indicatoren kunnen dienen om ontwikkeling van welzijn vast te stellen.

1. Gebruik en verlenen van zorg²
 - a. Zorggebruik: contact met de huisarts
 - b. Gezondheidsvaardigheden
 - c. Mantelzorg
2. Meer Amsterdammers zijn zelfredzaam en economisch zelfstandig³
 - a. De netto arbeidsparticipatie van de personen van 15 t/m 64 jaar, oftewel het aandeel werkzame personen op de totale bevolking tussen 15 en 64 jaar.

² GGD Amsterdam, “Amsterdamse gezondheidsmonitor 2012” (2013:86)

³ Gemeente Amsterdam, “Scorekaart Burgerschap en Diversiteit” (2013m:27).

- b. Het aandeel personen van 18 t/m 22 jaar met een startkwalificatie.
 - c. Het aandeel personen met een eigen inkomen van minimaal €1000,- netto p/m.
 - d. Het aandeel minima.
 - e. Het aandeel personen dat moeite heeft met het lezen van brieven van de gemeente.
3. Meer Amsterdammers kunnen zichzelf zijn en zelf beslissen over hoe zij hun leven inrichten⁴
- a. Het aandeel personen dat (zeer) tevreden is over het eigen leven.
 - b. Het aandeel personen dat (zeer) tevreden is over de eigen maatschappelijke positie

Daarnaast O+S meet ook de volgende gerelateerde indicatoren (Gemeente Amsterdam, 2012a):

- Aandeel kinderen met een ontwikkelingsachterstand
- Aanmeldingen Bureau Jeugdzorg
- Arbeidsplaatsen
- Jeugd met verhoogde kans sociaal-emotionele problemen
- Participatie vrijwilligerswerk
- Sociaal isolement
- Uitkeringen als percentage van de bevolking 15 jaar en ouder
- Verzorgingshuizen
- Voorzieningengebruik minimahuishoudens met kinderen
- Werkloosheid

Ook zijn de volgende punten eerder eenmalig door O+S onderzocht (Gemeente Amsterdam, 2013k). Hiervoor zijn geen nieuwe updates gepland.

- Bereidheid tot zorgen voor FAMILIE ziek/hulpbehoevend
- Bereidheid tot zorgen voor VRIENDEN ziek/hulpbehoevend
- Bereidheid tot zorgen voor BUREN ziek/hulpbehoevend
- Bereidheid tot zorgen voor hulpbehoevenden/eenzame mensen
- Vrijwilligerswerk los van de buurt

4.5.6 Tussenconclusie thema Welzijn

Uit gesprekken over het thema Welzijn volgen vier indicatoren. Drie daarvan worden door O+S gemeten.

Welzijn

1. Er wordt gebruik gemaakt van aangeboden zorg en men is tevreden over die zorg.
 - a. Zorggebruik: contact met de huisarts
 - b. Gezondheidsvaardigheden

⁴ Gemeente Amsterdam, "Scorekaart Burgerschap en Diversiteit" (2013m:27).

- c. Mantelzorg
- 2. Meer Amsterdammers zijn zelfredzaam en economisch zelfstandig
 - a. De netto arbeidsparticipatie van de personen van 15 t/m 64 jaar, oftewel het aandeel werkzame personen op de totale bevolking tussen 15 en 64 jaar.
 - b. Het aandeel personen van 18 t/m 22 jaar met een startkwalificatie.
 - c. Het aandeel personen met een eigen inkomen van minimaal €1000,- netto p/m.
 - d. Het aandeel minima.
 - e. Het aandeel personen dat moeite heeft met het lezen van brieven van de gemeente.
- 3. Meer Amsterdammers kunnen zichzelf zijn en zelf beslissen over hoe zij hun leven inrichten
 - a. Het aandeel personen dat (zeer) tevreden is over het eigen leven.
 - b. Het aandeel personen dat (zeer) tevreden is over de eigen maatschappelijke positie

De volgende indicator wordt momenteel nog niet gemeten:

- 4. Vrijwilligers voelen zich erkend en gewaardeerd

4.6 Thema Leefomgeving

Onder leefomgeving zijn alle soorten effecten verzameld die te maken hebben met de staat van onze buurten. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om 'schoon, heel, veilig', groenvoorzieningen, en waardering en gebruik van pleinen.

4.6.1 Draagvlak

Bij participatietrajecten in het 'fysieke domein' wordt in eerste instantie gesproken over effecten als draagvlak en legitimiteit. De basisaanname is dat een bepaalde mate van invloed op de (fysieke) leefomgeving effect kan hebben op de steun voor de ontwikkeling van die leefomgeving. De mate van invloed varieert⁵, maar ongeacht de keuze voor nadere invulling is de leidende afweging vaak draagvlak. Ook kan participatie ertoe leiden dat plannen beter aansluiten bij de wensen van de bewoners: zij zullen tenslotte gebruik gaan maken van de ruimte, en hebben daar ideeën over. Er zijn veel succesvolle voorbeelden ter sprake gekomen waar bewoners een grote mate van invloed hebben gehad en waar veel draagvlak voor de ontwikkeling bestond. Een treffend voorbeeld is de herinrichting van het Frederik Hendrikplantsoen, waar in een intensief traject bewoners en ambtenaren gezamenlijk tot ontwerp zijn gekomen, met oog voor de kleinste details.

⁵ Zie bijvoorbeeld de "Ladder of Participation" van Arnstein, of de "Democracy Cube" van Fung; beiden worden besproken in het theoretische kader van dit onderzoek. Zie verder bijvoorbeeld ook de "Beslisboom Participatie", stadsdeel West (2012a).

“Als het goed gaat, dan zie je dat bewoners die heel erg meedoen in het ontwerpproces, dat vervolgens gaan uitleggen, toelichten en verdedigen aan medebewoners. In de openbare ruimte zijn altijd heel veel belangen. Het ging voorheen altijd zo dat de overheid dan probeerde aan zoveel mogelijk belangen tegemoet te komen, daar zit ook een politiek element in.”

Maar er is ook gewaarschuwd voor averechtse uitwerking van participatie wat betreft draagvlak: verwachtingen die niet waargemaakt (kunnen) worden kunnen leiden tot teleurstelling en verzet. Wanneer bewoners bijvoorbeeld worden uitgenodigd mee te denken bij het ontwerp van een plein, kan het draagvlak juist afnemen wanneer “allerlei wilde plannen” niet worden uitgevoerd. Soms wil men meer dan “uit drie kleuren stoeptegels kiezen”, terwijl dat binnen gestelde kaders niet mogelijk is. Participatie kan er dan toe leiden dat bewoners en stadsdeel tegenover elkaar komen te staan in een strijd om de plaatsing van bijvoorbeeld straatmeubilair. *Pars pro toto*: wanneer een schijnbaar eenvoudig idee niet kan worden uitgevoerd betekent dit voor de gevoelige verstaander dat de gemeente er als geheel “er niets van bakt” of “toch niet luistert”.

“Je snapt dat mensen niet tevreden zijn dat die bomen gekapt moeten worden, maar ze accepteren het wel. Omdat we de technische achtergrond kunnen uitleggen en er afspraken zijn gemaakt over compensatie. (Hans van Doesburg)”

4.6.2 Verantwoordelijk voelen voor de leefomgeving

Ook vaak genoemd is een effect op betrokkenheid: door te participeren in de ontwikkeling van de leefomgeving zouden bewoners zich daarvan meer onderdeel voelen en de buurt meer waarderen. In dit verband is ook genoemd dat bewoners bekend zijn met de geschiedenis van de buurt, en weten wat er gebeurt in de buurt. Dat zou zich vertalen in verantwoordelijkheidsgevoel: het “mijn-plantsoengevoel”, waardoor bewoners bijdragen aan onderhoud, of elkaar aanspreken op onwenselijk gedrag. Een voorbeeld hiervan zijn de buurtambassadeurs, van onder meer de Staatsliedenbuurt. Ook zou betrokkenheid effect kunnen hebben op het gebruik en beleving van de openbare ruimte (het gebruiksniveau). Betrokkenheid zou effect hebben op de tevredenheid over de buurt.

“Het belangrijkste vind ik dat je een groep bewoners moet vinden die zich willen inzetten. Hoe kaal ik zo’n hoek ook vind, het geld kan maar een keer worden uitgegeven. Als er een groep bewoners is die zich wil richten op iets anders, dan gaat het geld eerst daar naar toe. Daar is draagvlak onder bewoners voor.”

4.6.3 Schoon, heel, veilig, groen

Een andere reden voor participatie zou kunnen zijn dat het leidt tot een betere buurt. De daadwerkelijke staat van de buurt wordt door vaak vertaald in effecten als schoon, heel en veilig, en in de

uitwerken. Die hebben we gepresenteerd aan het stadsdeel, dit is de kant die we op willen. We wilden ook weer niet teveel toornen aan het ontwerp van het maaiveld. Het stadsdeel kon daar vervolgens weer op reageren: dit kan wel, of dat kan juist technisch niet. De reacties vielen eigenlijk wel mee. (Respondent 2)”

De inrichting van de openbare ruimte is anderzijds ook een uitgesproken overheidstaak, waarvoor veel kennis en kunde vereist is. Sommigen verwachten dat meer invloed van bewoners in ontwerpprocessen een negatief effect heeft op de kwaliteit van de openbare ruimte. Er spelen persoonlijke smaken en belangen mee, waartussen compromissen moeten worden bereikt. Daarnaast is bij ruimtelijke ordening technische kennis vereist, en het ambacht van de architect kan verdrongen worden.

“Als ik naar de oorspronkelijke scenario’s kijk die er voorlagen, dat waren heel ambitieuze plannen. Daarin werd het karakter echt veranderd. Het uiteindelijke ontwerp is conservatiever, een compromis tussen verschillende bewoners. In die zin is het minder ambitieus, maar misschien meer naar wens van de bewoners (Hans van Doesburg)”.

In dit verband is ook als voorbeeld ‘collectief particulier opdrachtgeverschap’ (CPO) aan bod gekomen. Zo wordt in de Elisabeth Wolffstraat een voormalige school door een groep particulieren omgebouwd tot woonbestemming⁶. Hier worden bewoners zelf in staat gesteld woonwensen te realiseren en deskundigheid samen te brengen in planning en uitvoering. Bij bouwgroep Ons Dorp varieert die professionele deskundigheid van bewoners bijvoorbeeld van duurzaamheid tot architectuur en zorg. CPO wordt door sommigen gezien als verregaande vorm van participatie, die tot betere resultaten kunnen leiden dan traditionele herontwikkeling. Anderen zien hier juist een kunstgreep bedoeld om financiering mogelijk te maken.

4.6.5 Gentrification

Een aantal keer is het fenomeen gentrificatie aan bod gekomen: de economische en culturele opwaardering van een buurt. Vaak wordt hierbij gedacht aan veranderende bevolkingssamenstelling en toenemende vastgoedwaarde. Participatie zou dergelijke effecten teweeg kunnen brengen in een buurt door invloed op het vestigingsklimaat. Daarbij wordt gedacht aan zowel de aantrekkingskracht voor nieuwe bewoners als ondernemers: iedereen woont en werkt graag in een mooie, veilige, vitale buurt. Ook wordt vaak gedacht aan toestroom van kunstenaars, ZZP’ers of creatieve bedrijven. Respondenten zien dit effect bijvoorbeeld ook in ‘modieuze verschijnselen’ zoals het aantal bakfietsen in de buurt, percentages internetaansluitingen, of het oordeel van makelaars over de buurt. Ook is gesproken over de besteding van geld bij lokale ondernemers.

⁶ Bouwgroep “Ons Dorp Amsterdam”: www.onsdorpamsterdam.nl

Sommigen zien hier juist een negatief effect van participatie: een toestroom van “asociale yuppen” in volkswijken, waardoor onderlinge betrokkenheid juist zou afnemen. Ook zouden sommige buurten onbetaalbaar worden, waardoor oude bewoners zich gedwongen zien uit de buurt te verhuizen. Hierdoor worden hechte gemeenschappen verstoord en komt onderlinge verbondenheid tussen bevolkingsgroepen onder druk te staan.

4.6.6 Indicatoren leefomgeving

In essentie geven respondenten aan dat (derde generatie) participatie effect heeft op de leefsituatie van bewoners. Dat zou gemeten kunnen worden op drie punten:

1. Oordeel over de lokale leefomgeving.
2. Leefsituatie in het stadsdeel op buurtniveau.
3. Tevredenheid over ontwikkelingen in het fysieke domein in de buurt.

O+S meet reeds de volgende gerelateerde indicatoren, welke tweejaarlijks bijgewerkt worden. Deze indicatoren kunnen dienen om ontwikkeling van de leefsituatie vast te stellen.

1. Leefbaarheid en Veiligheid⁷
2. Leefsituatie index⁸

Daarnaast O+S meet ook de volgende gerelateerde indicatoren⁹:

- Bewoners die hinder/overlast ondervinden
- Ervaren overlast van vervuiling
- Koopkrachtbinding aan het eigen stadsdeel

⁷ (Gemeente Amsterdam, 2013n: 118-137). De Staat van de Stad bevat een gedetailleerde en gediversifieerde samenstelling indicatoren. Deze samenstelling omvat alle effecten die door respondenten genoemd zijn, en biedt meer gedetailleerd inzicht dan is voorgesteld door respondenten.

⁸ (Gemeente Amsterdam, 2013n: 155).

Wonen	a. Eigendom, b. Woningtype, c. Aantal kamers, d. Oppervlakte woonkamer.
Gezondheid	a. Ervaren gezondheid, b. Ervaren belemmeringen.
Consumptiegoederen	a. Aantal huishoudelijke apparaten, b. Aantal hobbyartikelen
Vrijtijdsactiviteiten	a. Aantal hobby's, b. Aantal uitgaansactiviteiten, c. Verenigingslidmaatschap
Mobiliteit	a. Autobezit, b. NS-kaart.
Sociale participatie	a. Vrijwilligerswerk, b. Sociale isolatie.
Sportactiviteit	a. Aantal keren sporten per week, b. Aantal sportactiviteiten.
Vakantie	a. Vakantiereis afgelopen jaar, b. Vakantietrip in buitenland.

⁹ Hier is een niet-uitputtende selectie gemaakt. Zo worden op gebied van openbare orde en veiligheid door O+S cijfers verzameld op meer gedetailleerde indicatoren dan door respondenten in dit onderzoek zijn voorgesteld (Gemeente Amsterdam, 2012a). Hetzelfde geldt voor 'openbare ruimte & groen'

- Objectieve veiligheidsindex bewoners
- Startende ondernemers
- Subjectieve veiligheidsindex bewoners
- Tevredenheid bewoners met inrichting woonomgeving
- Tevredenheid bewoners over eigen buurt
- Verloederingscore

Ook zijn de volgende punten eerder eenmalig door O+S onderzocht (Gemeente Amsterdam, 2013k). Hiervoor zijn geen nieuwe updates gepland. Daarbij moet worden opgemerkt dat het gaat om 'bereidheid tot', niet om 'beleving van'.

- Bereidheid tot legen van afvalbakken
- Bereidheid tot onderhoud van straatmeubilair
- Bereidheid tot schoonmaken van bekladde muren of gebouwen
- Bereidheid tot onderhoud van speelplaatsen
- Bereidheid tot onderhoud van openbaar groen
- Bereidheid tot opruimen van hondenpoep op straat
- Bereidheid tot opruimen van rommel op straat
- Bereidheid tot vegen van de stoep voor uw huis

4.6.7 Tussenconclusie thema Leefomgeving

Uit gesprekken over het thema leefomgeving volgen drie indicatoren. Twee daarvan worden door O+S gemeten.

Leefomgeving

1. Oordeel over de lokale leefomgeving.
2. Leefsituatie in het stadsdeel op buurtniveau.

De volgende indicator wordt momenteel nog niet gemeten:

3. Oordeel over ontwikkelingen in het fysieke domein in de buurt.

4.7 Thema Verhouding bewoners en bestuur

Onder verhouding bewoners en bestuur zijn alle soorten effecten verzameld die te maken hebben met de relatie tussen bewoners, ambtenaren, en (lokale) politiek. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om dienstverlening, invloed op besluitvormingsprocessen, responsiviteit, en waardering tussen bewoners en ambtenaren.

Raadsleden, ambtenaren en burgers denken na over beeldvorming. Participatie zou wederzijds het oordeel beïnvloeden. Is er een mate van gelijkwaardigheid en respectvolle omgang in deze relatie? Denkt men met elkaar samen te werken en van elkaar te kunnen leren? Wordt in de samenwerking het optimale resultaat bereikt?

Wanneer het over de verhouding tussen bewoners en bestuur gaat, worden de verschillende 'generaties participatie' nogal eens verward. Gesprekken over initiatiefrijke bewoners en doe-democratie liepen soms naadloos over in conventionele ideeën over inspraak en invloed. Het onderscheid is binnen dit thema daarmee ook vervaagd.

4.7.1 Veranderende rollen

De relatie tussen stadsdeel en bewoners is in elk interview aan de orde gekomen. Dat is niet verwonderlijk: wanneer gesproken wordt over participatie dan is de tegenstelling tussen 'bewoners' en 'de gemeente' een gegeven. Participatie gaat tenslotte van oudsher (al in de klassieke oudheid) over het participeren door bewoners in (publieke) besluiten, beleidsvormingsprocessen, of uitvoering. De verhouding tussen beide partijen is het medium waarover deze democratische processen vormgegeven worden.

Anderzijds is de tegenstelling tussen openbare lichamen en bewoners niet vanzelfsprekend, het is geen natuurwet, en wordt er actief geëxperimenteerd met het herdefiniëren van deze rollen. Zo spreken sommigen over derde generatie participatie als 'overheidsparticipatie', in plaats van 'bewonersparticipatie'. De bewoner neemt het initiatief, de gemeente volgt daarin. Achterliggende doelen die door respondenten zijn genoemd zijn de aansluiting van beleid op wensen, legitimiteit van bestuur, en bezuinigingsmaatregelen. Ongeacht de doelen kan gesteld worden dat de verhoudingen tussen politiek, ambtenaar, en bewoner worden in elk treffen opnieuw worden beslecht. Er wordt door de betrokkenen actief vorm gegeven aan relaties, in reeksen interacties, over langere tijd. Ideeën en wensen over die vorm zijn door respondenten vaak aangegeven als effect van participatie.

4.7.2 Invloed op besluitvorming

Veruit het meest zien respondenten deze verhouding terug in de mate van invloed op besluitvorming. Dat is niet verwonderlijk: van oudsher zijn de eerste en tweede generaties van participatie (zoals inspraak) gestoeld op dit doel. De verwachting is dat derde generatie participatie tot een betere aansluiting van beleid op wensen mogelijk maakt.

Ook stellen sommigen juist voor om te kijken of bewoners-initiatieven aansluiten bij beleidsdoelen van het stadsdeel. Zo denken sommigen aan de transparantie van de budgetten die door stadsdeel, ABC, of bewoners beheerd worden, en de mate van controle daarover. En zijn budgetten toereikend voor de vraag? Sommigen verwachten dat die transparantie zal toenemen onder invloed van intensievere participatie, anderen geven juist aan dat die transparantie afneemt. Opvallend is dat juist sommige actieve bewoners sceptisch zijn over de transparantie. Een mogelijke verklaring daarvoor is dat een beeld pas gevormd wordt na in aanraking te zijn geweest met concrete ervaringen. Zij zijn tegen dingen aangelopen zoals vergunningsprocedures, *juist* omdat zij zich actief hebben ingezet voor een initiatief.

4.7.3 *Sentiment tegenover stadsdeel*

De verwachting is door velen uitgesproken dat participatie effect zou hebben op het sentiment ten opzichte van het stadsdeel.

Het onderscheid tussen politiek en ambtelijk apparaat is hierbij niet voor alle respondenten even duidelijk. Hier komen veel vooroordelen aan te pas. Sommigen zien de gemeente als een geheel, zonder onderscheid tussen centrale stad en stadsdeel. Ook onderscheid tussen raad en ambtenaren is niet vanzelfsprekend. Een enkeling ziet in de baliemedewerker een vertegenwoordiger van "de regering". Hier staat tegenover dat over 'de burger' of 'bewoners' soms evenmin genuanceerd geacht wordt: er bestaat een hardnekkig beeld van de klagende, onredelijke of domme burger. Bovendien klagen sommigen over tegenstrijdige uitspraken, "bestuurlijke eilandjes", "van het kastje naar de muur".

Er worden dan ook veel verschillende effecten verwacht. Zijn bewoners bekend met de stadsdeelorganisatie, haar doelen, lange-termijn visie en haar vertegenwoordigers (van raadsleden tot buurtcoördinatoren)? Participatie zou als effect hebben dat 'kortere lijntjes' ontstaan: men kent een contactpersoon of aanspreekpunt binnen 'de gemeente'. Welk oordeel vellen bewoners daarover, zijn zij tevreden of positief? Hoe oordelen zij over de begeleiding bij de deelname in ambtelijke procedures?

Welk oordeel vellen bewoners over de passie, liefde voor het werk, en enthousiasme van de ambtenaar, of juist onverschilligheid? Is er vertrouwen dat bewoners terecht kunnen bij het stadsdeel, dat zij responsief is en dat zij problemen kan oplossen? Is het stadsdeel besluitvaardig, is er tijdige probleemsignalering, en worden afspraken nagekomen (bij uitvoering)? Wat is het oordeel over de terugkoppeling tijdens en na behandeling? Worden ambtenaren gezien als redelijk en competent? Wat wordt gedacht over de duur, kosten en inzet die intensieve samenwerking zoals co-creatie vraagt?

"Als je veel slechte ervaringen op een rij hebt, en je hebt op allerlei manieren geprobeerd daaraan iets te doen... En dan zegt een buurtcoördinator tegen je: 'dat is niet mijn verantwoordelijkheid, dat moet je zelf doen'! Als je ziet dat het iemand niet lukt iets op te lossen, dan is het de taak van een buurtcoördinator om daarin te bemiddelen en te zorgen dat het goed komt! Niet om te zeggen: 'probeer het eens bij die-of-die'. Ze verschuilen zich op dit moment achter de nieuwe stijl: de burger moet het zelf doen."

4.7.4 *Inspraak*

Participatie is voor velen vooral een kwestie van inspraak en er zijn veel effecten genoemd die daarvan een weergave zijn. Een opvallend onderscheid is dat voor het fysieke domein, meer dan welzijn, wordt gedacht over effecten die nauw verwant zijn aan eerste en tweede generatie participatie: draagvlak en legitimiteit.

Verwacht wordt bijvoorbeeld dat er meer begrip is voor lastige besluiten en deze geaccepteerd worden, of tot minder teleurstelling leiden. Door informatievoorziening en betrokkenheid zou er meer inzicht ontstaan in afwegingen, kaders, en procedures.

“Een probleem was de financiering van het project. Mensen zijn wel wat flexibel ook, omdat we mensen vanaf het begin hebben meegenomen in het hele verhaal. Jongens, we gaan ideeën ontwikkelen, maar houd er rekening mee dat het stadsdeel zegt: ‘er is geen geld’. We moeten creatief zijn. Dus die groenborders hebben we op een zaterdag zelf aangelegd. (Respondent 2)”

Dit alles zou tot gevolg hebben dat er minder bezwaarschriften en juridische procedures volgen. Er zou minder protest, woede en ontevredenheid zijn in de formele inspraak, en dat er ook minder (formele) insprekers zouden zijn. Een verwacht effect is dat bewoners het gevoel hebben serieus te worden genomen, te kunnen bijdragen, en gehoord zijn bij de besluitvorming.

4.7.5 *Ambtenaren over bewoners*

Ook zou participatie effect hebben op het oordeel over bewoners. Zijn zij redelijk, in hun opstelling, wensen en ideeën? Worden hun voorstellen en wensen gezien als haalbaar, en (maatschappelijk) relevant? Beschikken zij over waardevolle (lokale) kennis, deskundigheid en gebruikersexpertise, en wordt die ook daadwerkelijk toegepast? Zijn bewoners op de hoogte van mogelijkheden tot participatie, zoals de buurt- en bewonersbudgetten?

“Het voorlopige ontwerp werd besproken. Toen riep iemand: ‘het ziet er mooi uit, je kan mooi ‘door’ het parkje lopen, maar als je een ‘rondje’ wil lopen kan dat niet’. Direct werd het ontwerp aangepast. Zo ontstaan vroegtijdig vanzelf oplossingen. (Hans van Doesburg)”

Verder zou participatie effect hebben op de samenstelling van actieve bewoners. Zijn dit steeds de "usual suspects", een kleine groep bewoners die zich met veel dingen bemoeit? Worden particuliere belangen afgewogen tegenover breder gedragen belangen? Vertegenwoordigen de deelnemers de diversiteit van een buurt of het stadsdeel, representeren zij wat er leeft? Worden nieuwe mensen actief, zijn er veel afhakers in participatietrajecten?

“Door bewonersinitiatieven heb je gewoon meer contact met bewoners, waardoor goede ideeën van bewoners ook eerder het stadsdeel bereiken. Vaak zijn het simpele dingen: een fietspad aanpassen, luchtvervuilingsmeters ophangen. Vaak heb je daar toch nog niet zelf aan gedacht.”

Over de samenstelling van groepen is ook gesproken bij deelname aan co-creatie processen. Een punt van zorg daarbij is bijvoorbeeld de afweging van individuele belangen. Verregaande vormen van participatie bieden ook gelegenheid voor ‘behendige klagers’ om een particulier belang te doen gelden ten koste van bredere belangen. Bovendien is niet iedereen in staat om in intensieve trajecten mee te draaien. Een effect is daarom volgens sommigen dat vergaande participatie juist *minder* democratisch is.

“Ik vind het hele plan prachtig, behalve dat stukje net voor mijn voordeur, kan dat niet...’. Geen fietsnietjes, prullenbakken, bushaltes voor mijn voordeur. Maar dat moet wel allemaal in het plan zitten. Dat is altijd een uitdaging, dat dat geneutraliseerd wordt. Dat mensen in staat zijn over hun eigen belang heen te kijken, een groter belang vertegenwoordigen [respondent 6].”

4.7.6 Indicatoren verhouding bewoner/bestuur

In essentie geven respondenten aan dat (derde generatie) participatie effect heeft op de verhouding tussen bewoners en bestuur. Dat zou gemeten kunnen worden op drie punten:

1. Inspraak en invloed op besluitvorming
2. Sentiment tegenover stadsdeel
3. Oordeel van bewoners over betrokkenheid
4. Oordeel van ambtenaren over betrokkenheid van bewoners

O+S meet reeds de volgende gerelateerde indicatoren, welke tweejaarlijks bijgewerkt worden. Deze indicatoren kunnen dienen om ontwikkeling van de verhoudingen tussen bewoners en bestuur vast te stellen.

1. Politiek zelfvertrouwen: Amsterdammers zijn van mening dat zij ertoe doen in de politiek¹⁰
2. Tevredenheid over het laatste contact met een ambtenaar¹¹

¹⁰ (Gemeente Amsterdam, 2013n: 109-110; cf. Gemeente Amsterdam, 2013m: 28).

- a. Politieke partijen zijn alleen maar geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening
- b. Mensen zoals ik hebben geen invloed op de gemeentepolitiek
- c. Raadsleden bekommeren zich niet om de mening van mensen zoals ik

¹¹ (Gemeente Amsterdam, 2012a:22).

Opgemerkt moet worden dat met ‘contact’ hier vooral gemeten is op utilitaire contacten, bijvoorbeeld dienstverlening aan de balie. Het zou overwogen kunnen worden om de vraagstelling aan te passen om ook andere soorten contacten te omvatten.

- a. “Aan de inwoners van Amsterdam gevraagd of zij de laatste 12 maanden contact gehad met een ambtenaar van de stad of een stadsdeel, bijvoorbeeld om een nieuw paspoort, een identiteitskaart of een rijbewijs aan te vragen, informatie te vragen of om een klacht in te dienen, of voor iets anders. Aan burgers

Daarnaast O+S meet ook de volgende gerelateerde indicatoren:

- Mening over functioneren stadsdeelpolitiek
- Bekendheid met informatie- en inspraakbijeenkomsten
- Deelname aan informatie- en inspraakbijeenkomsten

Een nieuwe indicator zou de rol en inzet van bewoners kunnen beschrijven.

- Aantallen bewoners betrokken bij bewonersinitiatieven of co-creatie
- Heeft u een bijdrage kunnen leveren aan het eindresultaat vanuit uw eigen deskundigheid?
- Hoe beoordeelt u deze samenwerking?

Een nieuwe indicator zou het oordeel van ambtenaren over betrokkenheid van bewoners kunnen beschrijven.

- Hebben bewoners een bijdrage kunnen leveren aan het eindresultaat vanuit hun eigen deskundigheid?
- Hoe beoordeelt u deze samenwerking?

4.7.7 Tussenconclusie thema Verhouding bewoners en bestuur

Uit gesprekken over het thema verhouding bewoners en bestuur volgen drie indicatoren. Twee daarvan worden door O+S gemeten.

1. Politiek zelfvertrouwen: Amsterdammers zijn van mening dat zij ertoe doen in de politiek
2. Tevredenheid over het laatste contact met een ambtenaar

De volgende indicatoren wordt momenteel nog niet gemeten:

3. Oordeel van bewoners over betrokkenheid
4. Oordeel van ambtenaren over betrokkenheid van bewoners

die aangeven dat zij in de laatste 12 maanden contact hebben gehad is vervolgens gevraagd hoe tevreden zij over dat contact waren.”

4.8 Thema Kenmerken van initiatieven

Onder dit thema zijn alle soorten effecten verzameld die betrekking hebben op het participatietraject zelf. Daarbij gaat het om zowel bewoners- en buurtbudgetten, bewonersinitiatieven, en intensieve (derde generatie) participatietrajecten zoals co-creatie. Mensen denken bijvoorbeeld aan de spreiding en diversiteit van initiatieven, deelnemers daaraan, en of initiatieven structureel of incidenteel zijn.

Deze categorie is in eerste instantie niet vanzelfsprekend in een zoektocht naar vermeende effecten van participatiebeleid. Het betreft in strikte zin geen 'effecten', zoals sociaal kapitaal of draagvlak. Ook dachten respondenten hierbij voornamelijk aan een specifiek traject, in plaats van stadsdeel-brede kenmerken. In veel interviews zijn indicatoren voorgesteld die specifiek betrekking hebben op (structurele kenmerken van) participatietrajecten. Zo leeft de verwachting dat het aantal initiatieven zal toenemen naarmate de samenstelling van bezoekers meer divers is. Vaak werd door respondenten vervolgens een verband gelegd met maatschappelijke effecten zoals verbondenheid tussen bewoners, waarvoor zij deze initiatieven als voedingsbodem zagen. Er is daarom voor gekozen om deze voorgestelde indicatoren als apart thema te bespreken. Hierbij zijn kenmerken vertaald om te kunnen dienen op stadsdeelniveau.

4.8.1 Samenstelling

Het meest is gesproken over de samenstelling van deelnemers aan initiatieven. Daarbij denken respondenten aan de eerste plaats aan diversiteit: van soorten activiteiten, initiatiefnemers, doelgroepen van activiteiten, en van bezoekers. Die diversiteit zoekt men in culturele achtergrond, leeftijd, oude en nieuwe bewoners, en ook spreiding per buurt. Zo is specifiek voorgesteld te kijken naar "Doelgroep gehonoreerde bewoners-initiatieven naar leeftijdscategorie"¹². Hieraan gerelateerd denken sommigen over de toegankelijkheid en 'laagdrempeligheid' van activiteiten. Zijn bewoners op de hoogte van het aanbod en de mogelijkheden van de budgetten? Worden nieuwe deelnemers bereikt met het initiatief? Voelen bezoekers zich welkom bij initiatieven? Zijn er veel terugkerende deelnemers, aan verschillende activiteiten?

4.8.2 Structurele kenmerken

Ook zijn vaak structurele kenmerken van initiatieven ter sprake gekomen. Wat zijn, ten eerste, aantallen gehonoreerde aanvragen bewonersbudgetten¹³, of gehonoreerde aanvragen

¹² Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 7), nadat hiernaar verwezen is door een respondent

¹³ Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 5), nadat hiernaar verwezen is door een respondent

bewonersinitiatieven naar thema¹⁴? In welke mate wordt gebruik gemaakt van de beschikbare budgetten? Wat is de looptijd van de gehonoreerde bewoners-initiatieven? Zijn initiatieven duurzaam (lees: in looptijd), is er een mate van continuïteit? Zijn initiatieven structureel van aard, of juist incidenteel? Opmerkelijk is dat over de wenselijkheid daarvan in verschillende bewonersgroepen verschillend gedacht wordt: de ene groep stelt kaders op waarin bepaald is dat een initiatief niet steeds herhaald zou mogen worden, omdat subsidieafhankelijkheid onwenselijk zou zijn. Andere groepen zien voortzetting van bestaande initiatieven juist als maat van succes.

4.8.3 Tevredenheid over activiteiten

Ook is vaak gesproken over de kwaliteit van activiteiten. Hoe tevreden zijn deelnemers of professionals over de activiteiten? Genereren activiteiten media-aandacht? Voorzien initiatieven in bestaande behoeften, met andere woorden: zijn er minder activiteiten waar geen vraag naar is? Een oordeel van deelnemers over 'kwaliteit' is lastig als indicator te vangen, doordat dit niet eenduidig is. Als alternatief zou mogelijk zou de ontwikkeling van tevredenheid gemeten kunnen worden. Ook dat is subjectief en weinig eenduidig, maar tevredenheid leent zich beter om een ontwikkeling in vast te kunnen stellen.

4.8.4 Initiatiefnemers

Ten slotte worden door sommigen (ideale) kenmerken toegeschreven aan actieve bewoners en initiatiefnemers. Slagen mensen met ideeën er in om deze te realiseren, om "dingen te ritselen"? Weten zij steun te mobiliseren bij anderen voor hun plannen? Hebben zij geprobeerd hun plannen te realiseren voordat steun van het stadsdeel is ingeschakeld? Worden activiteiten overgedragen van het stadsdeel aan zelfbeheerders? Hierbij is steeds de verwachting dat een 'activerend' beleid een positief effect zou hebben op deze punten.

4.8.5 Indicatoren kenmerken initiatieven

In essentie geven respondenten aan dat kenmerken van (derde generatie) participatieprocessen bekeken zouden moeten worden. Deze zouden gemeten kunnen worden op drie punten:

1. Kennis en deelname bewonersinitiatieven naar opleiding, herkomst, leeftijd, sekse, werk¹⁵
2. Gehonoreerde aanvragen bewonersbudgetten¹⁶
3. Gehonoreerde aanvragen bewonersinitiatieven naar thema¹⁷

¹⁴ Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 7), nadat hiernaar verwezen is door een respondent

¹⁵ (Gemeente Amsterdam, 2013k:3)

¹⁶ Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 5),

¹⁷ Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 7),

4. Oordeel over activiteiten

O+S heeft reeds eerder (2012) de volgende gerelateerde indicatoren gemeten, welke niet regulier worden bijgewerkt. Deze indicatoren kunnen dienen om ontwikkeling van de verhoudingen tussen bewoners en bestuur vast te stellen.

1. Kennis en deelname bewonersinitiatieven naar opleiding, herkomst, leeftijd, sekse, werk
2. Gehonoreerde aanvragen naar voormalig stadsdeel ¹⁸ en periode van indienen aanvraag
3. Gehonoreerde aanvragen bewonersinitiatieven eerste negen maanden 2012 naar voormalig stadsdeel en thema

Een nieuwe indicator zou het oordeel over de kwaliteit van de activiteit kunnen beschrijven.

4.8.6 Tussenconclusie thema Kenmerken van activiteiten

Uit gesprekken over het thema kenmerken volgen vier indicatoren. Drie daarvan worden door O+S gemeten.

Kenmerken van activiteiten

1. Kennis en deelname bewonersinitiatieven naar opleiding, herkomst, leeftijd, sekse, werk¹⁹
2. Gehonoreerde aanvragen bewonersbudgetten²⁰
3. Gehonoreerde aanvragen bewonersinitiatieven naar thema²¹

De volgende indicator wordt momenteel nog niet gemeten:

4. Oordeel over activiteiten

¹⁸ Hier zou overwogen kunnen worden op buurtniveau te meten.

¹⁹ (Gemeente Amsterdam, 2013k:3)

²⁰ Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 5),

²¹ Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 7),

4.9 Conclusie en aanbevelingen

Het palet aan effecten dat verwacht wordt van participatie is breed, maar is anderzijds ook overzichtelijk te ordenen. Ervaringsdeskundigen en betrokkenen zoeken de effecten in 5 brede thema's, met elk 3 of 4 subcategorieën.

De uitkomst van dit onderzoek is een samenstelling indicatoren waarmee effecten van participatie gemeten kunnen worden. Die samenstelling, waarin onderlinge verbanden te zien zijn, is tot stand gebracht door veel verschillende 'voor- en tegenstanders' met kennis van zaken. Het resultaat is een breed gedragen pakket indicatoren:

Sociale cohesie

1. Verbondenheid met medebuurtgenoten.
2. Aantal contacten met buurtgenoten met andere achtergronden.
3. Waardering voor die onderlinge contacten met buurtgenoten met andere achtergronden.

Welzijn

4. Zorggebruik: contact met de huisarts
5. Gezondheidsvaardigheden
6. Mantelzorg

7. De netto arbeidsparticipatie van de personen van 15 t/m 64 jaar
8. Het aandeel personen van 18 t/m 22 jaar met een startkwalificatie.
9. Het aandeel personen met een eigen inkomen van minimaal €1000,- netto p/m.
10. Het aandeel minima.
11. Het aandeel personen dat moeite heeft met het lezen van brieven van de gemeente.

12. Het aandeel personen dat (zeer) tevreden is over het eigen leven.
13. Het aandeel personen dat (zeer) tevreden is over de eigen maatschappelijke positie

14. Oordeel vrijwilligers over erkenning en waardering

Leefomgeving

15. Oordeel over de lokale leefomgeving.
16. Leefsituatie in het stadsdeel op buurtniveau.
- 17. Oordeel over ontwikkelingen in het fysieke domein in de buurt.**

Verhouding bewoners en bestuur

18. Politiek zelfvertrouwen: Amsterdammers zijn van mening dat zij ertoe doen in de politiek
19. Oordeel over het laatste contact met een ambtenaar

20. Oordeel van bewoners over betrokkenheid

21. Oordeel van ambtenaren over betrokkenheid van bewoners

Kenmerken van initiatieven

22. Kennis en deelname bewonersinitiatieven naar opleiding, herkomst, leeftijd, sekse, werk²²

23. Gehonoreerde aanvragen bewonersbudgetten²³

24. Gehonoreerde aanvragen bewonersinitiatieven naar thema²⁴

25. Oordeel over activiteiten

Op 20 van deze 25 indicatoren wordt (of werd eenmalig) reeds gemeten door de gemeente. Er volgen uit dit onderzoek 5 van die 25 indicatoren die nog niet gemeten worden:

- Oordeel vrijwilligers over erkenning en waardering
- Oordeel over ontwikkelingen in het fysieke domein in de buurt.
- Oordeel van bewoners over betrokkenheid
- Oordeel van ambtenaren over betrokkenheid van bewoners
- Oordeel over activiteiten

Dit pakket indicatoren levert data op die kunnen worden samengebracht. De data zijn van verschillende orden en samenstellingen. Toch kan een geaggregeerde weergave een ontwikkeling in de tijd laten zien. Een vergelijkbaar onderzoek is bijvoorbeeld de “Scorekaart Burgerschap & Diversiteit” (Gemeente Amsterdam, 2013m).

Het stadsdeel kan aldus deze breed gedragen indicatoren gebruiken om de effecten van derde generatie participatie te meten.

Er volgen, gezien het voorgaande, een aantal aanbevelingen uit dit onderzoek.

- 1) Als men de ontwikkeling van derde generatie participatie in Amsterdam werkelijk wil voortzetten, dan is een andere soort kennis nodig dan voorheen. Uitgaan van ‘overheidsparticipatie’ in bewonersinitiatief vraagt om een kennisbasis op buurtniveau. De beschikbare kennis is nu veelal georganiseerd op niveau van stadsdeel of centrale stad. Om op bewoners te kunnen inspelen zijn lokale perspectieven vereist. Daarvoor zijn dan ook indicatoren nodig op buurtniveau. Dit lijkt gezien de grote veranderingen in het bestuurlijke stelsel die Amsterdam te wachten staan in de vorm van de ‘drie decentralisaties’ te meer relevant.

²² (Gemeente Amsterdam, 2013k:3)

²³ Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 5),

²⁴ Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 7),

- 2) Ervaringsdeskundigen in het stadsdeel verwachten effecten van derde generatie participatie op de voornoemde 25 indicatoren. Om inzicht te krijgen in deze effecten, zou volgens hen op deze punten gemeten moeten worden.
- 3) Een aantal van de indicatoren zijn eerder door O+S onderzocht, maar zijn niet structureel opgenomen in meetsets. Structureel meten van deze indicatoren zou, gezien de bevindingen in dit onderzoek, wel wenselijk zijn.
- 4) Het stadsdeel zou in samenspraak met bestuursdienst en O+S kunnen vastleggen dit pakket indicatoren (of een variant daarvan) structureel te gaan meten.
- 5) Als we ontwikkeling op deze indicatoren in het stadsdeel willen vaststellen, vereist dat data van verschillende momenten in tijd. De ontwikkeling zou daarom vastgesteld kunnen worden tussen 2011 en 2013. Wanneer dan in 2015 (en later) opnieuw gemeten wordt op dezelfde indicatoren, zou daaruit een ontwikkeling kunnen blijken. Er zou voor gekozen kunnen worden om vaker dan tweejaarlijks te meten.
- 6) Het stadsdeel zou ertoe kunnen besluiten om doelen te stellen wat betreft dit pakket participatie-indicatoren. Er wordt actief beleid gevoerd om derde generatie participatie te stimuleren. Naar verwachting is het effect van dat beleid een positieve ontwikkeling op deze indicatoren. Als daaraan gecommitteerd is, kan dit breed gedragen pakket indicatoren ertoe dienen ontwikkeling zichtbaar te maken.
- 7) De cijfers die volgen uit meting zijn geen doel, maar een middel. Wanneer deze indicatoren worden opgenomen in metingen, zouden deze verdere analyse moeten informeren en bijdragen in de aanpak van problematiek. De cijfers zouden een voeding kunnen zijn voor gebieds- en buurtanalyses wat betreft participatie, juist omdat dit de kennis over participatie is die volgens betrokkenen en ervaringsdeskundigen relevant is.

5. Participatie in Amsterdam

Amsterdam is een stad waar burgerkracht een belangrijk onderdeel is van haar bestaan. Er zal daarom een recente geschiedenis gegeven worden van participatie in Amsterdam. Die burgerkracht uit zich idealiter in samenwerking. Daarbij kan gedacht worden aan burgers, ondernemers, onderwijsinstellingen, culturele instellingen, maatschappelijke instellingen, lokale overheid. Overheden blijven verantwoordelijk voor de goede uitvoering van kerntaken en het garanderen van goede dienstverlening. Tegelijkertijd is het van belang te erkennen dat de lokale overheid niet alles meer kan regelen, en dit ook niet moet willen.

Recent participatiebeleid, waar buurtgericht werken nu een onderdeel van is, kan gezien worden als een doorontwikkeling van eerdere opvattingen over participatie. Zo is het budget voor bewonersinitiatieven voortgekomen uit de Wijkaanpak, evenals eerdere samenwerkingsverbanden met burgers als partners (stadsdeel West, 2011a: 16-17).

Om te kunnen begrijpen wat derde generatie burgerparticipatie precies inhoudt is het nuttig om in te gaan op de vorige twee generaties. Immers, 'derde generatie' impliceert noemenswaardige verschillen. Het artikel 'Derde generatie participatie: hoe doe je dat?' van Meryem Kiliç uit 2008 begint dan ook met een kort overzicht van de drie verschillende generaties.

De eerste generatie burgerparticipatie in het openbaar bestuur ontstond in de jaren '60 en werd vormgegeven in de jaren '70. Mondige burgers dwongen inspraak af in beleid. Dit is destijds wettelijk vastgelegd (Kiliç, 2008: 1). In de jaren '90 ontstond de tweede generatie burgerparticipatie, waarin burgers de mogelijkheid krijgen beleid mede vorm te geven. Dit vanuit het idee dat meer interactie met burgers meer draagvlak zou opleveren. Deze vorm van participatie is nog steeds de meest toegepaste in het gemeentebestuur (Kiliç, 2008: 1). In het begin van 2000 is de derde generatie participatie ontstaan, waarin de burger initiatief toont en verantwoordelijkheid draagt voor de implicaties daarvan. De rol van de overheid ligt bij het faciliteren van burgerinitiatieven en ruimte geven aan burgers (Kiliç, 2008: 1-2).

Er is dus een groot verschil: in de eerste en tweede generatie ligt het initiatief bij de overheid en bij de derde generatie bij de burgers. Dit vraagt om een heel andere houding van de overheid. Gemeenten zijn hier sindsdien dan ook veel mee gaan experimenteren. Dit proces kost tijd, want deze nieuwe vorm van beleid vraagt om een flexibelere rol van ambtenaren en een andere attitude. Maar ook om meer zelfstandigheid van burgers. Derde generatie burgerinitiatieven worden genomen door burgers die zelf het heft in handen nemen om hun omgeving positief te veranderen. Zij zijn "zelfredzaam en hebben een groot zelforganiserend [sic] vermogen." (Kiliç, 2008: 2)

De Wetenschappelijke Raad voor overheidsbeleid (WRR) pleit ook voor derde generatie burgerparticipatie. Zij stelt dat burgers de capaciteit hebben om veel zaken zelf te verzorgen en dat de overheid hen meer vertrouwen moet toekennen (College van B&W 2013: p.2). In hun rapport "Vertrouwen in de Buurt" uit 2005 constateert de WRR dat het gemeentelijke participatiebeleid nog te veel vanuit de tweede generatie burgerparticipatie opereert. Om sociaal kapitaal in de buurt succesvol te laten groeien, is aandacht voor de vraaglogica van de bewoners belangrijk. De overheid moet behalve duidelijk zijn over hun rol (tweede generatie participatie) ook kunnen loslaten en ruimte geven aan eigen initiatieven (derde generatie participatie)." (Kiliç, 2008: 7-9; WRR, 2005: 11-13).

In een memo binnen Stadsdeel Oud-West wordt in 2005 gesteld: "Uit de literatuur blijkt dat het wijkgericht werken in Nederland een goed theoretisch fundament ontbeert. Uit een inventarisatie van beschikbaar onderzoek bleek dat de effecten nauwelijks worden onderzocht. In de commissievergadering van 22 februari 2005 hebben raadsleden dan ook terecht gevraagd om een nulmeting en een evaluatie" (Stadsdeel Oud-West, 2005). Er worden na vooronderzoek door de commissieleden een aantal te meten doelen overeengekomen:

<i>Doel</i>	<i>Verwacht effect</i>
A	
Verbetering van	Toenemende tevredenheid van de wijkbewoners en

dienstverlening aan wijkbewoners en ondernemers.	ondernemers met de producten van de gemeentelijke diensten (en politie en woningcorporaties).
B	
Vergroten van betrokkenheid van inwoners en ondernemers bij hun buurt.	De wijkbewoners en ondernemers steken meer tijd en energie dan voorheen in het oplossen van door hun gevoelde problemen en kwaliteiten in de buurt.
C	
Verbetering sfeer van samenwerking.	Samenwerking heeft bij betrokkenen uitstraling van pret, betrokkenheid en resultaat.
D	
Verbetering voorwaardenscheppende rol van overheid bij bewonersinitiatieven.	Overheid faciliteert in toenemende mate initiatieven van bewoners zonder deze over te nemen.
E	
Verkleinen van kloof tussen burger en bestuur.	Bewoners en ondernemers geven aan meer vertrouwen in hun bestuurders te hebben (en vice versa). Voor bestuurders is het makkelijker bewoners en ondernemers te benaderen (e.v.v.).
F	
Ontschotten ('verbeteren samenwerking tussen diensten en instellingen').	De tijd en energie die wordt besteed aan het op orde brengen van interne samenwerking bij wijkgerichte aanpak neemt af.

De Wijkaanpak heeft vanaf 2008 onder het vorige kabinet invloed gehad op het participatiebeleid in Amsterdam, het doel was om achterstanden in verschillende wijken op gebieden als onderwijs, participatie en sociale cohesie te verbeteren. Voorbeelden in Amsterdam-West waren er ook, zoals Bos en Lommer en de Baarsjes. Behalve stadsdeel West houden ook andere stadsdelen (bijvoorbeeld Oost) zich bezig met nieuwe vormen van burgerparticipatie.

In 2008 werd de rol van de burgers nog voornamelijk als adviserend gezien. In de participatienota werden de volgende hoofddoelen genoemd: het vergroten van betrokkenheid en draagvlak en het stimuleren van inhoudelijke inbreng. De focus van de participatienota lag nog niet op het vergroten van burgerinitiatieven maar op het vergroten van de goedkeuring voor plannen die gemeente had gemaakt. Sindsdien is stadsdeel Bos en Lommer opgegaan in stadsdeel West en is ook de visie rondom burgerparticipatie sterkt veranderd. Ook uit een participatienota van stadsdeel Oost-Watergraafsmeer wordt duidelijk dat participatie hoofdzakelijk inhield dat burgers hun mening over al gevormde plannen konden geven. In stadsdeel Oost-Watergraafsmeer werd participatie als volgt geformuleerd:

- De mogelijkheid voor burgers om hun mening kenbaar te maken aan bestuur en stadsdeelraad over de voorbereiding van beleid.
- De mogelijkheid voor burgers hun mening te geven over de uitvoering van het beleid aan de ambtenaren.
- Door deze mogelijkheden kunnen burgers het beleid mede vorm geven, het proces van besluitvorming en uitvoering beïnvloeden en zo bereiken dat zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met hun wensen en belangen.

Het initiatief voor beleid lag nog bij de gemeente en niet bij de bewoners. De gemeente kon de bewoners raadplegen over de keuzes die nog mogelijk waren binnen beleid maar de bewoners mochten nog niet meebeslissen.

Met de Wijkaanpak ontstond er onder Minister Vogelaar en het Rijk het idee dat bewoners zelf goed weten welke kansen en problemen er liggen in de eigen buurt en dat bewoners bereid zijn zich voor de oplossingen in te zetten (stadsdeel West, 2011a: 17). Het argument was dat bewoners tot dan niet genoeg gehoord werden en dat ze met een budget eigen ideeën konden realiseren en dat ook de betrokkenheid zou vergroten. Randvoorwaarden voor initiatieven, als 1) bewoners hebben het bedacht, 2) bewoners dienen het verzoek in, zien we hedendaags nog steeds terug in het nieuwe beleid. Termen als 'eigen kracht' lagen toen al meer in het bestuurlijk jargon in Amsterdam.

De drie generaties burgerparticipatie, zoals beschreven in de Kadernota Ruimte voor Burgers in West, biedt een nog algemenere tijdlijn: van inspraak vanaf de jaren zeventig tot interactieve beleidsvorming in de jaren negentig zijn we nu terechtgekomen bij het ontstaan van de derde generatie rond begin 2000 (stadsdeel West, 2012a: 9). Echter, zoals in de "Visie burgerparticipatie: *Van bolwerk naar netwerk*" beschreven wordt zou men kunnen stellen dat de bestuurlijke verandering en verdediging

vanwege en van derde generatie burgerparticipatie in de gemeente Amsterdam vanaf 2008 pas echt vorm kreeg.

In 2009 zagen twee raadsleden de reden om bij instemming van de Raad met 'Verbetering bestuurlijk stelsel en wijziging op de Verordening van de stadsdelen' vragen te stellen omtrent de ruimte voor burgers om in de toekomst, in de gefuseerde stadsdelen, te blijven participeren (Gemeente Amsterdam, 2013: 8). Het College van B&W hanteert sinds 2010 een participatievisie met als hoofdlijnen beleidsparticipatie en sociale participatie. Dit formuleerden zij als volgt: "beleidsparticipatie (ofwel politieke participatie), waarbij burgers gesprekspartner zijn bij het initiëren, ontwikkelen en uitvoeren van beleid. En sociale participatie, waarbij bewoners zelf verantwoordelijkheid nemen voor de kwaliteit van hun leefomgeving." (Gemeente Amsterdam, 2013:8)". In de eerste vorm lijkt het vooral om coproductie en meebeslissen te gaan, in het idee van sociale participatie komt duidelijk een gevoel van faciliteren al terug.

Voor de jaren 2010-2014 is voor stadsdeel West een coalitieakkoord samengesteld door de partijen PvdA, GroenLinks en D66. In mei 2011 is D66 uit de coalitie gestapt; het coalitieakkoord bleef onveranderd. Politiek zijn hierin een aantal ambities verankerd, waaronder de uitspraken dat het stadsdeel luistert naar wat mensen kunnen en de eigen kracht van bewoners wil benutten plus dat het bewoners en belanghebbenden bij alles betreft en een bereikbare overheidsorganisatie wil neerzetten (stadsdeel West, 2010: 3-4), waardoor bijvoorbeeld mantelzorg en vrijwilligerswerk op kunnen bloeien (stadsdeel West, 2010, 2010: 11).

Oost heeft in 2011 een nieuwe visie op participatie geformuleerd: De Kracht van Oost. Het dagelijks bestuur neemt deze visie op bewonersparticipatie en gebiedsgericht werken als speerpunt op in het programmakkoord 'Oost' (De Kracht van Oost 2011: p.7). In deze visie is ook het belang van samenwerking en stimuleren van stadsdeelmedewerkers opgenomen, evenals de eigen verantwoordelijkheid van bewoners in het pakken van kansen en het belang van vertrouwen. (de kracht van Oost 2011: p.7-8) In de visie speelt het stadsdeel de rol van partner van burgers en ondernemers, geeft hen de ruimte en stimuleert initiatieven. Het stadsdeel spreekt in De Kracht van Oost niet van een nieuwe start. De inzet van bewoners, ondernemers en netwerken is al sterk aanwezig en er is ook al veel ervaring met zelfbeheer door burgers. De Kracht van Oost bouwt voort op bestaande netwerken en projecten en doet nieuwe voorstellen om derde generatie participatie verder te versterken. Een van die voorstellen is het vormen van een gemeenschappelijke agenda door middel van organische gebiedsplatforms. Deze flexibele platforms worden jaarlijks gehouden door het stadsdeel waar zowel groepen als individuele burgers zich kunnen aansluiten. Met de organische gebiedsplatforms wil Oost de eigen kracht van burgers versterken, een passende agenda vormen voor specifieke gebieden en meer openheid en samenwerking creëren. (De kracht van Oost 2011: p.19-21). Net als stadsdeel West heeft ook Oost een budget beschikbaar voor bewonersinitiatieven. Elk gebied in Oost heeft zijn eigen budget dat wordt toegekend door bewonersjury's. Met deze bewonersjury's hoopt Oost de betrokkenheid en draagvlak onder de bewoners te versterken (De Kracht van Oost 2011: p.25).

Het rapport 'Loslaten in Vertrouwen' van de Raad van het Openbaar Bestuur (ROB) uit 2012 stelt dat er een belangrijke rol ligt voor burgers die verantwoordelijkheid nemen voor publieke taken. Veel diensten

die aanvankelijk in het overheidsdomein lagen zijn in de jaren tachtig naar het domein van de markt verschoven. Het geloof in de markt is de laatste jaren echter afgenomen en het vertrouwen in de maatschappij toegenomen. Er volgt een pleidooi dat maatschappelijke organisaties sterker met de burgers verbonden zouden moeten zijn, en dat daarom individuele burgers het heft in handen moeten nemen (ROB 2012: p. 9).

Het rapport is positief over de welwillendheid van burgers: ‘De vitale samenleving – te omschrijven als een samenleving waarin mensen zich zonder concrete tegenprestatie willen inzetten voor hun medemensen, buurt, vereniging, gemeente, de natuur of ander ideaal – bestaat in Nederland’ (ROB 2012: p. 10). De Raad spreekt over een verschuiving naar een meer voorwaardenscheppende staat waarin de overheid vooral randvoorwaarden schept voor een ordentelijk maatschappelijk verkeer waarbij de samenleving op eigen initiatief vorm geeft aan de uitvoering en invulling van de eigen gedeelde belangen. Er zijn wel enkele cruciale voorwaarden voor de gewenste bestuurlijke veranderingen. Ten eerste moeten de domeinen van de markt en samenleving goed functioneren en met elkaar in balans zijn. Ten tweede moet de werkwijze van ambtenaren veranderen in een meer faciliterende rol. Ten slotte moeten politici en bestuurders “leren loslaten en durven zeggen dat de overheid niet overal over gaat” (ROB, 2012: 10).

Het rapport “Een beroep op de burger: minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?” van het Sociaal Cultureel Planbureau uit 2012 benadrukt eveneens de verschuiving van de verantwoordelijkheden tussen overheid en burger. In het rapport komen vragen aan bod als: zijn burgers bereid meer verantwoordelijkheid te nemen? En krijgen burgers wel de ruimte die ze nodig hebben? (website Sociaal en Cultureel Planbureau).

Ook het College heeft de laatste jaren haar idee van participatie aangescherpt en termen als ‘meebewegen en afwegen’ en ‘loslaten in vertrouwen’ zien we steeds vaker terug. Innovatieve beleidsparticipatie en sociale participatie, zoals communities en crowdsourcing zijn de realiteit van nu (Gemeente Amsterdam, 2013: 5-6). Digitale inspraak en voornamelijk eigenaarschap krijgen hierin nog meer ruimte.

De gemeente brengt het nog eens onder woorden als: “De lokale overheid zal daarbij steeds minder vanzelfsprekend de voortrekkersrol nemen, maar participeren bij bewonersinitiatieven, Amsterdammers en ondernemers bij besluitvorming betrekken en initiatieven in de stad verbinden.” (Gemeente Amsterdam, 2013: 1). Het gaat niet meer alleen om de vraag hoe burgers kunnen participeren bij overheidsbeleid, het gaat steeds meer om de vraag hoe de overheid initiatieven kan stimuleren en faciliteren die vanuit het maatschappelijk middenveld komen.

Een korte verkenning van wat men in stadsdeel West als dé verandering ziet wordt bijvoorbeeld uitgesproken door Hetty Welschen, belangrijke actor in deze casus vanwege haar functie als Portefeuillehouder Buurtgericht Werken. Zij spreekt over de ondernemende bewoners als dat ze uit maatschappelijke betrokkenheid actie ondernemen, dat het stadsdeel stimuleert/faciliteert en praktische zaken regelt als fysieke ruimtes voor organisaties, maar voornamelijk op de achtergrond blijft (Hetty Welschen, 2013).

Een relativering tot besluit van deze verkenning. Beck en Mendel onderzoeken in 1983 in opdracht van Gemeente Amsterdam: waarom belanghebbenden wegblijven van het overleg en waarom deelnemers tijdens participatieprocessen wegvallen. Zij bekijken daarvoor buurtorganisatie en ‘ambtelijke projectgroepen’ die vanaf jaren ’70 ontstaan en spreken onder meer over buurtgericht werken. De vraag die toen en nu nog steeds centraal staat: “Hoe kunnen mensen meer invloed verkrijgen en invloed uitoefenen op veranderingen in hun directe leef- en woonomgeving” (Beck & Mendel, 1983: 1). Deze zoektocht is na 30 jaar onverminderd relevant, en zal dat ongetwijfeld blijven.

5.1 Enkele Amsterdamse Voorbeeldprojecten 3^e generatie

Nu de kernelementen uit de kadernota’s hierboven zijn uitgezet en het duidelijk is welke doelen en ambities stadsdeel West voor ogen heeft met betrekking tot burgerparticipatie kan er nu beschreven worden welk voor soort activiteiten er (al) zijn die betrekking hebben tot 3^e generatieparticipatie. Met andere woorden, zijn er al voorbeelden van burgerinitiatieven te benoemen die mogelijk door dit beleid zijn ontstaan. Het gaat er dus om dat de burgers zelf met een activiteit begonnen zijn.

In stadsdeel West zijn er talrijke voorbeelden te noemen waarbij burgers zelf initiatief hebben genomen om invloed uit te oefenen in de maatschappij (Jansen, 2012). Een aantal recente projecten van bewoners in stadsdeel West zijn: Boloboost, Geef om de Jan Eef, het Jan Maijencollectie en het Bookstore project.

Geef om de Jan Eef

‘Geef om de Jan Eef’ is een project dat in 2010 is begonnen die zich inzet voor de Jan Evertsenstraat en omgeving (Website Geef om de Jan Eef). Dit project wordt geleid door actieve bewoners of uit naam van de winkelstraatvereniging Jan Eef. Het heeft als doel om de eigen buurt sterker en mooier te maken door middel van actieve burgers die zich inzetten. Een voorbeeld is om mensen te stimuleren om boodschappen te doen in de eigen buurt om zo een sociale cohesie te ontwikkelen.

Boloboost

Boloboost is een project gericht op bewoners in de buurt Bos en Lommer (Website Boloboost). Hier is ook het doel om de buurt te ontwikkelen om fijn te wonen, werken, winkelen en spelen. Er worden door bewoners onderling ideeën gedeeld, informatie verstrekt over plannen en activiteiten, en wordt er hulp gevraagd om deze uit te voeren. Deze samenwerking is ontstaan doordat bewoners het gevoel kregen dat de buurt zich nog beter kon ontwikkelen. Boloboost wordt ongeveer door 50 buurtgenoten gesteund die zich inzetten voor verschillende activiteiten.

Hertspieghelplein

Door middel van middel van workshops konden alle buurtbewoners en organisaties meedenken over een nieuwe inrichting van de buurt. Om de aandacht te trekken van buurtbewoners werden

‘Toeterbijeenkomsten’ gehouden, waarbij op het plein zelf vrolijke bijeenkomsten werden gehouden. Om een aantal groepen mensen die moeilijk te bereiken zijn toch te laten participeren, werden er voor de verschillende groepen brainstormworkshops georganiseerd, om wensen en ideeën te inventariseren. Wat uit deze workshops kwam, werd meegenomen naar een ontwerpgroep, bestaande uit buurtbewoners en werknemers van het stadsdeel. Zij presenteerden hun plannen aan de buurt tijdens het Gulden Winckel Buurtfeest (website: west.amsterdam.nl).

“Toen gingen mensen vragen of het pleintje ook kon worden opgeknapt. Als buurtbewoners dat willen, dan moet dat naar voren getrokken worden. Bewoners hebben heel veel onveiligheid teruggedrongen door activiteiten en energie. Dan moet je dat honoreren met die dingen die je ook kunt doen, zoals de openbare ruimte opknappen. Daar hebben we meegedacht. Dat plein is weer de kern van dat buurtje geworden, in plaats van onveilig.”

Stad In Beweging

Stad In Beweging is een netwerkorganisatie die burgerinitiatieven steunt in samenwerking met de overheid, die hierin een faciliterende en stimulerende rol speelt. ‘Het uitgangspunt is de eigen kracht van individuen, organisaties en gemeenschap’ (website Stad in Beweging). Het Eigen Kracht-manifest van Stad in Beweging is een betoog voor zelfredzaamheid van burgers: ‘eigenaren van problemen zijn in principe ook bezitters van oplossingen’ (website Stad in Beweging). Het doel is “Frankenstein”-het ineffectieve beleidssysteem waarin geen ruimte is voor burgerkracht- uit de weg ruimen. In plaats daarvan willen zij van Amsterdam een “Wikistad” maken, waarin mensen zelf het heft in handen nemen en het systeem de middelen aanreikt die daarvoor nodig zijn. Naast de kenmerken van burgerparticipatie zoals geformuleerd in de visie van het College van B&W, vervult Stad in Beweging ook de functie van een digitaal platform waarin mensen hun ideeën kunnen uitwisselen.

Mett

Een ander voorbeeld van een platform voor sterkere online burgerparticipatie is Mett. Mett is een product dat door gemeenten, provincies en bedrijven kan worden ingezet om burgerparticipatie op meerdere niveaus -zowel informeren als coproduceren- te versterken. Dit doen zij door een site te bouwen waar bewoners of klanten informatie kunnen vinden of uitwisselen (Website Mett). Mett speelt in op de voordelen van online burgerparticipatie, met als verwachting dat door een groter bereik een groter draagvlak en minder kosten gerealiseerd worden.

Dit zijn voorbeelden die in de laatste paar jaren zijn opgekomen vanuit de burgers zelf en behoren tot de 3^e generatieparticipatie waar het initiatief bij de burger zelf ligt. Het is niet met zekerheid te zeggen of deze voorbeelden direct het gevolg zijn van het participatiebeleid van stadsdeel West, maar dit zijn wel voorbeelden van activiteiten waar het beleid zich op doelt. Activiteiten die zijn opgekomen vanuit de burgers zelf en die eventueel worden ondersteund door ambtelijke organisaties.

5.2 Analyse Beleidsdocumenten

De derde generatie participatie is de laatste jaren meer onder de aandacht gekomen van meerdere politieke niveaus, van het Rijk tot aan de gemeente en stadsdelen. Hoe komt dit tot uiting in beleidsstukken van stadsdeel West? Welke invulling is gegeven aan 'participatie', wat zijn de uitgangspunten en welke doelen worden nagestreefd?

Als uitgangspunt is het van belang te beseffen dat een dergelijke analyse kennis in beleid kan verschaffen. Echter, zoals blijken zal wordt het onderwerp van studie, namelijk 'derde generatie participatie' in stadsdeel West op verschillende manieren gedefinieerd en zo blijft het lastig een eenduidige conclusie te geven over wat we nou precies observeren. De analyse zal beginnen met een verkenning van de achtergrond van participatiebeleid in Amsterdam en de aanleidingen voor deze 'nieuwe' beleidsvorm, waarna de kern van de verschillende beleidsdocumenten uitgelicht wordt. Vervolgens wordt er een beeld geschetst van welke activiteiten als 'participatie' gezien kunnen worden en in welke context de casus speelt, om af te sluiten met een conclusie en discussie van de studie.

5.2.1 Ruimte voor burgers in West

Onder de noemer 'Ruimte voor burgers in West' zijn er onder de Directie Strategie en Beleidsrealisatie kaders en uitgangspunten opgesteld voor participatie. Hierin wordt onder andere vermeld dat het Stadsdeel met meer participatie onder andere als doel heeft om meer vertrouwen op te bouwen onder burgers en daarnaast om bestuurlijke en maatschappelijke spanningen te verminderen (stadsdeel West, 2012a: 5). Daarnaast wordt met burgerparticipatie geprobeerd het draagvlak van het beleid en de uitvoering daarvan te vergroten, door een betere band tussen bewoners en het stadsdeelbestuur te bewerkstelligen.

Met het verder ontwikkelen van burgerparticipatie wordt getracht om meer gebruik te maken van de lokale kennis en kracht van bewoners en andere belanghebbenden in stadsdeel West. Een ander doel dat men hoopt te realiseren met een verdere ontwikkeling van burgerparticipatie in West is de kwaliteit van beleid, plannen, uitvoering en de communicatie daarover te verbeteren. Voor moderne vraagstukken is de kennis, betrokkenheid en ervaring van burgers nodig, ook in stadsdeel West (idem, 2012a: 4).

Een laatste doel dat stadsdeel West probeert te verwezenlijken met de verdere ontwikkeling van de participatie van burgers is het betrekken van bewoners bij hun woon- en leefomgeving waardoor zij gestimuleerd worden om verantwoordelijkheid te nemen voor de verbetering van de kwaliteit ervan, het stadsdeel wil de maatschappelijke participatie vergroten en het maatschappelijk middenveld versterken (Kadernota Ruimte voor burgers, 2012: 3).

Om deze doelen te realiseren heeft het stadsdeel zes uitgangspunten opgesteld die nodig zijn om die doelen te bereiken. De uitgangspunten zijn: a) er zijn betrokken burgers nodig, b) de gemeente moet burgers ruimte geven, c) er is kennis en inzicht nodig, d) vraag staat centraal, e) heldere afspraken en communicatie is noodzakelijk, f) de vorm van participatie kan per situatie verschillen, g) middelen

moeten anders ingezet worden en nieuwe middelen moeten ontwikkeld worden. (*Kadernota 'Ruimte voor Burger in West'*)

Toenemende complexiteit, maatschappelijke veranderingen en nieuwe inzichten zouden dus in de optiek van het bestuur de aanleiding zijn geweest.

In juli 2012 is stadsdeel West met haar meest recente beleidsdocument gekomen, namelijk de 'Kadernota Ruimte voor Burgers in West'. Participatie wordt hierin gelinkt aan plan -en beleidsvorming en uitvoering. Kernelementen van deze nota vormen de vier aspecten van bestuurlijke ambitie die door het Dagelijks Bestuur zijn opgesteld om bewonersparticipatie zo goed mogelijk te laten samenkomen met een nieuwe werkwijze van het stadsdeel. Deze aspecten zijn:

- Het verder ontwikkelen van burgerparticipatie
- Het verder ontwikkelen van frontlijnsturing
- Rollen daarop laten aansluiten en opnieuw definiëren en herpositioneren
- De daarvoor benodigde organisatieontwikkeling vormgeven (stadsdeel West, 2012a: 2)

Het doel van het document is dat stadsdeel West ten eerste de algemene doelen en voorwaarden van participatie kan schetsen. Daarnaast, formuleert stadsdeel West uitgangspunten op alle 4 de aspecten en vertaalt zij dat in concrete te nemen acties. De doelen van participatie geven een beeld van welke richting het stadsdeel op wilt. Een kleine selectie: 1) de expertise en kracht van bewoners en betrokkenen inzetten 2) draagvlak vergroten voor de plannen 3) bewoners zelf verantwoordelijk maken voor een hogere kwaliteit van de eigen buurt/wijk en 4) de belangen van burgers staan centraal (stadsdeel West, 2012a: 3). Van de 4 aspecten van de bestuurlijke ambitie is voor deze analyse voornamelijk de eerste van belang. Het stadsdeel hanteert hier twee uitgangspunten: ten eerste, dat de initiatieven en daarmee de talenten, wensen en ervaringen van burgers het startpunt zijn. Het bestuur helpt alleen een handje in het bereiken van de eigen doelen door bewoners. Daarnaast, dat in plaats van aanbod gestuurd het stadsdeel nu gaat werken op basis van vraag, met andere woorden gaat de organisatie van buiten naar binnen werken (stadsdeel West, 2012a: 3). Echter, met betrekking tot frontlijnsturing, het nieuwe programma van het stadsdeel om tot effectieve uitvoeringspraktijken te komen, hebben bewoners ook te participeren. Het stadsdeel vraagt om signalen vanuit betrokken bewoners waarmee beleid eerder bijgesteld kan worden (stadsdeel West, 2012a, 5-6). Men kan echter betwisten of dit deel uitmaakt van de derde generatie participatie, aangezien de verantwoordelijkheid hier in gelijke mate bij bestuur en burger nog lijkt te liggen.

De schaal van dit beleidsdocument wordt mooi weergegeven in de acties van stadsdeel West om het verder ontwikkelen van burgerparticipatie te realiseren op verscheidene vlakken. Het varieert van de regeldruk verminderen en minder voor de burger 'zorgen', maar de burger meer als partner zien, tot de communicatie met burgers over randvoorwaarden verbeteren en bij iedere situatie een geschikt participatieproces vinden (idem, 2012a: 4-5).

Uit dit beleidsdocument rolt een idee over participatie, de gekozen definitie van derde generatie participatie luidt als volgt: "Bij deze derde generatie burgerparticipatie gaat het om burger-of bewonersinitiatieven. De burger ziet kansen in zijn omgeving en werkt zelf of samen met andere burgers

aan de ontwikkeling van iets moois op straat, in de wijk of in de stad.” (2012: 9) Een toevoeging daaraan is dat burgers hun eigen doelen kunnen realiseren en die in beginne niet opgelegd krijgen, het stadsdeel faciliteert met kennis en door verschillende conflicten van belangen goed uit te spelen (stadsdeel West, 2012a: 6).

Wat vertelt deze definitie van ‘participatie’ ons over welke vorm van activiteiten hieronder vallen? Ten eerste, wil stadsdeel West in de uitvoering van de bestuurlijke ambitie zowel een themagerichte aanpak als een buurtgerichte aanpak hanteren (stadsdeel West, 2012a: 6). Daarnaast, zijn er verschillende participatiegraden in de rollen van de gemeente en burger, waarbij de gemeente als beheerder en de burger als gebruiker met de zeggenschap over beheer en onderhoud het meeste in de straat van derde generatie past (stadsdeel West, 2012a: 11).

Voorbeelden van activiteiten, genoemd in de verhalen van West, zijn vooral buurtgericht, maar denk aan zaken als het opstarten van buurtkamers. Een ander mooi voorbeeld is de samenwerking tussen de Staatsliedenbuurt en een maatschappelijke organisatie, Beecare, om bijenvolken te houden in de buurt (Westkrant, 2013: 4-5).

Tot slot, wijst de ‘Kadernota Ruimte voor Burgers in West’ nog naar de ambitieboom ‘Iedereen in West doet mee en telt mee’. Welke toevoeging geeft dit document nog aan de schets van participatie vanuit het stadsdeel als actor?

Ten eerste, komt het met een overkoepelend doel van het vergroten van de maatschappelijke participatie. Echter, de grootste toevoeging aan de analyse zit hem in het feit dat de ambitieboom niet alleen een toename van actief burgerschap en deelname aan de civil society beoogt, maar ook de afname van sociaal isolement en de toename van zelfredzaamheid als beleidswegen erkent. Het stimuleren van *empowerment* en onderwijs en het faciliteren van ontmoetingsmogelijkheden is dus tevens cruciaal voor grotere participatie in deze optiek (Website stadsdeel West, 2011).

Met het beleidsdocument ‘Uitwerkingsnota Ruimte voor Burgers in West’ sluit het Stadsdeel aan op de Kadernota, maar met als doel voornamelijk om de verschillende vormen van participatie nogmaals uit te lichten evenals de institutionele context te beschrijven. Een kernelement is de definitie van ‘faciliteren’, waaronder wordt verstaan dat regelgeving niet meer vanuit het bestuur komt, dat de burgers al het initiatief neemt en de overheid alleen bepaalde hulpbronnen ter ondersteuning biedt en de randvoorwaarden expliciteert (stadsdeel West, 2012b: 3). Voordat het kernelement ‘de institutionele context’ hier besproken wordt, is het van belang nadruk te leggen op de omvang van het derde generatie participatiebeleid waar de Uitwerkingsnota op in gaat.

Het beleidsdocument schetst vier andere ‘platforms’, ook wel aanpakken van het stadsdeel, die tevens ingezet worden voor de derde generatie participatie. Buurtgericht werken en Welzijn Nieuwe Stijl komen later nog aan bod. Sociale media kunnen volgens het document dienen voor informatievoorziening en bottom-up signalering. Frontlijnsturing is een toneel wat het stadsdeel gebruikt om in beleid de praktijk van de buurt te spiegelen (stadsdeel West, 2012b: 6).

In al deze aanpakken staan er andere actoren centraal, bij frontlijnsturing is dat het geval met Buurtpraktijkteams, gevormd uit professionals (idem, 2012b: 6). De Mercatorbuurt is een voorbeeld waar het BPT voor een samenwerkingsverband zorgde, succesvol bewoners betrok bij een stapsgewijs proces voor de lokale problemen, en waar geen standaardprogramma's van organisaties top-down werden ingezet (website stadsdeel West, 2013). Echter, deze professionals zijn geen bewoners, maar komen van de Politie, Bureau Leerplicht et cetera, en er wordt hier nog toegewerkt naar dat bewoners zelf het heft in handen hebben en problemen oplossen. Kortom, een diepere analyse wijst wellicht uit dat niet al het beleid al echt ruimte biedt aan derde generatie participatie.

Tot slot, wijst dit beleidsdocument op de institutionele context waarbinnen participatie in stadsdeel West vorm moet krijgen. Dit bestaat eruit dat de Deelraad en het Dagelijks Bestuur een sterke formele rol hebben, waarin beiden toezicht en controle houden of plannen binnen de kaders en wetgeving vallen. Met andere woorden, deze twee actoren besluiten definitief over 'groen licht' voor elk bewonersinitiatief (stadsdeel West, 2012b: 3). Daarbij kan worden opgemerkt dat hier mogelijk een spanningsveld bestaat met het eerder besproken 'loslaten'. Specifiek hebben de portefeuillehouders in stadsdeel West een grote rol te spelen, aangezien zij tevens de gewenste vorm van participatie bepalen voor elk project, met andere woorden het maatwerk (stadsdeel West, 2012b: 9).

5.2.2 Buurtgericht Werken

In 2011 is de Raad van stadsdeel West met de 'Werkwijze Buurtgericht Werken en Bewonersinitiatieven in West' gekomen. De uitdaging luidde om klachten en kansen, geformuleerd door burgers uit de dagelijkse praktijk in de buurt, te grijpen en op te lossen (stadsdeel West, 2011a: 3). Burgers die eigen inzet toonden om te werken aan oplossingen zouden ondersteund moeten worden door het stadsdeelbestuur.

Centraal in deze aanpak staat het vaststellen van een 'agenda van de buurt' door bewoners, ondernemers en professionele partners om die later in samenwerking uit te voeren (idem, 2011a: 4). Dat het buurtgericht werken als een experiment met nieuwe vormen van participatie gezien kan worden blijkt uit de samenstelling van de 'agenda van de buurt': beleidsprioriteiten, kansen en knelpunten én bewonersinitiatieven vormen de 3 onderdelen (idem, 2011a: 12). Met de kansen en knelpunten werd het volgende verstaan:

"Daarnaast circuleert in elke buurt wel een lijstje van acute klachten, wensen en mogelijkheden, waarvoor volgens de direct betrokkenen geen uitgebreid overleg maar gewoon snelle actie van professionals nodig is." (stadsdeel West, 2011a: 12)

Bij de uitvoering van deze aanpak staat luid en duidelijk dat de 'bewoners aan zet' zijn. Bij onderdeel 2 en 3 wordt verwacht dat burgers onderdeel van de oplossing worden en dat ze van consument naar producent gaan (idem, 2011a: 14). Naast dat de bewoners in het algemeen meer werden aangespeeld op hun eigen kracht binnen de 'Werkwijze Buurtgericht Werken en Bewonersinitiatieven in West' was een interessant doel tevens om nieuwe doelgroepen in de samenleving te bereiken en die ruimte te geven te participeren (idem, 2011a: 11). De identificeerbare actoren zijn binnen deze werkwijze op het

hoogste niveau de afdeling Wijken. Daarbinnen hebben zich wijkteams gevormd, waarin buurtcoördinatoren en winkelstraatmanagers in contact staan met bewoners en signalen doorgeven aan de stadsdeelorganisatie en daarmee als aanspreekpunt functioneren voor initiatieven. De wijkmanager of programmamanager heeft de taak van het aansturen van het wijkteam en coördineert daarnaast buurtgericht werken en de agenda van het stadsdeel met elkaar. Tot slot, heeft de buurtportefeuillehouder de definitieve stem in hoe het buurtbudget ingezet wordt voor de agenda van de buurt (stadsdeel West, 2011a: 9-10). Ook hierin geldt dat er mogelijk spanning bestaat 'loslaten' in een strikte lezing van derde generatie participatie.

5.2.3 Welzijn Nieuwe Stijl

Tot slot is het stadsdeel zo rond 2010 begonnen met programma's voor Welzijn Nieuwe Stijl, waarvan de nota 'De vernieuwing van Welzijn in West. Richting voor het uitvoeringsprogramma *Iedereen in West doet mee en telt mee*' (stadsdeel West, 2011b) onder andere onderdeel van is. Kernelement van deze aanpak is dat het stadsdeel fungeert als de opdrachtgever van de welzijnsorganisaties (2013: 6).

Voor een bredere identificatie van de actoren en om een dieper inzicht te krijgen in betekenisgeving van (derde generatie) participatie kijkt deze analyse daarom nog kort naar de rol van de ABC Alliantie. ABC is een alliantie van de organisaties Akros, Buurtparticipatie en Combiwel en verzorgt al het welzijnswerk in Amsterdam West. Op de website stellen de organisaties zich allen voor als ervaren in het laten participeren van mensen via bewonersinitiatieven en eigen kracht oefeningen (website ABC Alliantie). ABC Alliantie formuleert haar werkwijze als volgt:

"Welzijn Nieuwe Stijl staat in onze werkwijze centraal, we zetten burgers in hun eigen kracht, bieden steun aan waar nodig en faciliteren de onderlinge en collectieve krachten, onder andere door zelfbeheer van accommodaties en via het principe dienst en wederdienst." (website ABC Alliantie)

Welzijn wordt beschreven als een coproductie met bewoners en het idee van de Agenda van de Buurt zien we weer terug. In deze casus zou Welzijn Nieuwe Stijl nog een vorm van tweede generatie participatie kunnen zijn, aangezien het vooral om interactieve beleidsvorming lijkt te gaan. Dit is in ieder geval de visie van stadsdeel West in de 'Uitwerkingsnota Ruimte voor Burgers in West' (stadsdeel West, 2012b: 6).

5.2.4 Bestuurlijke, institutionele en maatschappelijke context

De institutionele context in de gemeente Amsterdam is een bijzondere. Bovendien staan er op het moment van schrijven grote veranderingen op stapel: 19 maart 2014 zullen de stadsdelen in huidige vorm ophouden te bestaan.

Op dit moment bestaan er naast het centrale stadsbestuur zeven stadsdelen waarvan stadsdeel West er één is. Dit houdt in dat bijna alle gemeentelijke taken en bevoegdheden bij het stadsdeel liggen, het stadsdeel kan gezien worden als een autonome gemeente. Zo heeft stadsdeel West net als andere gemeenten een soort gemeenteraad (stadsdeelraad), een college van Burgemeester en Wethouders (in het stadsdeel wordt dit het dagelijks bestuur genoemd) en een burgemeester (voorzitter van het dagelijks bestuur). Dit bestuurlijk stelsel maakt het voor stadsdeel West mogelijk om een eigen koers te varen op het gebied van burgerparticipatie en is het stadsdeel niet afhankelijk van bepaalde richtlijnen vanuit het centrale stadsbestuur.

Ook al is de gemeente Amsterdam opgedeeld in stadsdelen (deelgemeenten), stadsdeel West blijft een grote en diverse bevolking kennen. Zo wonen er ongeveer 140.000 mensen in stadsdeel West waarvan iets meer dan de helft autochtoon is. Onder de bevolking in stadsdeel West vindt men dus zowel Nederlanders als mensen uit Suriname, de Nederlandse Antillen, Turkije en Marokko. Naast niet-westerse allochtonen wonen er in het stadsdeel ook nog een aantal westerse allochtonen. Met meer dan 15.000 mensen per vierkante kilometer is stadsdeel West daarnaast ook nog het dichtbevolkte stadsdeel in Amsterdam. Uit bovenstaande blijkt dat er in West een grote verscheidenheid aan mensen met verschillende afkomst en cultuur woont, dit maakt de sociale context van het stadsdeel een interessante (Kerncijfers Amsterdam, 2013). Wat betreft de politieke context is in het stadsdeel West sinds april 2010 sprake van een coalitie tussen PvdA, GroenLinks en D66. D66 verliet in mei 2011 de coalitie.

Waar rekening mee gehouden moet worden is dat er in maart 2014 een grote verandering gaat plaatsvinden in het bestuurlijk stelsel. In 2008 werd commissie Mertens opgericht om te bepalen of het aantal stadsdelen in Amsterdam verminderd kon worden. Commissie Mertens bepaalde dat het aantal stadsdelen gehalveerd kon worden en per 1 mei 2010 bestaat Amsterdam uit zeven stadsdelen. Stadsdeel West is voortgekomen uit een samensmelting van Westerpark, Oud-West, Bos en Lommer, en De Baarsjes. Ook bepaalde commissie Mertens dat de stadsdelen meer buurtgericht te werk moeten gaan en meer naar burgers en organisaties moesten luisteren. Na de gemeenteraadsverkiezingen op 19 maart 2014 zal het huidige stelsel met zeven stadsdelen ophouden te bestaan. De stadsdelen zullen worden omgevormd tot bestuurscommissies waarin 13 tot 15 leden zitting nemen. Deze leden worden rechtstreeks door de stadsdeelinwoners gekozen en vertegenwoordigen niet meer per definitie een politiek partij. Van deze leden worden er drie naar voren geschoven die dienst moeten doen als het dagelijks bestuur. Deze bestuurscommissies kunnen binnen de door de centrale gemeenteraad vastgestelde beleidskaders prioriteiten stellen waarbij het budgetrecht bij de gemeenteraad blijft. Van belang voor het verder ontwikkelen van burgerparticipatie (en de daarbij horende 3^e generatie burgerparticipatie) is te weten dat de bestuurscommissies een belangrijke rol gaan spelen in het mogelijk maken van lokale burger- en buurtinitiatieven. Daarnaast, om de politieke participatie onder burgers te bevorderen, zullen de bestuurscommissies trachten om burgers nog meer bij het bestuur van de stad te betrekken. Wanneer ingevoerd, vormen de bestuurscommissies een belangrijke schakel tussen het gemeentebestuur en de burgers en ondernemers in de stad (website gemeente Amsterdam). Dit heeft er toe geleid dat de gemeente haar taken moest herevalueren en moest beslissen hoe zij efficiënter en effectiever te werk kon gaan. Dit heeft er mede aan bijgedragen dat de gemeente van

Amsterdam voor 2014 nog meer heil ziet in burgers zelf laten bijdragen aan de maatschappij. Door de verhoudingen tussen burger en overheid te herdefiniëren hoopt de gemeente nieuwe verbindingen te maken met de bewoners en zo kan de effectiviteit en efficiëntie verhoogd worden. Het nieuwe bestuurlijke stelsel moet gericht zijn op maatwerk op lokaal niveau, burgers kunnen helpen dit te realiseren. Het idee is dat mensen meer betrokken worden bij het bestuur en dat een grotere groep inspraak heeft op het bestuur.

Op stadsdeelniveau is er op dit moment een coalitie van de PvdA en GroenLinks. Bij het analyseren van de casus 'participatie in stadsdeel West' is het van belang te onthouden dat er wellicht ideologische of andersoortige invloeden vanuit deze politieke partijen meespelen in het beleid en dat de uitspraken als gevolg in enige mate contextgevoelig kunnen zijn. Dit geldt in dezelfde mate voor de sociale context, waarbij men in het algemeen spreekt over sociale factoren in het stadsdeel als de aanwezige sociale cohesie, bevolkingsgroepen enzovoorts.

Om met deze nieuwe vormen van participatie om te gaan en de ambitie bewoners meer ruimte te geven, moet men het ook durven te experimenteren. Hierbij is de borging van leerpunten essentieel in het project- en beleidsontwikkelingsproces. Borging is ook van belang om toetsing mogelijk te maken. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij het afdelingshoofd en het eindoordeel vindt plaats in de staf van de betreffende portefeuillehouder, waarbij programmamanager en directielid de ondersteunende rol vervullen. Om de afspraken over de toepassing van participatiebeleid te borgen zijn spelregels gemaakt:

1. Voordat met een beleidsnotitie, project of uitvoering van een project wordt begonnen, wordt de gewenste vorm van participatie bepaald. De betrokken portefeuillehouder neemt hier een besluit over. Overigens kan in zijn algemeenheid worden gesteld dat het niveau van participatie mede afhankelijk is van de fase waarin het proces zich bevindt en vorm krijgt.
2. Het betreffende bestuursorgaan krijgt hiervoor een beargumenteerd advies, gebaseerd op de Beslisboom.
3. De gewenste vorm van participatie wordt vastgelegd in een besluit van het bevoegde bestuursorgaan. De basis voor dit besluit is een participatieparagraaf. Hierin wordt naast de participatievorm, ook de rolverdeling tussen raad en het DB en de toekomstige besluitmomenten vastgesteld.
4. Op basis van de gekozen participatievorm wordt de participatie- en communicatietraject bepaald.
5. Bovengenoemde geldt voor de onderwerpen die gemandateerd zijn aan de portefeuillehouder Participatie en voor de onderwerpen die in het DB worden afgedaan via een DB besluit, waaraan een participatieparagraaf gekoppeld is. Voor de grootschalige en complexere onderwerpen die in het DB en in de raad worden behandeld wordt een aparte startnotitie opgesteld.

5.3 Discussie

Wat kunnen we nu concluderen uit beleidsstukken over (derde generatie) participatie in stadsdeel West? Ten eerste, dat de afbakening van derde generatie participatie als begrip of ontwikkeling in de verschillende beleidsdocumenten met andere variabelen geassocieerd wordt. Tegelijkertijd kunnen we concluderen dat er een helder genoeg beeld bestaat, waarbij termen als eigen verantwoordelijkheid, faciliteren en kansen in de omgeving cruciaal blijken, om bepaalde activiteiten in stadsdeel West onder of in de buurt van de categorie derde generatie te scharen. Op de website Ondernemende Bewoners staan er een aantal van dit soort initiatieven.

Daarnaast, kunnen we over (derde generatie) participatie in stadsdeel West zeggen dat er over de jaren meerdere beleidsaanpakken zijn ontstaan en dat er een grote variatie aan betrokken actoren is, waarbij er nog wel een aardig verschil in ruimte voor participatie ten opzichte van het bestuur bestaat.

Participatie in stadsdeel West verspreidt zich inmiddels over meerdere domeinen, van bewonersinitiatieven omtrent veiligheid tot initiatieven omtrent leefbaarheid. Concluderend kunnen we zeggen dat het stadsdeel op weg is om de concrete doelen van participatie uit de Kadernota Ruimte voor Burgers in West te bewerkstelligen, maar dat er ook nog obstakels bestaan voor een volledig loslaten vanuit het stadsdeelbestuur.

Er is met name gekeken naar participatiebeleid in de jaren 2008 tot 2013 in stadsdeel West. Daarmee zijn er een aantal tekortkomingen. Ten eerste is participatiebeleid zeker geen statisch beleid, dus is de houdbaarheid van deze analyse niet vast te stellen. Voor de politieke en institutionele context geldt dit in dezelfde mate, zeker aangezien stadsdeel West werkende is aan een nieuwe organisatievorm die aansluit bij de ontwikkelingen. Daarnaast is het van belang te vermelden dat deze analyse uitgevoerd is aan de hand van beleidsdocumenten en digitale informatiebronnen, maar dat de kennis van beleid die hier naar voren komt dus niet is voortgekomen uit puur kwalitatief onderzoek naar de totstandkoming daarvan.

In het overzicht van de hierboven genoemde stukken valt een aantal dingen op. In de eerste plaats: alle documenten waarin een advies wordt gegeven over hoe om te gaan met burgerparticipatie, hanteren de principes van derde generatie burgerparticipatie. Opvallend is dat dit ook geldt voor de documenten waarin dit niet expliciet derde generatie participatie wordt genoemd. Rondom burgerparticipatie wordt herhaaldelijk vergelijkbare of dezelfde begrippen genoemd. Ook de adviezen en voorstellen die worden gedaan door verschillende partijen lijken sterk op elkaar, terwijl de verschillende beleidsdocumenten de indruk wekken dat deze los van elkaar tot stand zijn gekomen. Het overzicht laat zien dat de visie op burgerparticipatie een gedeelde visie is. Dit geldt eveneens voor de verschillende stadsdelen, ook al voeren zij een autonoom participatiebeleid.

De visie op participatie van stadsdeel Oost laat veel gelijkenissen zien met de visie op derde generatie burgerparticipatie van stadsdeel West. Ten eerste hanteert Oost in haar visie hetzelfde schema van vormen van participatie als stadsdeel West met haar uitwerkingsnota Ruimte voor Burgers in West. Dit schema is opgedeeld in niveaus: informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren, meebeslissen en

faciliteren. Dit lijkt gebaseerd op de participatieladder van Arnstein (1969) die elders in dit rapport is besproken. Binnen de niveaus varieert de rol van burgers van inactief tot zeer actief/ initiatief-nemend. Ten tweede wordt de rol van de burger in beide visies steeds meer initiatief-nemend en de rol van het stadsdeelbestuur steeds meer faciliterend.

De begrippen burgerinitiatief en faciliteren door de overheid zijn onmiskenbare kenmerken van derde generatie burgerparticipatie. Ze worden in elk document belicht. Andere belangrijke begrippen die constant in verband worden gebracht met derde generatie participatie zijn vertrouwen, samenwerking, eigen verantwoordelijkheid, zelfredzaamheid, ruimte geven, ondersteunen en stimuleren. In de documenten wordt ook nadrukkelijk gesproken van veranderende tijden. De houding van burgers verandert en de overheid moet mee veranderen. Ambtenaren zouden zich flexibel moeten opstellen en de vernieuwde rol van burgers juist waarderen.

Hoe derde generatie burgerparticipatie in de praktijk het beste kan worden gestimuleerd lijkt ook redelijk duidelijk te zijn. Ten eerste wordt gepleit voor buurtgericht werken: elke buurt heeft zijn eigen aanpak nodig. Daarbij helpt buurtgericht werken om te weten wat er onder de burgers speelt en betreft hen bij het beleid. Ten tweede wordt gepleit voor minder regelgeving en meer faciliteren in de vorm van meer ruimte om burgerinitiatieven te nemen. Ten derde vermelden de beleidsdocumenten dat er budget is gereserveerd voor burgerinitiatieven. Ten slotte wordt gesproken van toegankelijke platforms en fora als stimulans voor meer burgerinspraak en samenwerking.

6. Appendices

6.1 Bijlage: Drie generaties participatie

Welke theoretische achtergrond biedt het denken over participatie? Wat zijn de fundamenten van de derde generatie participatie? En hoe wordt in recente literatuur gedacht over participatie? Ondanks de centraalstelling van betekenisgeving door betrokkenen, is een literatuuroverzicht waardevol om uitkomsten aan te kunnen verbinden.

6.1.1 Maakbaarheid

Participatie is een *betwistbaar concept* binnen de politicologie. Er zijn verschillende vormen van burgerparticipatie. De afgelopen 40 jaar is burgerparticipatie veranderd van participatie die werd beperkt tot burgerinspraak in de jaren '70 naar het actief betrekken bij beleid in het laatste decennium. In de jaren '70 werd *top-down* beleid ontwikkeld vanuit de overheid voor de burger en was meedenken vanuit burgers niet of nauwelijks aan de orde. Dat de overheid de samenleving wil organiseren stamt al uit de zeventiende eeuw volgens Francis Bacon, door het introduceren van landkaarten en het invoeren van achternamen (Verloo, 2011: 14). In het boek *De planning van ontplooiing* van Jan Willem Duyvendak worden drie fasen in maakbaarheidsdenken onderscheiden: planning als ordening (1945-1970), planning gericht op verandering (1970-1985) en planning als faciliteren (1985-heden). Aan deze actieve rol van de overheid in het vormgeven van de samenleving wil Verloo een vierde fase toevoegen door in te zetten op plannen samen mét de burger. Op deze manier wordt het ontwerpen van de samenleving niet slechts toebedeeld aan de overheid, maar na veel kritiek – uit voornamelijk liberale hoek – op beleid van de overheid, wordt nu nadruk gelegd op het stimuleren van initiatieven vanuit de gemeenschap zelf (Verloo, 2011: 13). Ergens tussen deze derde en vierde fase van planning ligt derde generatie burgerparticipatie. Door de burger steeds meer te betrekken bij beleidsprocessen in de omgeving, wordt getracht meer draagvlak te creëren voor uitgevoerd beleid. De vierde fase van maakbaarheidsdenken wil de burgers aansporen om initiatieven te bedenken en uit te voeren. Dit is ook het doel van stadsdeel West, nu de Gemeente Amsterdam in 2014 sterk afneemt in omvang. Hiermee willen ze bereiken dat burgers zelf de weg leren kennen naar de Gemeente voor een faciliterende rol.

6.1.2 Ontwikkeling van het denken over participatie

In de moderne wetenschappelijke literatuur over burgerparticipatie zijn verschillende fases te kenmerken. De eerste fase begint in de jaren '60 van de vorige eeuw. Wetenschappers bediscussieerden de definitie van burgerparticipatie en hoe men burgerparticipatie moest begrijpen. De artikelen omtrent burgerparticipatie waren erg beschrijvend en normatief van aard.

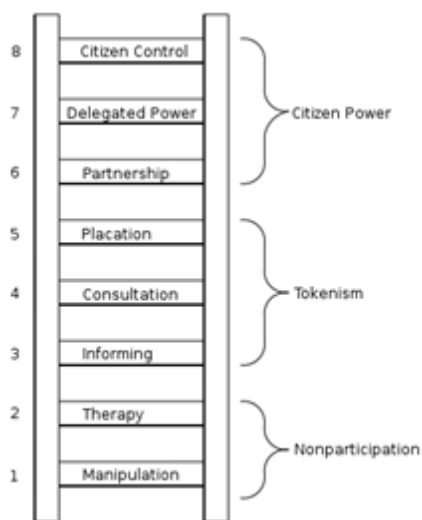
In dit hoofdstuk zullen achtereenvolgens de participatieladder, deliberatieve democratie, en *democracy cube* van Fung besproken worden.

6.1.3 Participatieladder

Als startpunt is hier gekozen voor “A Ladder of Citizen Participation” van Sherry Arnstein (1969). Dit artikel wordt vandaag de dag nog steeds veel gebruikt en als gezaghebbend beschouwd.

Arnstein (1969) vergelijkt het idee van burgerparticipatie met het eten van spinazie, niemand is er in principe op tegen want het is goed voor je. Hoewel het vanuit democratisch oogpunt logisch is dat burgers betrokken zijn bij het openbaar bestuur - samen vormt men immers de overheid - blijkt dit in de praktijk niet zo te zijn. Voor Arnstein is burgerparticipatie voornamelijk van belang voor minderheidsgroepen aangezien het voor hen minder vanzelfsprekend is dat ze participeren (1969: 216). Arnstein's definitie van burgerparticipatie is *“the redistribution of power that enables the have not citizens, presently excluded from the political and economic processes, to be deliberately included in the future.”* In dezelfde alinea herformuleert Arnstein haar definitie op een andere manier.

Burgerparticipatie is dan *“the means by which they [have not's] can induce significant social reform which enables them to share in the benefits of the affluent society.”* In de definitie van Arnstein staan *have not's* dus centraal bij burgerparticipatie. De herverdeling van macht kan dus door de *have not's* gebruikt worden om sociale hervormingen te kunnen bewerkstelligen. Participatie zonder daadwerkelijke herverdeling van macht zou voor de *“powerless”* een zinloze en frustrerende exercitie zijn (1969: 216-217). Arnstein komt bij de conceptualisatie van het begrip burgerparticipatie tot de conclusie dat het in de praktijk acht verschillende vormen kent waar een bepaalde volgorde in zit. Hiermee komt ze tot de bekende typologie met acht treden die verschillende niveaus van burgerinvloed op het eindresultaat onderscheiden. De eerste twee treden, (1) *Manipulation* en (2) *Therapy*, zijn non-participatie. De burgers hebben op deze twee niveaus geen invloed en de machthebbers hebben niet als doel burgers te laten participeren maar ze iets te 'leren' of te 'genezen'. De drie daaropvolgende treden – (3) *Informing*, (4) *Consultation* en (5) *Placation* – zijn de eerste treden voor reële participatie waarbij burgers invloed kunnen hebben op het resultaat. Burgers worden gehoord, hebben een stem en kunnen ongevraagd advies uitbrengen, maar de machthebbers bepalen hoe en of het advies wordt omgezet in beleid of resultaat. Bij de drie daaropvolgende treden – (6) *Partnership*, (7) *Delegated Power* en (8) *Citizen Control* – zijn de uitkomsten van burgerparticipatie niet meer vrijblijvend maar bindend. Burgers hebben zelf (mede)zeggenschap over de zaken die hen aangaan (1969: 217).

Figuur 1: Participatieladder Arnstein (1969: 217)

Het model van Arnstein kent drie zwakke punten. Het veronderstelt dat er bij burgerparticipatie slechts twee homogene groepen betrokken zijn, de *‘have not’s’* of burgers en de machthebbers. In de realiteit zijn de groepen echter erg divers en kunnen ook meer en andersoortige actoren een rol spelen. Het

tweede zwakke punt betreft het classificeren. De categorieën zijn niet zuiver van elkaar gescheiden waardoor een activiteit in meerdere categorieën kan vallen. Tot slot is het stuk normatief van aard. Alleen de hoogste drie vormen van burgerparticipatie worden als volwaardige en wenselijke burgerparticipatie beschouwd, terwijl de hoogste drie vormen op de ladder niet altijd de meest wenselijke vormen hoeven te zijn. Het model is dus een gesimplificeerde versie van de werkelijkheid, maar het stelt ons in staat om te differentiëren in participatieniveau en de daarbij behorende rechten en plichten van de burgers en machthebbers te classificeren (Arnstein, 1969: 217-218; Fung, 2006: 66-67).

6.1.4 Deliberatieve democratie

De tweede fase in het denken over burgerparticipatie komt tot uiting in de rol van burgers in de deliberatieve democratie. Bij de ontwikkeling van deliberatieve democratie verdwijnt de term burgerparticipatie even uit het vocabulaire van de wetenschappers en is het vooral indirect uit de theorie af te leiden. Het ideaal van een deliberatieve democratie omhelst twee zaken. Het omhelst een set van waarden en een methode van besluitvorming. Bij de methode van besluitvorming is het van belang dat burgers en machthebbers delibereren, overleggen, met elkaar om de collectieve en bindende besluitvorming van een zo groot mogelijke legitimiteit te voorzien (Gutmann & Thompson, 1997: 13).

In de deliberatieve democratie zijn burgers geen toehoorders meer, wat het uitgangspunt is van de representatieve democratie, maar dienen burgers actief te participeren en betrokken te worden bij besluitvorming. Dat dit op systematische wijze dient te gebeuren is nieuw en brengt daarmee een andere set van verwachtingen en rollen met zich mee voor beleidsmakers en burgers.

Daar waar in de eerste fase wordt getracht om op een beschrijvende manier burgerparticipatie vanuit de empirie te analyseren, is er in de tweede fase vooral aandacht voor de theoretisch-filosofische gronden waarop het begrip gestoeld is (Gutmann & Thompson, 1997: 12). De tweede fase van het begrip burgerparticipatie is voor beleidsmakers dus niet relevant en zal daarom ook niet concreter in dit stuk behandeld worden.

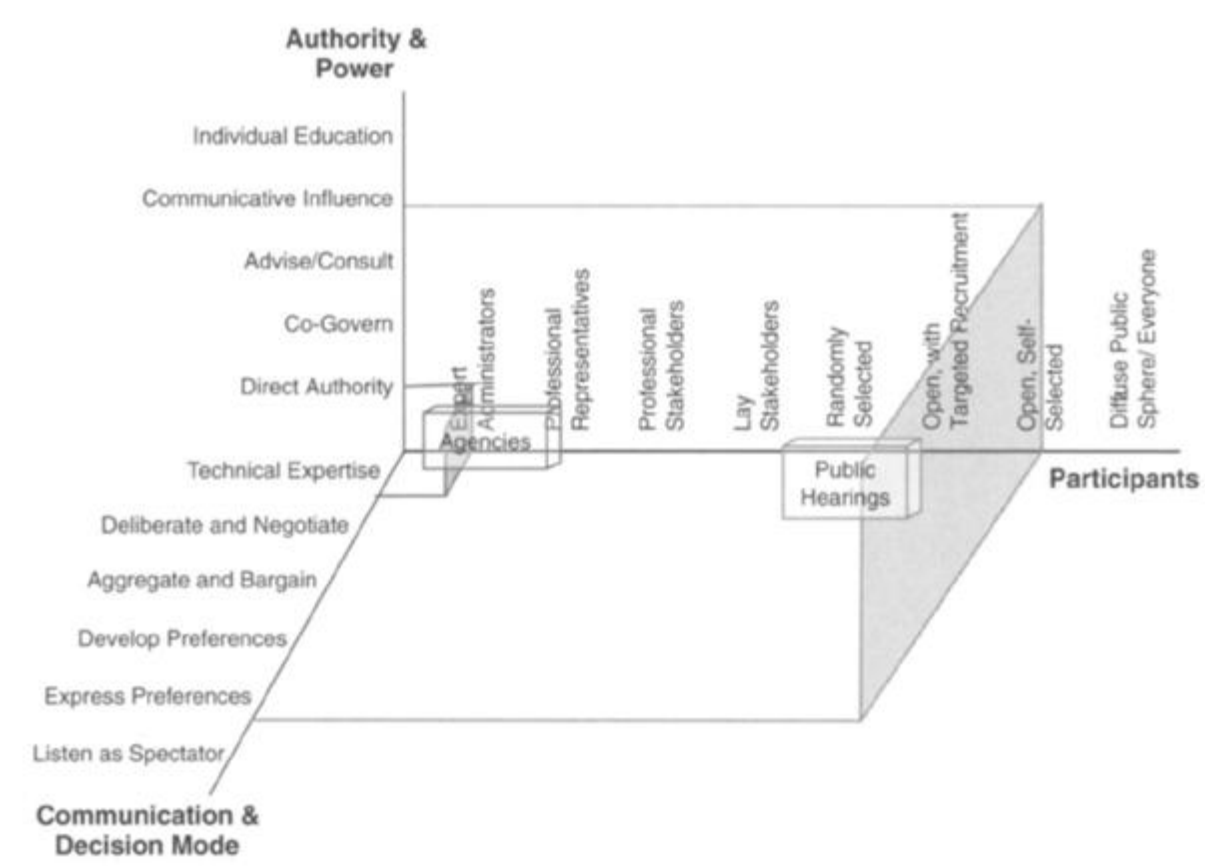
6.1.5 “Democracy Cube”

De derde fase in het denken over burgerparticipatie wordt gekenmerkt door de afwezigheid van normatieve noties. Wetenschappers trachten burgerparticipatie te beschrijven, zonder te impliceren dat er meer of minder burgerparticipatie nodig is.

Een kernartikel in de derde fase is “*Varieties of Participation in Complex Governance*” van Archon Fung (2006). In het artikel stelt Fung een framework voor waarbinnen de participatie van betrokken personen bij besluitvorming geanalyseerd kan worden. Het framework van Fung kent drie dimensies, die gecombineerd metaforisch de dimensies van een kubus kunnen voorstellen. In de *democracy cube* kunnen verschillende vormen van participatie fysiek weergegeven worden.

Het artikel van Fung doet in eerste instantie denken aan de participatieladder van Arnstein, maar is wat betreft het denken over, en het analyseren van participatie een stuk uitgebreider. Dit komt mede door het inzicht in deliberatieve kwaliteiten. Fung beschrijft kort het artikel en de participatieladder van Arnstein. Hij stelt dat ze een enthousiast stuk schrijft over publieke participatie, maar vindt om twee redenen de participatieladder als analytisch hulpmiddel verouderd en onvolkomen. De eerste reden is dat Arnstein volgens Fung empirische niveaus van invloed van burgers op het resultaat van besluitvorming mengt met een normatieve duiding. Het is niet wenselijk dat het publiek volledige zeggenschap heeft. De tweede reden is dat er in de tussentijd veel is geschreven in het veld van de politieke theorie over bijvoorbeeld deliberatieve besluitvorming. Fung verwijst daarbij onder andere naar het boek van Gutmann en Thompson. Ook over deelaspecten zoals het selecteren van deelnemers of het faciliteren van bijeenkomsten is er veel geschreven (Fung, 2006: 66-67).

Zoals aangegeven onderscheidt Fung drie dimensies waarlangs participatievormen variëren (2006: 67-68). De eerste dimensie betreft de deelnemers bij het proces. Fung onderscheidt in totaal acht verschillende mechanismen voor het selecteren van betrokkenen die participeren in de discussie of besluitvorming die hij ordent op een schaal van erg uitsluitend tot erg insluitend. De tweede dimensie betreft de manier waarop deelnemers informatie uitwisselen en besluiten nemen. In totaal onderscheidt Fung zes verschillende vormen van communicatie en besluitvorming. Deze kunnen wederom op een as geplaatst worden van het minst intensief tot het meest intensief. De derde dimensie betreft de geschatte impact van de participatie. De vijf verschillende categorieën invloed en gezag kunnen wederom op een as geplaatst worden van weinig gezag naar veel gezag. De drie dimensies samen kunnen in het onderstaande model visueel weergegeven worden. In figuur 2 is de *democracy cube* van Fung visueel weergegeven. Gezien de drie assen is het mogelijk om het als een driedimensionale ruimte voor te stellen, waarbinnen allerlei verschillende balken passen. In figuur 2 zijn al vier balken ingetekend.

Figuur 2: Democracy cube (Fung, 2006: 71)

6.1.6 Non-participatie?

Naast de aard van participatie is het ook niet ongebruikelijk om te kijken naar de deelnemers in het participatieproces. Zo geven Hague en Harrop een bredere definitie van politieke participatie dan bovenstaand behandeld: *“an activity by individuals formally intended to influence who governs or the decisions taken by those who do. Citizens can be classified by both the extent and forms of their involvement”*, oftewel de mate waarin burgers de besluitvorming beïnvloeden (2007: 165). Hiermee wordt participatie in lijn gebracht met het denken over democratie, een traditie die veel verder terug reikt dan de jaren '70. Milbrath en Goel verdelen burgers, ofwel het electoraat, onder in drie groepen. Alle drie de groepen vertegenwoordigen verschillende vormen van participatie (1977: 11):

- Gladiatoren: een kleine groep burgers binnen het totale electoraat dat zeer actief deelneemt binnen de politieke arena.
- Toeschouwers: een groot deel van het electoraat dat de politieke arena observeert maar qua participatie niet verder gaat dan stemmen.
- Apathen: dit is de grootste groep mensen die geen enkele betrokkenheid heeft bij politiek, laat staan te participatie in de politieke arena.

De eerste groep zal de weg naar het stadsdeel of de gemeente kunnen vinden, of weet de doelen te bereiken. De tweede groep staat waarschijnlijk pas op de barricades als het eigenbelang in het geding raakt. De laatste groep, de apathen, zijn mensen die zich weinig van politiek aantrekken en dat hoogstwaarschijnlijk ook niet zullen doen. Dit kan, met name in de ogen van bestuurders, vervreemding opwekken. Echter vertolkt deze groep ook een functie. Niet iedereen wil en kan namelijk participeren.

6.1.7 Drie generaties burgerparticipatie

In Nederland is burgerparticipatie opgekomen in de jaren '70, waarna het zich heeft ontwikkeld tot de derde generatie burgerparticipatie (Kilic, 2008: 1). De eerste generatie burgerparticipatie is te kenmerken door inspraak. Mondige burgers kunnen reageren op beleid dat gemaakt is door de overheid. Kunnen reageren op vastgesteld beleid is destijds een wettelijk vastgelegd recht geworden. Hiermee is het vanaf de jaren '70 een standaard procedure in het participatiebeleid van gemeenten. De tweede generatie burgerparticipatie wordt gekenmerkt door interactieve beleidsvorming en coproductie. Hierbij krijgen burgers niet achteraf de mogelijkheid om te reageren op beleid, maar in een vroeger stadium. Deze vorm van burgerparticipatie is vanaf de jaren '90 gebruikelijk. Vanaf 2000 wordt de derde generatie burgerparticipatie gekenmerkt door burgerinitiatief. Hierbij heeft de overheid een faciliterende rol. Aangezien deze vorm van burgerparticipatie relatief nieuw is zijn gemeenten aan het experimenteren met derde generatie burgerparticipatie. Derde generatie burger-participatie wordt door Kiliç (2008: 8) als volgt gedefinieerd:

“Derde generatie burgerparticipatie ontstaat als de burger kansen ziet in zijn omgeving en zelf of samen met andere burgers werkt aan de ontwikkeling van iets moois op straat, in de wijk en de stad. De overheid kan een rol hebben bij derde generatie burgerinitiatieven, maar dat hoeft niet. Het speelt in eerste instantie tussen burgers en burgers, en de overheid komt in beeld als de burgers de overheid nodig hebben.”

Uit de beschrijving van de verschillende generaties van burgerparticipatie blijkt dat bij de eerste en tweede generatie burgerparticipatie het initiatief bij de overheid ligt, maar bij de derde generatie bij de burger (Kilic, 2008: 2). Waar in de eerste twee generaties de burger wordt betrokken bij beleidsvorming en beleidsontwikkeling vanuit de overheid, gaat derde generatie burgerparticipatie verder. Dergelijke initiatieven ontstaan als burgers zich verantwoordelijk voelen voor hun woon- en leefomgeving. Burgers die derdegraads participeren zijn zelfredzaam en kunnen organiseren. Zij zorgen ervoor dat buurtbewoners betrokken raken bij hun woon- en leefomgeving en dat zij elkaar beter leren kennen. De overheid verwelkomt derde generatie burgerparticipatie en ondersteunt en faciliteert als dit nodig is.

6.3 Bijlage: Lijst respondenten

Alfabetisch gerangschikt naar voornaam.

Nota bene: de volgorde van deze lijst correspondeert niet met de nummers van respondenten zoals bij enkele citaten vermeld.

- Aynur Celik (ABC Alliantie, Projectleider SEM & DWI opdracht, P & A medewerker sociaal wijkteam de Havelaar)
- Bart Maas (stadsdeel West, Afdelingsmanager Ruimtelijke Ordening en Grondzaken)
- Berit van Hulst (stedenbouwkundige stadsdeel West)
- Bianca Mangli (Regiegroep Frederik Hendrikbuurt, Hugo de Grootbuurt en Marcanti-eiland)
- Bregje Bleeker (Wijkmanager Westerpark)
- Chantalle Debus (Buurtbewoner Frederik Hendrikbuurt)
- Coen Bergman (Buurtbewoner Kinkerbuurt)
- Cor Koeleman (Team ABC Alliantie Amsterdam West)
- Dick Aalbers (Bewonersplatform Erasmuspark)
- Dini Hartgens (Bewonersplatform Erasmuspark)
- Dirk de Jager (Dagelijks Bestuur stadsdeel West)
- Fenneke van der Deijl (Spaarndammerburen)
- Frans Vlietman (Wijkmanager Oud-West)
- Geert van Schaik (Deelraadslid SP)
- Gerda Brethouwer (Senioradviseur BMC, Participatie Ruimtewerken)
- Gerda Sordam (Adviseur Vrijwilligersbeleid, directie strategie en beleidsrealisatie)
- Godfried Lambriex (Dagelijks Bestuur stadsdeel West)
- Hans Bax (Voorzitter Koepelvereniging GWL-terrein)
- Hans van Doesburg (projectmanager stadsdeel West)
- Henk Grool (Beleidsadviseur stadsdeel West)
- Henny de Kok (Buurtcoördinator Cremerbuurt)
- Hetty Welschen (Dagelijks Bestuur stadsdeel West)
- Ingeborg Baltussen (Oud-raadslid en als bewoner betrokken bij herinrichting Karel Doormanplein)
- Jacqueline Beekman (Combiwel Regiomanager West)
- Jasper Etten (Deelraadslid PvdA)
- Jutta Bartels (buurtcoördinator Gulden Winckel- en Gibraltarbuurt)
- Lex de Jong (Boloboost)
- Mariska Alberts van Smirren (Inspiratiegroep Oud-West)
- Marjo Dankers (Inspiratiegroep Oud-West)
- Martien Kuitenbrouwer (Stadsdeelvoorzitter)

- Maryam Ben Hayoune (Buurtcoördinator Frederik Hendrikbuurt, Hugo de Grootbuurt en Marcanti-eiland)
- Montse Lloveras (Project coordinator Combiwel)
- Petrina Groesbeek (Buurtcoördinator Staatsliedenbuurt, GWL)
- Renee Blaisse (Buurtbewoner Frederik Hendrikbuurt)
- Rob Duijker (Artant), Bureau Nieuwe Cultuur)
- Sarah van Mourik Broekman (Buurtcoördinator Chassebuurt en Does, Tromp en Geuzenbuurt)
- Selma Janssen (Deelraadslid Groenlinks)
- Shanta Singh (Deelraadslid D66)
- Sheila Hulsthoﬀ (Beleidsadviseur De Baarsjes)
- Sofie Blaisse (Collectief Particulier Oprachtgeverschap “Ons Dorp”)
- Theo van Paare (Inspiratiegroep Oud-West)
- Thieme Hennis (Collectief Particulier Oprachtgeverschap “Ons Dorp”)
- Wesley Amzand (Senior beleidsadviseur Sociaal Strategie en beleidsrealisatie Dienstverlening en Welzijn)

6.4 Bijlage: Lijst genoemde projecten en voorbeelden

- Beterburen
- Boloboost
- Bos & Lommerplantsoen
- Buurtambassadeurs
- Buurtkamers en zelfbeheer
- Buurtpraktijkteams
- Coproductie grasstroken GWL-terrein
- De Tuin van Jan
- Fa. Speijkervet
- Fonds Beheerprioriteiten (Jacob van Lennepbuurt en Bellamybuurt, 2002-2005)
- Foor El-Qaar
- Fruitbomen en appelplukdag GWL-terrein
- Gascoland kolenkitbuurt
- Geef om de Jan Eef
- Gulden Winckelbuurt Kinderactiviteiten
- Herinrichting Frederik Hendrikplantsoen
- HTS de Wildzang
- IJdockzz
- IJssalon
- Jonge Sla
- Kinderboerderij - voorheen speeltuinvereniging (Joke Burggreve)

- Kinderdagverblijf 't Kwetternest
- Klaverjasclub buurtcentrum De Horizon
- Kookclub ABC alliantie
- Mansveltschool
- MidWest
- Mode & Ambacht ZZP
- Muurschildering "Aan een Roosje" Jacob van Lennepstraat
- Ontwerpproces Hugo de Grootkade
- Ontwerpproces Karel Doormanplein
- Ontwerpproces Marcasseplein
- Ontwerpproces Oost-Beukenplein
- Ontwerpproces Pieter van der Doesplein
- Ontwerpproces Robert Scottplein
- Ontwerpproces Ten Cate plein
- Ontwerpproces Van Hallstraat
- Ontwerpproces Witte de Withplein
- Opbouwwerk Jan Disseldorp in Helmerbuurt
- Oudereneetclub Sam Sam
- Ouderennetwerk Gulden Winckelbuurt
- Ouderennetwerk Landlust
- Plan Openbare Ruimte Frederik Hendrikbuurt
- Project 'De Hallen', herontwikkeling van het De Tramremise
- Scootsafe stickers
- Skatepark Houthaven
- Stadslab Amsterdam
- Stichting Cantara
- Stichting Kezban
- Vrienden van de Singelgracht
- Vrouwenacademie
- Westival
- Winterfest

6.5 Bijlage: de waslijst inzichten van ervaringsdeskundigen

Proces

1. Inzicht in lange-termijn visie en belangen stadsdeel
2. Legitimiteit van besluiten
3. Gevoel van bewoners serieus genomen te worden in besluitvormingsproces
4. Gevoel van bewoners bijdrage te kunnen leveren in besluitvormingsproces
5. Diversiteit van participanten in besluitvormingsproces
6. Representativiteit participanten in besluitvormingsproces
7. Brede vertegenwoordiging in besluitvormingsproces
8. Mate waarin individuele bezwaren gehoord zijn in besluitvormingsproces
9. Tegengas kunnen geven in besluitvormingsproces
10. Beschikbaarheid van informatie in besluitvormingsproces
11. Tevredenheid over informatievoorziening in besluitvormingsproces
12. Tevredenheid over participatiemogelijkheden in besluitvormingsproces
13. Respectvolle omgang tussen stadsdeel en bewoners in besluitvormingsproces
14. Besluitvaardigheid van stadsdeel bij besluitvormingsprocessen
15. Mate waarin privebelangen tegenover breder gedragen belangen afgewogen worden
16. Aansluiting activiteiten bewonersbudgetten bij beleidsdoelstellingen stadsdeel
17. Steeds dezelfde bewoners ('the usual suspects') bij besluitvormingsprocessen
18. Wisselende samenstellingen van participanten

19. Draagvlak voor besluiten van stadsdeel
20. Teleurstelling over besluiten
21. Mate van begrip voor (negatieve) besluiten
22. Inzicht in afwegingen achter besluiten
23. Tegenstrijdigheid uitspraken stadsdeel
24. Acceptatie & begrip lastige besluiten
25. Inzicht in kaders, beperkingen, mogelijkheden betreffende besluitvormingsproces
26. Inzicht in kaders, beperkingen, mogelijkheden betreffende activiteiten

27. Inzicht in ambtelijke besluitvormingsprocessen / procedures bij uitvoering
28. Begeleiding bij deelname in ambtelijke besluitvormingsprocessen / procedures bij uitvoering
29. Beleving van ondersteuning door stadsdeel
30. Worden afspraken nagekomen door stadsdeel bij uitvoering?
31. Besluitvaardigheid van stadsdeel bij uitvoering
32. Transparantie budgetten stadsdeel
33. Transparantie budgetten ABC
34. Mate van controle over budgetten
35. Mate waarin bewonersbudgetten toereikend zijn
36. Mate waarin buurtbudgetten toereikend zijn

37. Respectvolle omgang tussen stadsdeel en bewoners bij uitvoering
38. Gevoel van gelijkwaardigheid tussen ambtenaren en bewoners
39. Het gevoel van elkaar te kunnen leren
40. Sentiment ten opzichte van 'de ambtenaar'
41. Duidelijk aanspreekpunt binnen 'de gemeente', het stadsdeel
42. Een ingang of contactpersoon bij het stadsdeel kennen
43. Bekendheid van stadsdeelorganisatie
44. Bekendheid van buurtcoördinatoren
45. Tevredenheid over buurtcoördinatoren
46. Het gevoel terecht te kunnen bij het stadsdeel met klachten
47. Vertrouwen dat het stadsdeel problemen kan oplossen
48. Onverschilligheid van ambtenaren bij klachten/wensen.
49. Redelijkheid van stadsdeel bij behandeling klachten
50. Responsiviteit van het stadsdeel
51. Oordeel over 'passie', liefde voor werk, enthousiasme, van ambtenaren
52. Bereidheid samen te werken met stadsdeel

53. Minder protest buiten 'formele participatietraject' (doelende op inspraak)
54. Minder woede, boosheid bij 'formele participatietraject' (doelende op inspraak)
55. Aantal ontvangen bezwaarschriften
56. Aantal afgehandelde bezwaarschriften
57. Aantallen juridische procedures tegen het stadsdeel
58. Aantallen insprekers bij 'formele participatietraject' (doelende op inspraak)
59. Minder negativiteit bij 'formele participatietraject' (doelende op inspraak)
60. Tevredenheid over terugkoppeling / updates tijdens het proces

61. Tijdige probleemsigalering vanuit stadsdeelorganisatie
62. De duur, kosten en inzet die co-creatie vraagt
63. Bekend zijn met de bestaande bewoners-/buurtbudgetten
64. Aantal en duur van afhakers uit het proces.

65. Aanwezigheid van lokale kennis en deskundigheid, gebruikersexpertise
66. Uitwisseling kennis tussen ambtenaren en bewoners
67. Haalbaarheid van voorstellen en wensen
68. Is optimale resultaat bereikt in proces?
69. Toepassing van gebruikersexpertise bij totstandkoming plannen
70. Mate waarin projecten/initiatieven als maatschappelijk relevant worden gezien

Uitkomst

1. Looptijd gehonoreerde bewonersinitiatieven²⁵
2. Duur/duurzaamheid van activiteiten
3. Structureel aanbod activiteiten
4. Continuïteit in aanbod activiteiten
5. Continuïteit per activiteit
6. Herhaalde deelname aan projecten
7. Kwantiteit van aanbod activiteiten
8. Kwaliteit van aanbod activiteiten
9. Diversiteit aanbod activiteiten
10. Toegankelijkheid van activiteiten
11. Laagdrempeligheid van activiteiten
12. Gevoel welkom te zijn bij activiteiten
13. Spreiding activiteiten naar buurten
14. Aansluiting aanbod bij behoeften, minder activiteiten waar geen behoefte aan is.
15. Activiteiten die door het SD overgedragen zijn aan zelfbeheerders
16. Mate waarin bewoners gebruik maken van budgetten

17. Doelgroep gehonoreerde bewoners-initiatieven naar leeftijdscategorie²⁶
18. Nieuwe deelnemers per activiteit
19. Gehonoreerde aanvragen bewonersinitiatieven naar thema²⁷
20. Gehonoreerde aanvragen bewonersbudgetten²⁸
21. Diversiteit van initiatiefnemers
22. Plannen kunnen realiseren, dingen gefikst krijgen/ ritselen
23. Mate waarin bewoners er in slagen steun voor plannen te mobiliseren
24. Mate waarin is geprobeerd plannen te realiseren alvorens het stadsdeel benaderd is.
25. Subsidieafhankelijkheid

26. Betrokkenheid bij de leefomgeving
27. Mensen weten wat er gebeurt in de buurt (activiteiten, werkzaamheden)
28. Waardering voor buurt
29. Bekend zijn met de geschiedenis van de buurt
30. Gebruik van openbare ruimte (bv plein na co-creatie) / gebruiksniveau
31. Levendigheid (zichtbaar) op straat
32. Gezelligheid op straat

²⁵Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 6), nadat hiernaar verwezen is door een respondent

²⁶Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 7), nadat hiernaar verwezen is door een respondent

²⁷Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 7), nadat hiernaar verwezen is door een respondent

²⁸Overgenomen uit rapportage wijkaanpak centrale stad (Gemeente Amsterdam, 2012b: 5), nadat hiernaar verwezen is door een respondent

33. Esthetisch oordeel over de leefomgeving (b.v. kunstwerken, straatverlichting, etc.)
34. Verrast worden door omgeving
35. Mate waarin omgeving voldoet aan individuele wensen
36. Subjectieve veiligheid
37. Objectieve veiligheid
38. Verantwoordelijkheidsgevoel. Het mijn-plantsoen-gevoel
39. Onderhoud van leefomgeving door buurtbewoners
40. Oordeel over de staat van straatmeubilair en groen.
41. Minder vandalisme
42. Oordeel over recreatiemogelijkheden in een buurt
43. Gebruik van beschikbare ruimtes (buurtkamers, MFAs, etc)
44. Media-aandacht voor gerealiseerde bewoners-/buurtinitiatieven

45. Sociaal kapitaal
46. Lidmaatschappen verenigingen en clubs.
47. Betrokkenheid met andere buurtbewoners
48. Onderdeel voelen van gemeenschap
49. Het gevoel erbij te horen
50. Contacten tussen bevolkingsgroepen naar culturele achtergrond
51. Contacten tussen bevolkingsgroepen naar economische achtergrond
52. Contacten tussen bevolkingsgroepen naar beroep (bv kunstenaars/ondernemers)
53. Contacten tussen bevolkingsgroepen naar 'status' (bv kwetsbaren / sterken)
54. Contacten tussen bevolkingsgroepen naar nieuwe bewoners en oude bewoners
55. Contacten tussen bevolkingsgroepen naar leeftijd
56. Contacten tussen bevolkingsgroepen naar sekse
57. Contacten tussen bevolkingsgroepen naar geloofsovertuiging
58. Intensiviteit van contacten met medebewoners
59. 'Netwerken' (als in mensen kennen)
60. Vrienden en bekenden in de buurt
61. Oog voor elkaar hebben
62. Elkaar gedag zeggen op straat
63. Elkaar aan durven spreken op gedrag
64. Wederkerigheid, iets voor elkaar over hebben
65. Gevoel van gelijkwaardigheid onder buurtbewoners
66. Verbroedering in de buurt²⁹
67. Gevoel er samen voor te staan
68. Gevoel er bij te horen
69. Weten wat er speelt in de buurt

²⁹Als illustratie is de Spaarndammerbuurt genoemd.

70. Maatschappelijke betrokkenheid
71. Mate waarin bewoners onderling conflicten oplossen
72. Solidariteit met medebuurtbewoners

73. Mate van onafhankelijkheid van bewoners
74. Mate van zelfredzaamheid (weten hoe) van bewoners
75. Sociale veiligheid: prettig voelen over medebewoners
76. Sfeer in de buurt
77. Emancipatie
78. Competentie-/vaardigheden ontwikkeling
79. Arbeidsparticipatie, toename van / meer perspectief arbeidsmarkt
80. Sociaal isolement
81. Kwetsbaarheid groepen
82. Zichtbaar maken van kwetsbaren
83. Inzicht in de 'vraag achter de vraag' (maatwerk)
84. Gebruik van individuele hulpverlening
85. Mate waarin kwetsbare groepen zich ondersteund voelen
86. Vrij zijn van overheidsbemoeienis
87. Mate waarin bewonersbudgetten bijdragen aan werkgelegenheid
88. Mate waarin bewoners/buurtbudgetten buurteconomie en lokale middenstand ten goede komen
89. Vertrouwen in faciliteiten in de buurt om op terug te kunnen vallen, bestaanszekerheid

90. Mate waarin vrijwilligers zich overvraagd voelen
91. Aantallen vrijwilligers in buurt
92. Aantallen mantelzorgers in buurt
93. Status / prestige die wordt toegekend aan vrijwillige inzet
94. Erkenning en waardering tussen bewoners
95. Erkenning en waardering tussen bewoners en stadsdeel
96. Nieuwe / vernieuwende vormen van vrijwillige inzet
97. Mate waarin ABC erin slaagt vrijwillige inzet te activeren
98. Samenwerkingsverbanden tussen welzijnsinstellingen

99. Gentrification van de buurt
100. Vastgoedwaarde in de buurt
101. Besteding geld in de buurt / bij lokale ondernemers
102. Oordeel van makelaars over de buurt
103. Aantallen bakfietsen in de buurt
104. Percentages internetaansluitingen
105. Vestigingsklimaat, mate waarin MKB zich aangetrokken voelt tot buurt

6.6 Bijlage: Methodologische verantwoording

Hoe kunnen effecten van derde generatie participatiebeleid meetbaar gemaakt worden? Om daar een antwoord op te formuleren zal in kaart moeten worden gebracht om welke effecten het gaat. Centraal uitgangspunt van dit onderzoek is dat inzicht in de effecten niet theoretisch ingegeven zou moeten zijn, maar begrepen moeten worden vanuit betrokkenen. Vooronderstellingen over verwachte theoretische effecten, zoals toenemend vertrouwen, worden bewust vermeden ten faveure van effecten die door betrokkenen worden ervaren. In dit hoofdstuk zal deze benadering worden verantwoord, aan de hand van vooraanstaande sociologische en bestuurskundige theoretici. Vervolgens zal een onderzoek van Gielen en Junne (2008) besproken worden, waarin een soortgelijke benadering is gebruikt om effecten van antiradicaliseringsbeleid in Amsterdam te evalueren.

Is het mogelijk op wetenschappelijke wijze indicatoren te formuleren die iets kunnen zeggen over burgerinitiatieven in stadsdeel West? Men kan dit vraagstuk als een beleidsprobleem zien dat zich laat kenschetsen door een mate van inherente onzekerheid. Wegens de complexiteit, diversiteit en reikwijdte van 'participatie' kunnen variabelen niet ondubbelzinnig vastgesteld worden. Hoe kunnen dergelijke problemen toch onderzocht worden?

6.6.1 Unidentified Political Objects

Huub Dijkstra (2007) beantwoordt een vergelijkbare vraag wanneer hij stelt dat de opkomst van nieuwe publieke problemen vraagt om een nieuwe, meer passende verhouding tussen burger, politiek en kennis. Hij meent dat zogenaamde *Unidentified Political Objects* (UPO) geanalyseerd kunnen worden als lastige kwesties die zowel het politieke als het wetenschappelijke domein doorkruisen, en waar tevens de gevolgen, de bron of oorzaak, en de ethische vragen die ze oproepen lastig te beantwoorden of te achterhalen zijn (Dijkstra, 2007: 8). Volgens Dijkstra leidt dit in de meeste gevallen tot onrust, vanwege het simpele feit dat geen enkele van de betrokken partijen een volledig overzicht van de mogelijke evaluatie van het onderwerp kan geven (Dijkstra, 2007: 5). Wat verstaat Dijkstra precies onder UPO en is het onderzoeksdossier naar de 'derde generatie burgerparticipatie' in Amsterdam-West hier een voorbeeld van?

Volgens Dijkstra is een van de karakteristieke kanten van UPO dat ze een lange ontwikkeling achter de rug hebben, voordat de politiek belangstelling toont, mede omdat ze zich in andere domeinen aandienen. Ten gevolge is een gebrek aan informatie problematisch, zoals te zien is bij het te optimistische media offensief van de Britse regering met betrekking tot BSE (Dijkstra, 2007: 11). Twee andere problemen die de aanpak van een UPO bemoeilijken en daarmee het primaat van de politiek beschadigen is de verstrengeling van de wetenschap en de politiek, waarbij een gebied vaak prevaleert. Vaak worden ze niet door democratisch gekozen instituties die het politieke primaat

belichamen, maar door andere partijen zoals deskundigen (Dijstelbloem, 2007 p. 12). Het ontbreken van democratische legitimatie bij deskundigen hoeft geen probleem te zijn volgens Barber (1988), bedenker van de prioriteitsregel. Deze regel impliceert “[...] dat de politiek ‘regeert’ over het domein van de (wetenschappelijke) kennis” (Dijstelbloem 2007, p. 12). Toch blijkt in het geval van UPO’s problematisch wie, waar en waarom deze politieke besluiten mag nemen.

Daarnaast zijn UPO’s volgens Dijstelbloem, grillig in de ontwikkeling en doordat de kwestie zich op meerdere plekken en in verschillende perioden vormt is coördinatie tevens een van de problemen (Dijstelbloem, 2007: 11). Tot slot zijn er nog twee observaties van belang. Dijstelbloem introduceert de prioriteitsregel bedacht door Barber, maar stelt even later zelf dat de politiek niet altijd bij de fora kan komen waar grotere expertise tot een beter oordeel kan komen, kennis ligt niet meer in het laboratorium alleen maar ook in de praktijk (Dijstelbloem, 2007: 12-13). Ten slotte baseert Dijstelbloem zich op Beck (1992) als hij observeert dat UPO aan politieke behandeling ontsnappen zolang ze binnen subpolitieke groepen blijven.

Dijstelbloem stelt in zijn artikel voor dat met de komst van de UPO’s het oude perspectief van de democratie verstaan als behorende in openbare en transparante locaties van besluitvorming en het idee van het primaat van de politiek niet meer haalbaar zijn (Dijstelbloem, 2007: 19). Met de complexiteit van de nieuwe kwesties, die zowel om wetenschappelijke als politieke antwoorden vragen, geeft Dijstelbloem al eerder aan dat er een verspreiding van politiek gaande is naar meerdere locaties (Dijstelbloem, 2007: 13-14). Dijstelbloem ziet in het pragmatistisch perspectief dé manier om de nieuwe opvatting van politiek een democratische basis te geven, namelijk door het te begrijpen als een proces van relaties tussen publieke groepen die politieke onderwerpen als het ware ‘adopter’ en oplossen in onderling verband (Dijstelbloem, 2007: 21).

6.6.2 Pragmatisme

Een eerste kenmerk van dit pragmatistisch perspectief kan ontdekt worden door het tegenover *foundationalism* te zetten. Pragmatisme krijgt daardoor de betekenis van een stroming die kennis of waarheid alleen gefundeerd ziet in steunpilaren, als de rede en het empirisme, en niet in de gronden van scheppingsverhalen (Dijstelbloem, 2007:20). Echter, volgens Dijstelbloem komen de twee belangrijkste kenmerken naar boven door het antidualisme. Pragmatisme kijkt hierin naar de relaties tussen concepten, waarvan voorbeelden de relatie tussen kennen en handelen zijn of tussen mensen en objecten, en het pragmatisme ziet dit terug in onder andere de politieke theorie. Aansluitend kijkt het pragmatisme welke effecten deze relaties voortbrengen (Dijstelbloem, 2007:20). Kortom, het pragmatisme past goed bij de nieuwe bestuurlijke situatie van veranderingen in kennis en middelen buiten het politieke parlement of gezagsrelaties, die wel degelijk gevolgen hebben voor het algemeen belang zoals Dijstelbloem dat observeert (Dijstelbloem, 2007:19).

Een stroming die met het pragmatische in verband wordt gebracht is het antidualisme. Deze focust op relaties tussen categorieën en concepten, bijvoorbeeld tussen kennen en handelen, instituties en praktijken en tussen mensen en objecten. Behalve de aard van deze relaties gaat het ook om de effecten die zij veroorzaken. (Dijstelbloem 2007, p.20). Effectiviteit is een centraal thema binnen pragmatisme. Dat beleid in de praktijk *werkt* is belangrijker dan de theoretische onderbouwing of achterliggende

intenties. Pragmatisme focust hiermee op concrete, rationele en empirische feiten en keert zich tegen abstracte, soms vage regels. De wereld is veranderlijk en daarmee de “waarheid” ook. Immers, dat wat waar is, werkt. Het pragmatisme is met andere woorden praktijkgericht.

Het pragmatistisch perspectief van Dijkstelbloem kan om een tweetal redenen worden ingezet om de effecten van participatiebeleid in Amsterdam-West te meten. Ten eerste is de pragmatistische theorie erg nuttig vanwege het feit dat de connectie tussen een veranderlijke werkelijkheid en onze ideeën en opvatting over die werkelijkheid ermee gevangen kunnen worden (Dijkstelbloem, 2007: 20). Over de definitie van derde generatie participatie bestaat geen algemene consensus. De betekenis ervan is afhankelijk van de percepties en empirische ervaringen van mensen. Dit sluit aan bij het pragmatistische idee dat de waarheid, of in dit geval de betekenis van participatie, niet vast staat, maar veranderlijk en veelzijdig is. Daarom is het niet zinvol om alleen aandacht te richten op het theoretische aspect van de vraag, maar ook op de empirische ervaringen. Door te onderkennen dat er geen perfecte definitie van participatie bestaat, is er ook geen perfect onderbouwde manier om de effecten hiervan te meten. Beter lijkt het om als onderzoeker te vertrekken vanuit het uitgangspunt ‘dat wat werkt is waar.’ Hiermee ligt de focus op het vinden van een effectieve oplossing die in de praktijk het meest nuttig is. De politiek betrokken burgers in Amsterdam-West hebben waarschijnlijk meerdere vormen van burgerparticipatie gekend en daar in meegedaan/geparticipeerd. Door met deze deelnemers te praten en een beeld te krijgen van hun denkbepelden over nieuwe ontwikkelingen, als een stop in de toewijzing van subsidies of meer onderling vertrouwen tussen buurtgenoten over crowdsourcing, kan in zekere zin bepaald worden welke effecten verschillende actoren herkennen. Immers, door dezelfde relaties te onderzoeken bij de politiek, in dit geval het stadsdeel, kunnen er eventuele gaten gevonden worden tussen de opvattingen en dus ook tussen welke effecten van het beleid geprefereerd worden in welke groepen. Daarnaast betoogt Dijkstelbloem dat het pragmatistisch perspectief kennis zoekt in empirisme, kortom in waarnemingen. Nu kunnen de waarnemingen van de te ondervragen personen in Amsterdam-West nog altijd een bepaalde ‘bias’ hebben, maar het maakt het vraagstuk wel praktisch meetbaar. Tot slot zijn de categorieën die Dijkstelbloem noemt als de relaties waarvoor het pragmatistisch perspectief oog heeft, als tussen instituties en praktijken, en de effecten die ermee volgen essentieel om een goed beeld te krijgen van beperkingen en vrijheden in de context van de besluitvorming.

6.6.3 Waarneming en interpretatie

Hoe kunnen dergelijke categorieën waargenomen worden? De interpretatieve beleidsanalyse, zoals beschreven door Yanow (2007), stelt daarvoor betekenisgeving centraal. Deze betekenisgeving komt van meerdere actoren, namelijk van de te bestuderen betrokkenen in voornamelijk beleidsdebatten, maar tevens van de onderzoeker zelf, die een eigen frame heeft en daarmee onder andere participanten kan beïnvloeden, in toenemende mate als ‘*participant observer*’ (Yanow, 2007: 111). De interpretatieve beleidsanalyse stipt eigenlijk, in volledige tegenstelling met de positivistische analysevorm, een paar zaken duidelijk aan, als *agency*, maar vooral ook wat Yanow *social reality* noemt, de persoonlijke achtergronden van mensen die beleidsinformatie filteren en het begrip van mensen vormen (Yanow, 2007: 113).

De interpretatieve beleidsanalyse is gebaseerd op twee filosofische stromingen, waarvan de eerste *phenomenology* wordt genoemd. De belangrijkste bijdrage van deze stroming is volgens Yanow dat de

onderzoeker er op gewezen werd niet de argumenten of de kwestie zelf te begrijpen, maar hoe een laag daaronder de betrokkenen zelf weer betekenis hadden gegeven aan hun argumenten (Yanow, 2007: 113). Deze filters brengen groepen met betrekking tot beleidskwesties bij elkaar en veroorzaken dat er verschillende kampen ontstaan. Deze filosofische achtergrond brengt als methode van de interpretatieve beleidsanalyse vaak diepte-interviews met zich mee, aangezien betekenis volgens Yanow in ieder geval in de gekozen taal en woorden zit.

De tweede filosofische stroming noemt Yanow *hermeneutics*, waarover ze zegt: “The hermeneutic argument is that people imbue the artifacts they create with meaning and/or project meanings onto those artifacts (or read meaning out of them) as they engage them.” (Yanow, 2007: 114). Deze stroming richt zich minder op de invloed van *social reality*, maar herkent wel specifieke groepen met eigen interpretaties en herkent ook invloeden in betekenisgeving vanuit bijvoorbeeld de setting van een interactie gelinkt aan beleid (Yanow, 2007: 115). Beide stromingen vragen om reflexiviteit, maar op andere wijzen. Vanuit de *phenomenology* bepaalt de positionering van de onderzoeker in het debat, gevormd op basis van eigen ervaringen, welke stemmen en argumenten uitgelicht worden. Yanow noemt dit de ‘*power dimension*’ (Yanow, 2007: 116). *Hermeneutics* kijkt meer naar de gekozen woorden en hoe het uiteindelijke rapport uiteindelijk betekenisvol op een bepaalde manier opgesteld wordt. Hier komt Yanow tot de kern van de interpretatieve beleidsanalyse: the “double hermeneutic”: er worden interpretaties van interpretaties gemaakt (Yanow, 2007: 117).

Maynard en Clayman beschrijven in hun artikel over de verschillende stromingen binnen de *ethnomethodology* nog eens drie kenmerken van *phenomenology*, namelijk die van *gestalt contextures*, het gebruiken van regels ter vormgeving van de omgeving, niet ter naleving en tot slot de idealisering die de objectieve wereld maken (Maynard and Clayman, 1991: 392). Dit slaat tevens allemaal terug op het idee van de interpretatieve beleidsanalyse als het ontdekken van organiserende elementen in interacties met betrekking tot beleid.

Uit deze opvatting volgt dat contextualiteit een cruciale rol speelt in de interpretatieve beleidsanalyse. Opvattingen over een fenomeen zijn dan immers gevormd door particuliere omstandigheden (Yanow, 2007: 111). Welke problemen of beperkingen treden er op als er op basis van een interpretatieve benadering tot een formulering van de indicatoren om burgerparticipatie te meten komt?

Ten eerste kan er geconcludeerd worden dat in het praten met betrokkenen, noodzakelijk vanwege de geassocieerde methode van diepte-interviews bij de gekozen benadering, bij burgerparticipatie in Amsterdam-West hun argumenten betekenis zullen krijgen door hun *social reality*. Een mogelijk antwoord, bijvoorbeeld dat toenemend vertrouwen of contact tussen demografische groepen als indicatoren gekozen zouden moeten worden, zullen beïnvloed zijn door factoren als sociale afkomst of de geschiedenis van de buurt met betrekking tot bijvoorbeeld hangjongeren. De invulling van deze *social realities* zal maar beperkt gedeeld worden en beperkt blijven tot dit ene stadsdeel of zelfs maar kleine delen ervan.

Daarnaast kunnen zaken als de setting waarin burgerparticipatie speelt betekenis gaan geven aan de meningen van mensen over geschikte indicatoren van burgerparticipatie. Die settings zijn ook

contextueel bepaald. Daartegenover staat een positie als onderzoeker in deze interpretatieve beleidsanalyse in een bepaalde context. Slechts een beperkt aantal personen kunnen worden gesproken en worden die naar aanleiding van de vorm van participatie en de lopende projecten maar een bepaald soort gerichte vragen gesteld vanuit de eigen *nested position*. Dit levert weer een contextgevoelige indicator op.

Tot slot dient een overweging van filosofische aard genoemd worden wat betreft de toepassing van een interpretatieve benadering. Volgens de uitleg van Yanow over *hermeneutics* is de kans om *shared meanings* te vinden op zichzelf al klein en verrassend (Yanow, 2007: 115). De kans om bij de afronding van de analyse tot een kleine set van indicatoren te komen is dus allesbehalve zeker. Ook is gebruik van dezelfde indicatoren in andere stadsdelen problematisch doordat niet de vormen van participatie gemeten worden waar zij grote betekenis aan toekennen. Het lijkt aannemelijk dat in de verschillende stadsdelen er hele andere betekenissen van burgerparticipatie leven. Kortom, de contextualiteit van de interpretatieve beleidsanalyse heeft praktische gevolgen.

Hoe kan er met de beperkingen/problemen die bovenstaand werden genoemd worden omgegaan in relatie tot de opdracht van stadsdeel West? Ten eerste zou onderzocht kunnen worden of de betekenis die mensen aan hun argument geven ergens te verbinden is met bepaalde elementen of begrippen uit de kern van de algemene visie van Gemeente Amsterdam. Mocht dit zo zijn dan is de kans groter dat men de resultaten kan generaliseren. Daarnaast zou het organiseren van focusgroepen ervoor kunnen zorgen dat individuen of groepen een beter beeld van de verschillende 'meanings' van burgerparticipatie krijgen door met elkaar in discussie te gaan. Volgens Yanow kan interpretatieve beleidsanalyse helpen om deze *meanings* naar de oppervlakte te trekken en zo samenwerking tussen actoren te stimuleren op het gebied van welke indicatoren zij aanwijzen als belangrijk. Via dit voorstel wordt het wellicht makkelijker met een kleine set van indicatoren te eindigen. Daarnaast helpt goed rapporteren naar stadsdeel West over *positionality* en je reflectief opstellen en dat opschrijven in het verantwoorden van het onderzoek. Ook de betekenis van burgerparticipatie zal in Amsterdam-West niet stabiel blijven over de komende jaren, waardoor de houdbaarheid van de indicatoren te betwijfelen valt. De betrouwbare afspiegeling van indicatoren zal ondanks deze voorstellen een mate van onzekerheid kennen.

6.6.4 Outcome mapping

Wat voor resultaten levert een evaluatie vanuit voorgaand beschreven benadering op? Gielen en Junne (2008) stellen een evaluatiemodel voor om te meten wat de effecten van anti-radicaliseringsprojecten in Slotervaart zijn. Daarbij komen evaluatiemethoden als 'meten is weten', interpreteren et cetera niet door de selectie, vanwege redenen als dat er geen aandacht aan de context wordt geschonken of dat er niks over de uitkomsten gezegd kan worden (Gielen en Junne, 2008: 140). Het evaluatiemodel wat Gielen & Junne voorstellen is opgebouwd uit bruikbare lessen van drie 'peacebuilding' methoden: Local Capacities for Peace Project, Peace and Conflict Assessment en tot slot outcome mapping.

Welke kenmerken en elementen worden hiervan gebruikt? Ten eerste brengt het Local Capacities for Peace Project voor het model de mogelijkheid om te onderzoeken of een interventie van beleid de bruggen tussen groepen versterkt of juist een negatieve uitkomst meebrengt en de redenen voor

conflicten versterkt (Gielen en Junne, 2008: 141-143). Het model krijgt hiermee de mogelijkheid om deelprojecten te onderzoeken en uit te vinden of er nog andere soorten socio-politieke veranderingen opgestart moeten worden of andere sociale groepen of sleutelfiguren ingezet moeten worden, zoals in figuur 6.8 gevisualiseerd wordt (Gielen en Junne, 2008: 151-152). Het LCPP brengt daarmee ook neveneffecten in kaart.

Daarnaast krijgt het model sommige van zijn elementen van de Peace and Conflict Assessment. Het onderzoeken van de relevantie, of het om directe (gericht op het concept waarover de uitspraak gedaan moet worden, in dit geval radicalisering) of indirecte uitspraken gaat, en of er meer dan alleen sprake is van “symbolic use of politics” (Gielen en Junne, 2008: 147-148). Gielen en Junne stellen echter meer in het algemeen dat het evaluatiemodel via deze *peacebuilding* methode belangrijke vragen stelt, voornamelijk of de juiste doelgroep benaderd wordt (Gielen en Junne, 2008: 153).

Tot slot wordt met outcome mapping in het model niet naar de invloed van de interventie gekeken, maar naar de invloeden op de direct betrokkenen bij het gevoerde beleid, als gedragsveranderingen, acties et cetera (Gielen en Junne, 2008: 149). Indicatoren hiervan zeggen in zekere mate wat over de interventie, omdat het om de directe context gaat. Concreet komt outcome mapping naar voren in het model ter beantwoording van de vraag: is de interventie effectief geweest? Het model gebruikt de methode om met verschillende personen over de invloeden te praten en die te vergelijken (Gielen en Junne, 2008: 156-158).

Kortom, zoals door Gielen en Junne samengevat, kan een programmatische aanpak met dit model gesplitst worden in deelprojecten en de samenhang van die projecten ter analyse, wordt er niet alleen op positieve effecten geconcentreerd en wordt de relevantie goed getoetst (Gielen en Junne, 2008: 159).

Is het model van Gielen en Junne (2008) toepasbaar om effecten van andere projecten in stadsdelen in Amsterdam te evalueren? Gielen en Junne stellen duidelijk dat de doelen van de antiradicaliseringsprojecten, zoals het verbeteren van sociale cohesie en horizontale relaties (Gielen en Junne, 2008: 133), al heel voordelig overlap vertoonden met wat de *peacebuilding* methoden, voornamelijk LCPP, proberen te bereiken. Gielen en Junne stellen hierover: “In beide gevallen gaat het om projecten die de afstand tussen verschillende bevolkingsgroepen moeten verminderen, vijandbeelden weg moeten nemen en de bereidheid om geweld te gebruiken in moeten dammen.” (Gielen en Junne, 2008: 141). Vanuit deze basis zou men dus kunnen concluderen dat dit model niet in dezelfde mate toepasbaar zou zijn op het meten van participatie in stadsdeel West. Alleen als zou blijken uit gesprekken dat er echt dominante indicatoren voor verandering als het samenkomen van mensen in buurtverenigingen en andere zaken van doen met de afstand tussen groepen, bestaan is dit argument niet valide. Echter, omdat er uit vooronderzoek, andere onderzoeken, en ervaring meerdere deelprojecten geïdentificeerd zijn en er dus meerdere groepen bestaan om mee te praten over invloeden en er aan de voorwaarde voor een interventie wordt voldaan is het in principe mogelijk dit model te gebruiken, tevens omdat de weg van ‘*outcome mapping*’ minder gericht lijkt te zijn op de onderliggende assumpties van LCPP en toch de indicatoren voortbrengt.

De praktische stappen die nodig zijn om tot het model van Gielen en Junne (2008) te komen, maar dan nu aangepast voor participatie in stadsdeel West, zijn ten eerste een identificatie van de splijtzwammen en bruggen waarover zij spreken, dan gaat het om waarden, het inspelen op gedeelde ervaringen et cetera (Gielen en Junne, 2008: 144). Vervolgens zouden de doelgroepen onderzocht moeten worden, wie is er al actief in burgerparticipatie/met wie heeft het stadsdeel al vaak te maken gehad? Tot slot, zou het vaststellen van een aantal zaken, als de chronologische tijdslijn van interventies en de veranderde gedragspatronen die daarbij horen belangrijk zijn voor outcome mapping van participatie in stadsdeel West. Concreet zou hiermee aan een evaluatie begonnen kunnen worden.

6.7 Bibliografie en bronnen

1. ABC Alliantie (2013) "Welkom", beschikbaar via: <http://www.abc-west.nl/welkom/>, (laatst geraadpleegd 11 oktober 2013)
2. Arnstein, S. R. (1969) "A Ladder of Citizen Participation," JAIP, 35(4), pp. 216-224.
3. Bakker, J. et al (2012) "Citizens' Initiatives: How Local Governments Fill their Facilitative Role", *Local Government Studies*, 38:4, 395-414
4. Beck, W. & Mendel, R. (1983) "Betreft Participatie: Bewonersparticipatie in stadsvernieuwingsgebieden", Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, vakgroep samenlevingsopbouw.
5. Blakeley, G. (2010) "Governing Ourselves: Citizen Participation and Governance in Barcelona and Manchester", *International Journal of Urban and Regional Research*. 34 (1), 130-145
6. Boer, N. de, E. Lugtmeijer, Mier, P. (2005) "Wijkgericht werken vergeleken", Amsterdam: DSP.
7. Boer, N. de, E. Lugtmeijer, Mier, P. (2006) "Wijkgericht werken in Gelderland: Over keukens, tango's, scharnieren, blauwe ogen, supporters en blauwspoelingen", Amsterdam: DSP.
8. Boloboost (2013) "Over Ons", beschikbaar via: <http://www.boloboost.nl/over-ons/> (laatst geraadpleegd 12 oktober 2013)
9. Boonstra, B., Boelens, L.(2011) "Self-organization in urban development: towards a new perspective on spatial planning", *Urban Research & Practice*, 4(2), pp. 99-122
10. Bowler, S. Donovan T. & Karp, J.A. (2007). "Enraged or Engaged? Preferences for Direct Citizen Participation in Affluent Democracies", *Political Research Quarterly*, 60 (3), pp. 351-362
11. Bryson, J. M. et al. (2013) "Designing Public Participation Processes", *Public Administration Review*, 73(1), pp. 23, Wiley Online Library.
12. Choi, N. & Majumdar, S. (2013) "Social entrepreneurship as an essentially contested concept: Opening a new avenue for systematic future research", *Journal of Business Venturing* (forthcoming)
13. De Graaf, L. (2007) "Gedragen beleid: een bestuurskundig onderzoek naar interactief beleid en draagvlak in de stad Utrecht", Delft: Eburon.
14. Dewey, J. & Bentley, A.F. (1949) "Knowing and the Known", Westport: Greenwood Press, pp. 270-286.

15. Dijkstra, H.O. (2007) "De democratie anders: politieke vernieuwing volgens Dewey & Latour", Enschede: Ipskamp. Pp 5-21
16. Draper, A.K., Hewitt, G., Rifkin (2010) "Chasing the dragon: Developing indicators for the assessment of community participation in health programmes", *Social Science & Medicine*, 71(6), pp.1102-1109.
17. DSP (2008) "De waarde van de wijk: Perspectieven en verwachtingen van bewoners, gemeenten en professionals op de wijk", uitgevoerd in opdracht van de RMO. Beschikbaar via: www.adviesorgaan-rmo.nl (laatst geraadpleegd 14 januari 2014).
18. Frankish, C.J., Kwan, B., Ratner, P.A., Wharf Higgins, J., Larsen, C., (2002) "Challenges of citizen participation in regional health authorities", *Social Science & Medicine*, 54(10), pp.1471-1480.
19. Fung, A. (2006) "Varieties of Participation in Complex Governance ", *Public Administration Review*, 66(1), pp. 66-75.
20. Geef om de JanEef (2013) "Over Jan Eef", beschikbaar via <http://www.geefomdejaneef.nl/over-jan-eef-contact/> (laatst geraadpleegd 12 oktober 2013)
21. Gemeente Amsterdam (2012) "Demografische en ruimtelijke analyse Nieuw-West", Amsterdam: Dienst Ruimtelijke Ordening, beschikbaar via: <http://www.raadsinformatienieuwwest.nl/Vergaderingen/Raadscommissie-A/2013/3-april/19:30/Wonen-in-Nieuw-West-uitwerking-tot-2020.-Meer-variantie-vanuit-bestaande-kwaliteiten---presentatie/20130403-A-4.8-Demografische-analyse-N-W--DRO..pdf> (laatst geraadpleegd 11 februari 2014).
22. Gemeente Amsterdam (2012a) "Basismeetset 2012", Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek.
23. Gemeente Amsterdam (2012b) "Bewonersparticipatie in de wijkaanpak 2012", Amsterdam: Programmabureau Amsterdamse Wijkaanpak en de Dienst Wonen, Zorg en Samenleven (WZS), Gemeente Amsterdam. Beschikbaar via: http://www.amsterdam.nl/publish/pages/418602/rapportage_bewonersparticipatie_wijkaanpak_2012_def.pdf (laatst geraadpleegd op 18 januari 2014).
24. Gemeente Amsterdam (2012c) "Een krachtig stelsel met nieuwe verbindingen. Hoe maken wij het verschil? Visie van de Amsterdamse stadsdeelvoorzitters". 26 februari 2013, Amsterdam
25. Gemeente Amsterdam (2012d) "Stadsdelen in cijfers 2012", Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek
26. Gemeente Amsterdam (2012e) "Verordening op het burgerinitiatief, het volksinitiatief en het referendum", 1 januari 2012, Amsterdam.
27. Gemeente Amsterdam (2013f) "Conceptnota. Een Amsterdam een bestuurlijk nieuw stelsel." 7 maart 2013, Amsterdam
28. Gemeente Amsterdam (2013g) "Notitie buurtparticipatie", Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek. Beschikbaar via: http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_notitie_buurtparticipatie.pdf (laatst geraadpleegd: 11 februari 2014)
29. Gemeente Amsterdam (2013h) "Raadscommissieverslag Openbare Expertmeeting", Amsterdam: Raadscommissie voor Algemene Zaken.

30. Gemeente Amsterdam (2013i) "Stadsdelen krijgen bestuurscommissies", beschikbaar via: <http://www.amsterdam.nl/gemeente/informatie/stadsdelen-krijgen/> (Laatst geraadpleegd 9 oktober 2013)
31. Gemeente Amsterdam (2013j) "Visie burgerparticipatie: Van bolwerk naar netwerk", Beschikbaar via: http://zoeken.amsterdam.raadsinformatie.nl/cgi-bin/showdoc.cgi?action=view/id=172088/type=pdf/437F.13.Bijlage_6_Visie_burgerparticipatie.pdf.
32. Gemeente Amsterdam (2013k) "Notitie Buurtparticipatie: Hoeveel potentie tot buurtparticipatie in Amsterdam?", Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, beschikbaar via: http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_notitie_buurtparticipatie.pdf (laatst geraadpleegd 11 februari 2014).
33. Gemeente Amsterdam (2013l) "Verslag van het O+S-symposium Van buurtinitiatief tot doe-democratie", 21 november 2013, Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek, beschikbaar via: <http://www.os.amsterdam.nl/popup/3504> (laatst geraadpleegd 11 februari 2014).
34. Gemeente Amsterdam (2013m) "Scorekaart Burgerschap en Diversiteit 2009-2011", Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek. Beschikbaar via: http://www.amsterdam.nl/gemeente/college/individuele-paginas/andree_van_es/redactionele/scorekaart/ (laatst geraadpleegd 12 februari 2014).
35. Gemeente Amsterdam (2013n) "De Staat van de Stad Amsterdam VII: Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie", Amsterdam: Bureau Onderzoek en Statistiek. Beschikbaar via: http://www.os.amsterdam.nl/assets/pdfs/2013_staatvandestadvii_compleet.pdf (laatst geraadpleegd 14 oktober 2013).
36. Gemeente Deventer (2013) "Deventer Wijkaanpak", beschikbaar via: <http://wijkaanpak.deventer.nl/> (laatst geraadpleegd: 14 oktober 2013)
37. Gemeente Dordrecht (2013) "Bewoners Aan Zet", beschikbaar via: <http://cms.dordrecht.nl/dordt/bewoners-aan-zet?waxtrapp=aljllZsHaKIptBgBjB> (laatst geraadpleegd: 14 oktober 2013).
38. Gemeente Venlo (2013a) "Aanbieding eindrapport Stad van Actieve Mensen", beschikbaar via: http://www.venlo.nl/gemeente_en_beleid/gemeenteraad-venlo/SAM/Pages/Aanbieding eind-rapport.aspx (laatst geraadpleegd: 14 oktober 2013).
39. Gemeente Venlo (2013b) "Burgers Aan Zet", beschikbaar via: http://www.venlo.nl/gemeente_en_beleid/gemeenteraad-venlo/SAM/Documents/brochure_SAM_17feb12_internet.pdf (laatst geraadpleegd: 14 oktober 2013).
40. Gemeente Zwolle (2011) "Samen Maken We de Stad", beschikbaar via: <http://www.zwolle.nl/web/show/id=113964> (laatst geraadpleegd: 14 oktober 2013).
41. GGD Amsterdam (2013) "Amsterdammers Gezond en Wel? Amsterdamse gezondheidsmonitor 2012", Amsterdam: GGD Amsterdam, Cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering. Beschikbaar via: <http://www.ggd.amsterdam.nl/menu-ii/beleid-onderzoek-0/gezondheidsmonitors/amsterdamse/> (laatst geraadpleegd 12 februari 2014).

42. Gielen, A. & Junne, G. (2008) "Evaluatie van antiradicaliseringsprojecten. Hoe meet je of radicalisering wordt tegengegaan?", chapter 6 in: Verlet, D. & Devos, C. (reds) *Over beleidsevaluatie: van theorie naar praktijk en terug*, pp. 122-151.
43. Gossink, H. & Dijkema, T. (1997) "Wijkgericht werken in vier gemeenten: De aanpak in Deventer, Dordrecht, Tilburg en Utrecht", Amsterdam: DSP. Beschikbaar via: http://www.dsp-groep.nl/projecten/p84/4902/wijkgericht_werken_in_vier_gemeenten_de_aanpak_in_deventer_dordrecht_tilburg_en_utrecht.html (laatst geraadpleegd 13 januari 2014).
44. Het Parool (2014) "'Participeren' lukt slecht in slecht in West", beschikbaar via: <http://www.parool.nl/parool/nl/4055/AMSTERDAM-WEST/article/detail/3571342/2014/01/03/Participeren-lukt-slecht-in-West.dhtml> (laatst geraadpleegd 13 januari 2014).
45. Hurenkamp, M., Duyvendak J.W., Tonkens, E. (2006) "Wat burgers bezielt. Onderzoek naar burgerinitiatieven", Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
46. Kampen, T., Verhoeven, I., & Verplanke, L. (eds.) (2013) "De Affectieve Burger: Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid", Amsterdam: Van Genneep.
47. Kensen, S. (2007) "Relationeel kijken als nieuwe manier van integraal probleemoplossen: Een vergelijking tussen twee steden", Utrecht: Sioo, centrum voor leren en veranderen. Beschikbaar via: <http://www.bewegendebeelden.in/Uploaded/Documenten/Relationeel%20kijken%20-%20Sandra%20Kensen.pdf> (laatst geraadpleegd 13 januari 2014).
48. Kilic, Mereyem (2008) "Derde generatie participatie, hoe doe je dat?", Amersfoort: Twynstra Gudde.
49. Kleinhans, R. & Bolt, G. (2010) "Vertrouwen houden in de buurt: Verval, ervaring en collectieve zelfredzaamheid in stadsbuurten", rapport NICIS-onderzoek *Verval van buurten en de betekenis van sociale cohesie. Op zoek naar omslagpunten, vervalmechanismen en aangrijpingspunten voor beleid*, beschikbaar via: <http://nicis.platform31.nl/dsresource?objectid=200799> (laatst geraadpleegd op: 4 maart 2014)
50. Lepoutre, J., Justo, R., Terjesen, S., & Bosma, N. (2013) "Designing a global standardized methodology for measuring social entrepreneurship activity: the Global Entrepreneurship Monitor social entrepreneurship study", *Small Business Economics*, 40 (3), pp. 693-714.
51. Mannarini, T & Talò, A (2012) "Evaluating public participation: instruments and implications for citizen involvement", Lecce: University of Salento.
52. Maynard, D.W. & Clayman, S. E. (1991) "The Diversity of Ethnomethodology", in: *Annual Review of Sociology*, vol. 17, pp. 385-418.
53. McQuarrie, M. (2013) "No Contest: Participatory Technologies and the Transformation of Urban Authority", *Public Culture*, vol. 25(1), Durham: Duke University Press.
54. Mett (2013) "Systeem online burgerparticipatie en cocreatie", beschikbaar via: <https://www.mett.nl/systeem+online+burgerparticipatie+en+cocreatie/default.aspx> (laatst geraadpleegd op: 16 oktober 2013)
55. Metz, J (2009) "Over burgerparticipatie, welzijnsbeleid en de wmo historiografie van de werksoort maatschappelijk activeringswerk", *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 18(2), pp. 61-83.

56. Michels, A. & De Graaf, L. (2010) "Examining Citizen Participation: Local Participatory Policy Making and Democracy", *Local Government Studies*, 36 (4), pp. 477-491.
57. Michels, A.M.B. (2006) "Citizen participation and democracy in the Netherlands", *Democratization*, 13(2), pp. 323-339.
58. Molenaar, E. (2007) "Dynamiek in de wijk: de kracht van frontlijnsturing in het wijkgericht Werken", Purmerend : PRIMO nh.
59. Nieuws uit Amsterdam (2009) "Commissie: 7 stadsdelen in 2010", beschikbaar via: http://www.nieuwsuitamsterdam.nl/2009/01/advies_stadsdelen.htm (laatst geraadpleegd 13 oktober 2013).
60. Oser, J., Hooghe, M., & Marien, S. (2013) "Is online participation distinct from offline participation? A latent class analysis of participation types and their stratification", *Political Research Quarterly*, 66 (1), pp. 91-101.
61. Oude Vrielink, M. & Van de Wijdeven, T. (2011) "Ondersteuning in Vieren: Zichtlijnen in het faciliteren van burgerinitiatieven in de buurt", *Beleid en Maatschappij*, 38(4), pp. 438-455.
62. Participatiemonitor (2014) "Participatie langs de meetlat", onderdeel van benchmarkburgerparticipatie.nl. Beschikbaar via: participatiemonitor.nl (laatst geraadpleegd 12 februari 2014).
63. Peeters, B., (2012) "Burgerparticipatie in de lokale politiek: een inventarisatie van gemeentelijk beleid en activiteiten op gebied van burgerparticipatie", februari 2012, Amsterdam: ProDemos.
64. PvdA Amsterdam West (2012) "Ruimte voor bewoners", beschikbaar via: <http://amsterdamwest.pvda.nl/2012/07/ruimte-voor-bewoners/> (laatst geraadpleegd op 12 oktober 2013).
65. Raad voor het Openbaar Bestuur (2012) "Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving", Den Haag: ROB. Beschikbaar via: http://www.rob-rfv.nl/documenten/boekje_advies_loslaten_in_vertrouwen_webversie.pdf (laatst geraadpleegd op 11 februari 2014)
66. Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2009) "De wijk nemen: Een subtiel samenspel van burgers, maatschappelijke organisaties en overheid (advies 45)", Amsterdam: Uitgeverij SWP. Beschikbaar via: <http://adviesorgaan-rmo.nl/dsresource?objectid=30921&type=org>, (laatst geraadpleegd 17 januari 2014).
67. Sociaal Cultureel Planbureau (2012) "Een beroep op de Burger: Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?", beschikbaar via: http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2012/Een_beroep_op_de_burger laatst geraadpleegd op: 16 oktober 2013
68. Stad in beweging (2013) "Home", beschikbaar via: <http://stadinbeweging.nl/> (laatst geraadpleegd op: 16 oktober 2013).
69. Stadsdeel Bos en Lommer (2008) "Participatienota", 17 mei 2008, Amsterdam.
70. Stadsdeel Oost (2011) "Visie op participatie (inclusief leidraad politieke participatie)", de Kracht van Oost. Beschikbaar via: http://www.oost.amsterdam.nl/publish/pages/353034/111212_kracht_van_oost_visie_met_op_maa_kie_17_jan.pdf (laatst geraadpleegd 11 februari 2014).

71. Stadsdeel Oost-Watergraafsmeer (2004) "Participatienota 2004-2006". Beschikbaar via: <http://bb-oosterparkbuurt.nl/assets/PnotaBBmanifest/participatienota.pdf> (laatst geraadpleegd 11 februari 2014).
72. Stadsdeel Oud-West (2005) "Memo: Wijkcoördinatie en meten", memo van het Dagelijks Bestuur aan de Raadsleden, 12 april 2005.
73. stadsdeel West (2010) "West maakt het verschil. Coalitieakkoord PvdA, GroenLinks en D66", Amsterdam: stadsdeel West.
74. stadsdeel West (2011) "Ambities van het Bestuur. Ambitieboom Iedereen in West doet mee en telt mee". Beschikbaar via: http://www.west.amsterdam.nl/bestuur_en/stadsdeelbestuur/ambitie-bestuur/ (laatst geraadpleegd 10 oktober 2013)
75. stadsdeel West (2011) "Welzijn Nieuwe Stijl", beschikbaar via: <http://www.west.amsterdam.nl/zorg-welzijn/vernieuwing-welzijn/welzijn-nieuwe-stijl/> (laatst geraadpleegd 16 oktober 2013).
76. stadsdeel West (2011) "Werkwijze Buurtgericht Werken en Bewonersinitiatieven in West", Amsterdam: stadsdeel West, Directie Programma's, projecten en wijken, Afdeling Wijken.
77. stadsdeel West (2012a) "Beslisboom participatie", Amsterdam: stadsdeel West.
78. stadsdeel West (2012b) "Ruimte voor Burgers in West. Kaders en uitgangspunten voor participatie bij plan- en beleidsvorming en uitvoering", Amsterdam: stadsdeel West.
79. stadsdeel West (2012c) "Uitwerkingsnota Ruimte voor burgers in West", Amsterdam: stadsdeel West.
80. stadsdeel West (2013a) "Onconventionele aanpak boekt succes in de Mercatorbuurt" Beschikbaar via: <http://www.west.amsterdam.nl/diversen/nieuws/algemeen-nieuws/nieuws-0/nieuws/onconventionele/> (laatst geraadpleegd 10 oktober 2013)
81. stadsdeel West (2013b) "Participatie Hertspieghelplein", beschikbaar via: http://www.west.amsterdam.nl/projecten/straten_pleinen_etc/hertspieghelplein/participatie/ (laatst geraadpleegd 14 oktober 2013)
82. Tonkens, E. (2010) "De kwaliteit van burgerparticipatie in de stad: de casus bewonersbudgetten", *Bestuurskunde*, 19 (4), pp. 34-42.
83. Tonkens, E. & Verhoeven, I. (2012) "Bewonersinitiatieven: Proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid", Amsterdam: Pallas Publications.
84. Tonnaer, C. (2008) "Burgerparticipatie bij rampen: op waarde geschat?", *Tijdschrift voor Veiligheid*, (7) 2.
85. Van der Meer, T.G.W., Van Deth, J.W. & Scheepers P.L.H. (2009) "The Politicized Participant: Ideology and Political Action in 20 Democracies", *Comparative Political Studies*, 42(11), pp. 1426-1457.
86. Veer, A.J.E., et al. (2008) "Buurtzorg: nieuw en toch vertrouwd. Een onderzoek naar de ervaringen van cliënten, mantelzorgers, medewerkers en huisartsen", Utrecht: Nivel.
87. Vereniging Nederlandse Gemeenten (2013) "Drie decentralisaties", beschikbaar via: https://www.vng.nl/files/vng/brieven/2013/attachments/drie-decentralisaties_20130923.pdf (laatst geraadpleegd op 5 maart 2014).

88. Wang, H., Chung, J., Park, N., Mclaughlin, M.L., Fulk, J., (2012) "Understanding Online Community Participation", *Communication Research*, vol.39(6), pp.781-801.
89. Welschen, H. (2013) "Ruimte geven en mogelijk maken", beschikbaar via: <http://www.west.amsterdam.nl/diversen/nieuws/algemeen-nieuws/weblog-hetty/weblog-hetty-3/> (laatst geraadpleegd 12 oktober 2013)
90. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2005) "Vertrouwen in de buurt" Amsterdam: Amsterdam University Press. Beschikbaar via: http://www.wrr.nl/fileadmin/nl/publicaties/PDF-Rapporten/Vertrouwen_in_de_buurt.pdf (laatst geraadpleegd 12 oktober 2013)
91. Wijdeven, T. van de, Hendriks, F. (2009) "A little less conversation, a little more action. Real-life expressions of vital citizenship in city neighbourhoods", Tilburg: Tilburg School of Politics and Public Administration, Tilburg University.
92. Yanow, D. (2007) "Interpretation in Policy Analysis: On Methods and Practice", In: *Critical Policy Analysis*, vol. 1(1), pp. 110-122.